

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา พ.ศ. 2101 – 2317

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย

ตุลาคม 2555

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา พ.ศ. 2101 – 2317

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย

ตุลาคม 2555

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา พ.ศ. 2101 – 2317

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย

ตุลาคม 2555

สหภัส อินทรีย์. (2555). ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา พ.ศ. 2101-2317.

สารนิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์: อาจารย์ปิยะนาถ อังควาณิชกุล.

สารนิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา ระหว่าง พ.ศ. 2101-2317 ซึ่งเป็นยุคที่พม่าปกครองล้านนา โดยศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความรุ่งเรืองทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา ลักษณะของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา และผลที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา

ผลจากการศึกษาพบว่า เมืองเชียงใหม่และล้านนามีความสัมพันธ์กันในทางเศรษฐกิจและสังคมมาตั้งแต่สมัยพระยามังรายก่อตั้งอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะในยุคที่พม่าปกครองล้านนา ถือเป็นช่วงที่มีความรุ่งเรืองทางการค้ามากในสมัยหนึ่งของทั้งสองดินแดน มูลเหตุปัจจัยที่นำมาสู่ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา ได้แก่ สภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการค้า การเป็นชุมทางการค้าและมีแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ ตลอดจนการเกิดขึ้นของเครือข่ายกลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมของเชียงใหม่และล้านนา ปัจจัยและบทบาททางการค้าของกลุ่มคนดังกล่าวได้ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของดินแดนทั้งสองตลอด 216 ปีที่พม่าปกครองล้านนา ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนาเติบโตและขยายตัวมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์จากระบบเครือข่ายที่มีมาแต่เดิมให้กลายเป็นความสัมพันธ์ทางการค้า โดยเฉพาะการแพร่ขยายของระบบเงินตรา และการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างพ่อค้าชาวตะวันตกและชาวพื้นเมือง การค้าขายทางไกลบนเส้นทางสายทองคำไปยังดินแดนใกล้เคียง และผลที่เกิดจากความรุ่งเรืองทางการค้าดังกล่าวนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อราชสำนักพม่าในฐานะผู้ปกครองดินแดนล้านนาด้วย

อย่างไรก็ตาม ลักษณะความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนาที่เกิดขึ้นได้ประสบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ หลายประการ เช่น เส้นทางการค้าที่ทุรกันดาร ปัญหาทางการเมืองภายในของพม่าที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของเชียงใหม่กับล้านนา เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ยังคงดำเนินต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนาได้มีความเติบโตและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องอันส่งผลต่อสภาพการค้าของเชียงใหม่และล้านนาให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังพบว่า ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา ในยุคที่พม่าปกครองล้านนา เกิดจากพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ยุครุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนา เพียงแต่ในยุคที่พม่าปกครองนั้น ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนามีความรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยก่อนหน้า

COMMERCIAL RELATIONSHIP BETWEEN CHIANG TUNG AND LANNA, 1558 – 1774.

AN ABSTRACT
BY
SAHAPAT INSEE

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Arts Degree in Asian History
at Srinakharinwirot University
October 2012

Sahapat Insee. (2012). *Commercial Relationship Between Chiang Tung and Lanna, 1558 – 1774*. Master Project, M.A. (Asian History). Bangkok: Graduate School, Srinakarinwirot University. Project Advisor: Piyanard Ungkawanichakul.

The purpose of this study is to investigate the trade relations between Chiang Tung and Lanna during 1558 – 1774 which was the period when Lanna was under Burmese control. The study focused on factors affected trade relations between Chiang Tung and Lanna including the types of trade relations and effects of trade relations between Chiang Tung and Lanna.

The results of the study were Chiang Tung and Lanna had economic and social relations since the period of King Mangrai, especially when Lanna was under the Burmese rule and was a very prosperous period. The factors help to build the trade relations between Chiang Tung and Lanna included geographical factors which supported the trade relations as well as community locations and important natural resources. Moreover, there were several commercial networks in Chiang Tung and Lanna. These factors brought about economic changes to both societies throughout 216 years when both states were under Burmese control. So that, the trade relations were grown up with community expansion. As a result, there was changing of the relations from relative networks to commercial relations. Particularly the distribution of currency system, exchange of products between Western traders and the natives, and distant trade on the golden route to the nearby areas. These booming trades have also provided great advantages to Burmese rulers of Lanna at that time.

However, the trade relations between Chiang Tung and Lanna have many problems and difficulties. For example, inconvenient trade routes and political crises in Burma had affected economic policies of Chiang Tung and Lanna. Nevertheless, the trade relations between Chiang Tung and Lanna had continuously grown and developed until Rattanakosin Period.

In addition, the study was found that the trade relations between Chiang Tung and Lanna was boomed before Burmese expansion to Lanna but it had more developed and boomed since the Burmese conquer this state.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนา พ.ศ.2101 – 2317.
ของ สหภัต อินทรีย์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

ปิยะนาถ อังควาณิชกุล

(อาจารย์ปิยะนาถ อังควาณิชกุล)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวิวัฒน์)

คณะกรรมการสอบ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วงเดือน นาราจักร)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวิตรี พิสนุพงศ์)

ปิยะนาถ อังควาณิชกุล

(อาจารย์ปิยะนาถ อังควาณิชกุล)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์)

วันที่ เดือน

พ.ศ. 2555

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยการสนับสนุนจากบุคคลจำนวนมากจากรายนามที่จกกล่าวถึง ผู้เขียนได้รับการสนับสนุนจากบุคคลดังจะกล่าวต่อไปนี้ ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีพระคุณต่อผู้เขียน หากสารนิพนธ์เล่มนี้พอจะส่งเสริมให้ผู้ที่ได้อ่านได้รับความรู้อยู่บ้าง บุคคลที่มีส่วนร่วมมากที่สุดก็คืออาจารย์ผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ อาจารย์ปิยะนาถ อังควาณิชกุล ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ครูผู้ที่เสียสละเวลาอันมีค่าอ่านสารนิพนธ์เล่มนี้ และช่วยเหลือในด้านการเขียนงานวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ นอกจากอาจารย์ได้กรุณารับเป็นที่ปรึกษาสารนิพนธ์เล่มนี้แล้ว ท่านยังได้ให้ข้อสังเกต คำแนะนำ และช่วยในเรื่องของการผลิตงานทางวิชาการ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วงเดือน นาราสาจจ์ ที่ได้กรุณารับเป็นประธานคณะกรรมการสอบสารนิพนธ์ และอาจารย์ผู้สอนในรายวิชา ท่านได้ให้ความรักความเอ็นดู ตลอดจนแนะนำแนวทางในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์แก่ผู้เขียนตั้งแต่ศึกษาในรายวิชา และขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวิตรี พิสูจน์พงศ์ กรรมการสอบสารนิพนธ์ หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ และอาจารย์ผู้สอนในรายวิชา ซึ่งท่านได้ให้ความเอาใจใส่ ห่วงใยผู้เขียนตั้งแต่เริ่มศึกษาในรายวิชา ตลอดจนขั้นตอนการจัดทำสารนิพนธ์

ในช่วงระหว่างการศึกษาในรายวิชาพื้นฐานต่าง ๆ ที่ผ่านมา ผู้เขียนได้รับทั้งความรู้และแนวคิดต่าง ๆ จากคณาจารย์ซึ่งทำหน้าที่บรรยายในหลักสูตรประวัติศาสตร์เอเชีย ผู้เขียนได้รับความรู้มากขึ้นจากคณาจารย์ผู้บรรยายโดยรายนามอาจารย์ที่ควรกล่าวถึงในที่นี้คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พจนานานนท์ ท่านได้มอบความรู้ด้านการวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ ตลอดจนแนะนำเอกสารตำราจากสำนักต่าง ๆ ให้ผู้เขียนได้ศึกษาในเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ที่สนใจ รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มุลศิลป์ อาจารย์ผู้คอยย้ำเตือนให้ผู้เขียนทำงานวิชาการอย่างเคร่งครัด และชื่อตรงต่อหลักฐานต่าง ๆ และท่านยังสอนให้ผู้เขียนรู้จักการเขียนงานทางประวัติศาสตร์อย่างมีความเป็นกลางมากที่สุด ผู้ช่วยศาสตราจารย์เซาวลี จงประเสริฐ อาจารย์ผู้ให้ความเอ็นดูและสอบถามความก้าวหน้าในงานเขียนอยู่เสมอ รองศาสตราจารย์ ดร.สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม อาจารย์ผู้สอนรายวิชา จากภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงแม้ท่านจะเป็นอาจารย์พิเศษแต่ท่านก็ได้ให้ความรัก ความเป็นกันเองแก่ผู้เขียนเป็นอย่างมากตลอดจนได้แนะนำในการผลิตงานวิชาการที่แตกต่างออกไปจากที่เคยศึกษามา อาจารย์สัญญา ชีวะประเสริฐ อาจารย์ผู้ที่ให้มุมมองแปลกใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์แก่ผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร ท่านได้มีความห่วงใยและคอยถามไถ่ถึงความก้าวหน้าของสารนิพนธ์อยู่เป็นระยะ ๆ ตลอดช่วงระยะเวลาการศึกษา ทั้งนี้ยังมีอาจารย์พรพรรณ โปร่งจิตร์ ดร.โตม ไกรปรกรณ์ ดร. คัททียากร ศศิธรรามาศ แม้ว่าผู้เขียนไม่เคยได้

มีโอกาสศึกษากับอาจารย์ทั้งสามท่าน แต่อาจารย์ก็ได้ให้ความสนใจไต่ถามถึงความก้าวหน้าในการทำงานอยู่เสมอ อีกทั้งยังมีพี่เบญจกับพี่แป๊ก บุคลากรของภาควิชาประวัติศาสตร์ได้อำนวยความสะดวกในการไปติดต่อไต่ถามถึงอาจารย์ที่ปรึกษาตลอดจนอาจารย์ท่านอื่นๆ ซึ่งผู้เขียนขอขอบพระคุณไว้ในที่นี้

อย่างไรก็ดี อาจารย์ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ผู้เขียนเคยได้ศึกษามาแล้วในระดับปริญญาตรี ผู้เขียนใคร่จะเอ่ยรายนามอาจารย์ที่รักและเคารพดังนี้ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์อดุลย์ ตะเพิง อาจารย์ภาควิชาภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง ท่านได้ให้กำลังใจในการศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา ตลอดจนท่านได้ให้ความรู้ด้านภาษาโบราณ เช่น การอ่านจารึกในสมัยต่างๆ อักษรธรรม อักษรฝักขาม อักษรไทยน้อย และภาษาลาว เป็นต้น รองศาสตราจารย์ผุสดี จันทวิมล รองศาสตราจารย์ ดร.สมใจ ไพโรจน์ธีระรัตน์ ศาสตราจารย์จันทร์ฉาย ภัคอุทิศ อาจารย์ผะอบ จึงแสง สติชัยพร และอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงทุกท่าน

ในช่วงของการศึกษานั้นได้มีทั้งเพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนรุ่นน้อง และรุ่นพี่ที่ได้แลกเปลี่ยนแนวคิดทางด้านประวัติศาสตร์มากมายหลายความคิด โดยรายชื่อเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ที่จะกล่าวต่อไปนี้ล้วนแต่เป็นพี่ เป็นน้อง และเพื่อนที่ดี เช่น อาจารย์มิตรชัย กุลแสงเจริญ (นักวิชาการอิสระ) พี่ธนาภษ เตชพาวุฒิกุล (อาจารย์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์) พี่เฮียง (อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา) เก๋ (อาจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา) พี่ปิ่น (อาจารย์มหาวิทยาลัยเนชั่น) เพื่อนโอ้ เพื่อนแจ็ก พี่หนึ่ง พี่โจ้ เพื่อนพงศ์ น้องเบิร์ด น้องแพร น้องกวาง และน้องไอค์ ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าใจในงานด้านวิชาการที่ผู้เขียนสนใจ และได้ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของคำต่างๆ ในการเขียนสารนิพนธ์เล่มนี้ หากรุ่นพี่รุ่นน้องท่านใดไม่ได้กล่าวถึงผู้เขียนขอภัย ณ ที่นี้ด้วย

ภายหลังจากที่ผู้เขียนศึกษาในรายวิชาจบสิ้นแล้ว ผู้เขียนได้เข้าทำงานในสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และได้มีโอกาสเรียนรู้งานด้านจดหมายเหตุจากผู้บริหารตลอดจนบุคลากรภายในหน่วยงานนี้ ซึ่งขอขอบคุณ อาจารย์จันทร์ทิพย์ ลิ้มทอง อดีตผู้อำนวยการสถาบันฯ พี่ตุ๋ อดีตรองฝ่ายบริหารสถาบันฯ พี่ก้อย ผอ.สำนักงานสถาบันฯ เพื่อนอัน พี่มิกซ์ เพื่อนสุรัชย์ เพื่อนนก พี่สมภพ เพื่อนปาน น้องพัทธ น้องเมย์ ตลอดจนบุคลากรทุกท่านของสถาบันฯ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ผู้เขียนขอขอบคุณที่ให้โอกาสและประสบการณ์ในการทำงานด้านจดหมายเหตุ ซึ่งสามารถทำให้ผู้เขียนพัฒนาการเขียนทางวิชาการ และการใช้หลักฐานด้านจดหมายเหตุเพื่องานวิชาการด้านประวัติศาสตร์ได้เพิ่มมากขึ้น

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ แม่ผู้ให้กำเนิด ที่ทำให้ผู้เขียนเติบโตมาจนทุกวันนี้ถึงแม้แม่ของผู้เขียนเสียชีวิตตั้งแต่ที่ผู้เขียนยังเด็ก ผู้เขียนก็ยังระลึกถึงท่านอยู่เสมอและบางครั้งก็ผู้เขียนเกิดอาการท้อผู้เขียนจะระลึกถึงท่านอยู่เสมอจนสามารถเขียนสารนิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จ พ่อที่เป็นผู้ให้กำลังใจ ห่วงใยและย้ำเตือนถึงจุดมุ่งหมายที่ผู้เขียนตั้งใจไว้ พี่แจ้ว พี่สาวแสนดีที่ให้กำลังใจ

ตลอดจนช่วยเหลือทางการเงินทุกครั้งที่คุณเขียนขาดแคลนทุนทรัพย์ อาก้อม อาตีก ตลอดจนญาติๆ พี่น้องร่วมวงศ์สกุล สุดท้ายขอขอบคุณ “เบญจ” ที่ให้กำลังใจในการจัดทำสารนิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจนห่วงใยในสุขภาพของผู้เขียน หากผู้เขียนขอบคุณผู้ที่มีเกี่ยวข้องไม่หมดและขาดตกท่านใดไป ผู้เขียนขอภัยด้วยใจจริง สารนิพนธ์เล่มนี้คงไม่สำเร็จได้หากปราศจากกำลังใจจากบุคคลตามรายนามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

สหภัส อินทรีย์

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
	ความมุ่งหมายของการศึกษา.....	8
	ความสำคัญของการศึกษา	8
	วิธีการศึกษาค้นคว้า	8
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	8
	นิยามศัพท์เฉพาะ	9
	แหล่งศึกษาค้นคว้า.....	9
2	เชียงตุงและล้านนาก่อนยุคพม่าปกครอง.....	10
	สภาพทั่วไปของอาณาจักรล้านนา.....	10
	ภูมิประเทศ	10
	ประชากร	12
	สภาพทั่วไปของเมืองเชียงตุง.....	13
	ภูมิประเทศ	13
	ประชากร	13
	การสร้างอาณาจักรล้านนา.....	15
	พระยามังรายผู้สร้างเชียงตุงและสถาปนาอาณาจักรล้านนา.....	15
	อาณาจักรล้านนายุคราชวงศ์มังราย.....	17
	การสร้างเมืองเชียงตุงและเชียงตุงยุคล้านนาคอง.....	24
	การสร้างเมืองเชียงตุง.....	24
	เชียงตุงยุคล้านนาคอง.....	25
	เชียงตุงภายใต้การปกครองของราชวงศ์มังราย.....	26
	ความรู้เรื่องทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงตุง.....	26
	เชียงตุงก่อนยุคพม่าปกครอง	29
	ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุงกับล้านนายุคราชวงศ์มังรายปกครอง	30
	ความสัมพันธ์ทางด้านการเมือง.....	30
	ความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา.....	31

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ความสัมพันธ์ทางการค้า	33
ลักษณะทางการค้าของล้านนาและเชียงใหม่ในยุคราชวงศ์มังรายปกครอง.....	34
3	
สภาพเศรษฐกิจเชียงใหม่และล้านนาก่อนยุคการปกครองของพม่า	36
ปัจจัยสำคัญทางการค้าของเชียงใหม่และล้านนา	36
ภูมิภาค.....	36
ภูมิภาคของอาณาจักรล้านนา.....	37
ภูมิภาคของเมืองเชียงใหม่.....	37
เครือข่ายการค้าก่อนอาณาจักรล้านนา.....	37
ลักษณะการค้าของอาณาจักรล้านนายุคราชวงศ์มังราย	38
เส้นทางเครือข่ายทางการค้าในล้านนายุคราชวงศ์มังรายปกครอง	39
เส้นทางการค้าที่สำคัญ	39
เส้นทางสายทองคำหรือเส้นทางการค้าสายเหนือ.....	39
เส้นทางสายตะวันออก.....	39
เส้นทางสายใต้.....	39
สินค้าสำคัญภายในอาณาจักรล้านนา.....	39
สินค้าสำคัญของเชียงใหม่	40
สินค้าสำคัญของล้านนา	40
การค้าภายในอาณาจักรล้านนายุคราชวงศ์มังรายปกครอง	41
เมืองสำคัญทางการค้าของล้านนายุคราชวงศ์มังราย	41
เมืองเชียงใหม่.....	41
เมืองหริภุญชัย	42
เมืองเชียงใหม่	42
เมืองเชียงใหม่	42
เมืองลำปางและน่าน.....	43
การค้าภายนอกอาณาจักรล้านนายุคราชวงศ์มังรายปกครอง	43
บทบาทของกลุ่มพ่อค้าที่สำคัญ	43

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ)	
พ้อค่าเมืองทางใต้.....	43
พ้อค่าเมืองล้านช้าง	44
พ้อค่าเงินฮ่อ	44
พ้อค่าพม่า	44
พ้อค่าเงี้ยว	45
พ้อค่ากลุ่มไทใหญ่ ไทลื้อ และไทยอง	45
พ้อค่าชาวตะวันตก.....	45
ลักษณะเงินตราในการค้าของอาณาจักรล้านนา.....	47
เงินตราล้านนา	47
เงินทอกหรือเงินหอย.....	47
เงินทอกเชียงใหม่	47
เงินทอกน่าน.....	48
เงินทอกลำปาง	48
เงินเกือกม้า.....	48
เงินปากหมู	49
เงินหอยโข่ง	50
เงินเจียงหรือเงินกำไล	50
เงินดอกไม้หรือเงินผักชี	51
เงินใบไม้หรือเงินเส้น	51
ลักษณะเงินตราในการค้าภายนอกอาณาจักรล้านนา	52
เงินตราล้านช้าง.....	52
เงินฮาง	52
เงินฮ้อย	52
เงินลาด.....	53
เงินตุ้.....	54
เงินตราสุโขทัย	54
เงินพดด้วงสุโขทัย	54
เงินพดด้วงสุโขทัย แบบที่ 1	55

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ)	
เงินพดด้วงสุโขทัย แบบที่ 2.....	55
เงินพดด้วงสุโขทัย แบบที่ 3	55
ลักษณะและความหมายของตราประทับ.....	55
ตราราชวัตร	55
ตราราชสีห์.....	55
ตราธรรมจักร	55
ตรากงล้อ	55
ตราช้าง.....	55
ตรายันต์	55
ตราสังข์	55
ตราจักร	56
เงินตราอยุธยา.....	56
เงินพดด้วงอยุธยา สมัยแรก.....	57
เงินพดด้วงอยุธยา สมัยหลัง	57
เงินไซซีของจีนยูนาน.....	58
หอยเบี้ย.....	59
ทองคำ.....	59
4	
นโยบายการปกครองของพม่าที่ส่งผลต่อการค้าในเมืองประเทศราช	61
นโยบายการปกครองล้านนาและเชียงใหม่.....	61
นโยบายการปกครองเมืองประเทศราช(ล้านนาและไทใหญ่)	61
นโยบายการปกครองของราชสำนักพม่า.....	64
นโยบายการปกครองยุคราชวงศ์ตองอู ระหว่าง พ.ศ. 2101 – 2143.....	64
นโยบายการปกครองยุคราชวงศ์นยงยาน (ตองอูยุคฟื้นฟู) ระหว่าง ระหว่าง พ.ศ. 2157 – 2295.....	65
นโยบายการปกครองยุคราชวงศ์อลองพญา (คองบอง) ระหว่าง พ.ศ. 2306 – 2317.....	66
การเข้าสู่ระบบบริหารรวมศูนย์ของพม่า.....	66
การยกฐานะเชียงใหม่เทียบเท่าเชียงใหม่.....	68

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
สภาพของเชียงใหม่และลำนาในยุคม้าปกครอง	69
การเมืองภายในเชียงใหม่ยุคม้าปกครองตั้งแต่ พ.ศ. 2107 – 2317	69
การเมืองภายในลำนายุคม้าปกครอง	70
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ยุคม้าปกครอง.....	72
ปัจจัยส่งเสริมการค้า	72
การค้าทางไกล	72
การค้าระหว่างหัวเมือง	72
พ่อค้า	73
สินค้า	73
ระบบเงินตรา	73
ปัจจัยทางด้านสังคม	73
อุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการค้ายุคม้าปกครอง	74
อุปสรรคด้านการเมือง.....	74
อุปสรรคด้านภูมิประเทศ.....	74
อุปสรรคด้านการสงคราม.....	75
อุปสรรคด้านเศรษฐกิจการค้า (การจัดเก็บภาษีอากรและช่วยเมือง)	75
5 สภาพเศรษฐกิจของเชียงใหม่และลำนาในยุคการปกครองของพม่า.....	77
สภาพการค้ายุคม้าปกครอง.....	77
เครือข่ายทางการค้าของอาณาจักรล้านนายุคม้าปกครอง.....	78
เส้นทางการค้าภายในอาณาจักรล้านนา.....	78
เส้นทางการค้าสายทองคำหรือเส้นทางการค้าสายเหนือ	78
เส้นทางสายตะวันออก.....	79
เส้นทางสายใต้	79
การเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางทางการค้ายุคม้าปกครอง.....	79
การขยายตัวทางการค้า	79
การค้าทางไกลทางตะวันตก.....	80
รูปแบบสินค้า	80
เส้นทางการค้า	80

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 (ต่อ)	
ความชัดเจนของเขตการค้า.....	81
การเปลี่ยนศูนย์กลางการค้า.....	81
เมืองสำคัญทางด้านการค้ายุคพม่าปกครอง	81
เมืองเชียงใหม่	81
เมืองลำปาง	82
เมืองเชียงใหม่	82
เมืองเชียงใหม่.....	83
หัวเมืองล้านนา.....	83
ปัจจัยที่ส่งเสริมการค้าและอุปสรรคทางการค้ายุคพม่าปกครองล้านนา.....	84
ปัจจัยที่ส่งเสริมด้านการค้า.....	84
ปัจจัยด้านการเมือง	84
ปัจจัยด้านสังคม	84
ปัจจัยความต้องการสินค้าที่หลากหลาย	84
อุปสรรคทางการค้า.....	85
อุปสรรคด้านการเดินทาง.....	85
อุปสรรคด้านการเมือง	85
สินค้าสำคัญยุคพม่าปกครอง.....	85
สินค้าเกษตร	85
ข้าว	85
พืชพรรณนานาชนิด	86
สินค้าหัตถกรรม.....	86
เครื่องเงิน	86
เครื่องปั้นดินเผา.....	86
ผ้าทอ.....	87
เครื่องใช้ที่ทำจากไม้	87
สินค้าประเภทปศุสัตว์.....	87
สินค้าประเภทสัตว์ที่ใช้ทำอาหาร.....	87
สินค้าประเภทสัตว์ใช้งาน.....	87

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 (ต่อ)	
สินค้าที่ได้จากป่า.....	87
สินค้าทรัพยากรธรรมชาติ.....	88
เกลือ.....	88
ทองคำ.....	88
เงิน.....	88
สำริด.....	89
เหล็ก.....	89
ปลา.....	89
สินค้านำเข้าจากต่างแดน.....	89
แร่โลหะ.....	89
อัญมณีต่างๆ.....	90
เครื่องเคลือบ.....	90
สินค้าฟุ่มเฟือย.....	91
6 ผลของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนา	
พ.ศ. 2101-2317	92
ความสัมพันธ์ทางการค้าที่ส่งผลต่อการเมืองการปกครองในยุคพม่าปกครอง.....	92
การเปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครอง.....	92
ลักษณะของอำนาจ.....	93
ความสัมพันธ์ทางการค้าที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจในยุคพม่าปกครอง.....	93
เส้นทางคมนาคม.....	93
ทางบก.....	94
ทางน้ำ.....	94
ระบบเศรษฐกิจ.....	95
สินค้า.....	95
บทบาทของตลาดการค้า.....	95
ระบบเงินตรา.....	96
ฐานะและอำนาจของพ่อค้า.....	97
กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับระบบการค้า.....	97

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
6 (ต่อ)	
การขยายตัวของหัวเมืองต่างๆ ในพระราชอาณาเขต	98
ความสัมพันธ์ทางการค้าที่ส่งผลต่อสังคมและวัฒนธรรมในยุคพม่าปกครอง	99
การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ.....	99
ความเป็นสังคมนานาชาติของอาณาจักรล้านนา.....	99
การเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	100
7 บทสรุป	101
บรรณานุกรม.....	104
ภาคผนวก.....	114
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	129

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่เมืองเชียงตุง อาณาจักรล้านนา และดินแดนใกล้เคียง	2
2 แผนที่อาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียง	11
3 คนพื้นเมืองของรัฐฉาน (หรือไทใหญ่) ทางภาคเหนือของพม่า.....	12
4 แผนที่เมืองเชียงตุง.....	14
5 พระบรมราชานุสาวรีย์พระยามังรายมหาราช กษัตริย์ผู้ทรงสถาปนาอาณาจักร ล้านนา ประดิษฐานอยู่ที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย.....	15
6 แผนผังเมืองเชียงใหม่.....	16
7 ภาพถ่ายทางอากาศเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2495.....	16
8 คนพื้นเมืองของรัฐฉาน.....	46
9 กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บริเวณพม่า เชียงตุง ลาว และญวน.....	46
10 เงินทอกเชียงใหม่.....	48
11 เงินเกือกม้า.....	49
12 เงินปากหมู.....	49
13 เงินเจียงหรือเงินกำไล.....	50
14 เงินดอกไม้หรือเงินผักชี.....	51
15 เงินใบไม้หรือเงินเส้น.....	51
16 เงินฮาง.....	52
17 เงินฮ้อย.....	53
18 เงินลาด.....	53
19 เงินพดด้วงสุโขทัย.....	54
20 เงินพดด้วงอยุธยา.....	56
21 เงินพดด้วงอยุธยาขาบ.....	57
22 เงินไซซีของจีนญวน.....	58
23 หอยเบี้ย.....	59
24 เหรียญทองคำโบราณล้านนา.....	60
25 พระเจ้ากาวิละ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับไล่กองทัพพม่าออกจากเชียงใหม่.....	71
26 ประตูป่าแดง เมืองเชียงตุง.....	80
27 เวียงหนองล่อง (ทะเลสาบเชียงแสน) อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย.....	83

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ

หน้า

28 ไทเคลื่อน เครื่องปั้นดินเผาล้านนา..... 90

บทที่ 1

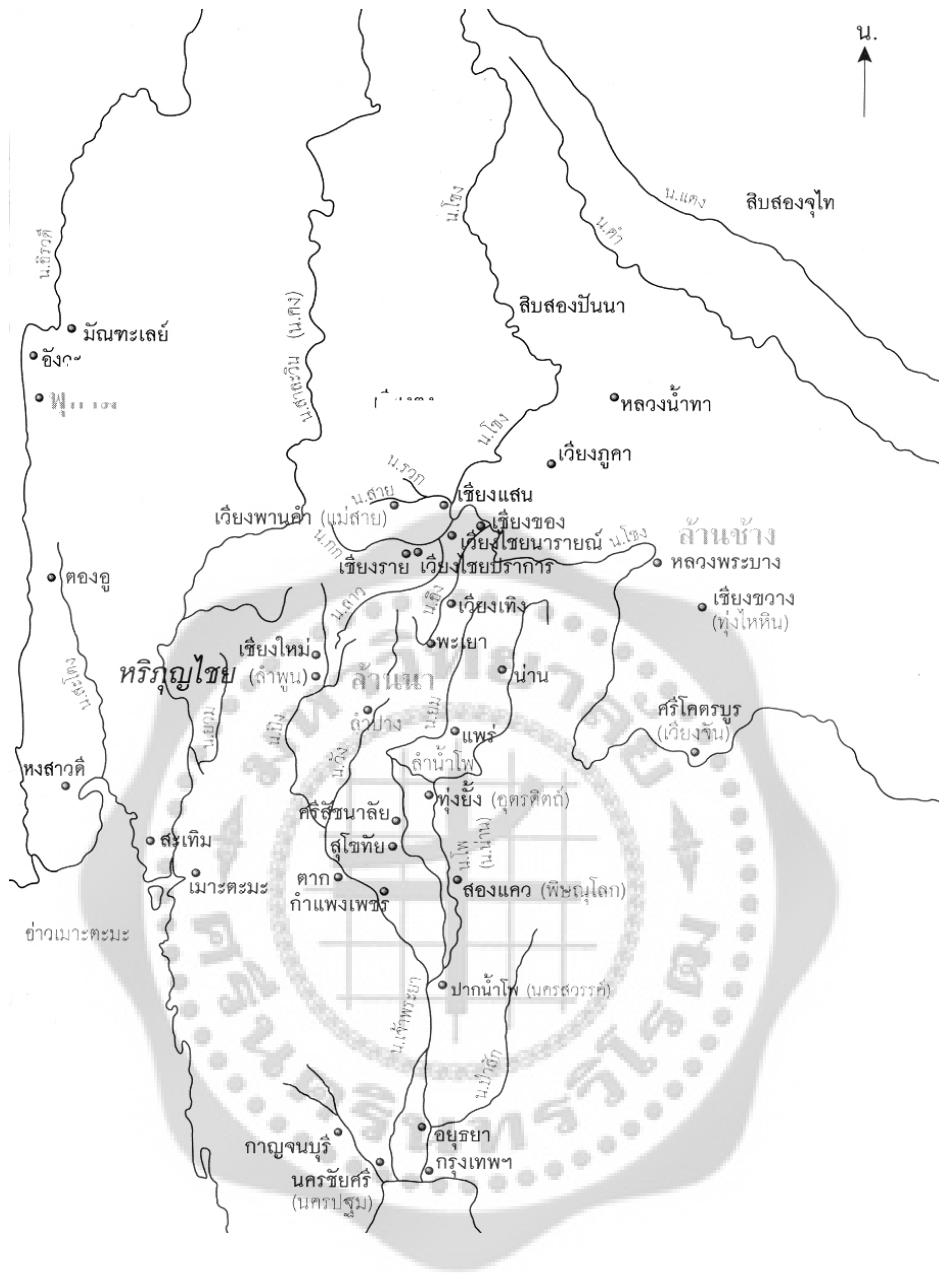
บทนำ

อาณาจักรล้านนาเป็นดินแดนที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต มีศูนย์กลางตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย อาณาจักรล้านนามีฐานะเป็นรัฐกึ่งกลางระหว่างพม่ากับอยุธยา ส่วนเมืองเชียงใหม่มีความสำคัญควบคู่กับอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ล้านนาเริ่มสร้างอาณาจักร ปัจจุบันเชียงใหม่มีฐานะเป็นเมืองเศรษฐกิจการค้าเมืองหนึ่งในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่า ตัวเมืองตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำสำคัญสองสาย คือ แม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขง จากสภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งผลให้เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีความสำคัญในด้านการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจในเวลาต่อมา

ในช่วงเริ่มสร้างอาณาจักรล้านนา พระยามังรายได้เข้ายึดครองเชียงใหม่แล้วสร้างเมืองขึ้นใหม่โดยใช้พื้นที่เมืองเดิมเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางทางการค้า และเพื่อความมั่นคงของอาณาจักรทางตอนเหนือที่มีพื้นที่ติดต่อกับจีน* เชียงตุงจึงมีความสำคัญอย่างมากทั้งทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ เชียงตุงเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางการค้าทางบกที่เชื่อมต่อระหว่างจีนตอนใต้กับเมืองต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้คนสามารถอาศัยเส้นทางสายนี้เดินทางลงมาค้าขายถึงเมืองท่าของมอญได้ และเชื่อมต่อเส้นทางการค้าไปยังอาณาจักรล้านช้างซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งจากความสำคัญทางการเมืองการปกครองและทางเศรษฐกิจดังกล่าว ส่งผลให้ล้านนาในช่วงต้นราชวงศ์มังรายต้องส่งพระราชวงศ์ชั้นสูงไปปกครองเชียงใหม่ เช่น สมัยพระยาไชยสงครามได้ส่งพระโอรสคือเจ้าน้ำท่วมมาปกครอง สมัยพระยาผดุงได้ส่งเจ้าเจ็ดพันตุมาปกครอง เป็นต้น ซึ่งการส่งเจ้านายราชวงศ์ชั้นสูงมาปกครองเชียงใหม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติระหว่างดินแดนทั้งสอง ระยะเวลาอาณาจักรล้านนาได้เปลี่ยนแปลงนโยบายในการส่งคนไปปกครองเมืองเชียงใหม่โดยส่งขุนนางไปแทนเจ้านายในราชวงศ์** เพื่อป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของพระราชวงศ์มังรายได้

* ช่วงระยะเวลานั้นราชวงศ์หยวน(มองโกล)ต้องการขยายอิทธิพลมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้พระยามังรายได้เร่งยกพลเข้ายึดและสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นมาใหม่เพื่อป้องกันการรุกรานจากจีนทางตอนเหนือ ซึ่งอาจยกทัพผ่านเข้ามาทางบริเวณเมืองเชียงใหม่ได้

** ในสมัยพระยาแสนภูแห่งอาณาจักรล้านนา เจ้าน่านที่ครองเชียงใหม่ได้ร่วมกับเจ้าฟ้าเมืองนายนยกทัพมารบเชียงใหม่แต่แพ้ศึก ดังนั้นพระยาแสนภูจึงกำจัดเจ้าน่าน แล้วเปลี่ยนนโยบาย คือ การส่งขุนนางมาปกครองเชียงใหม่แทน สมัยพระยาผดุงได้ส่งเจ้าเจ็ดพันตุ ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงมาปกครองเชียงใหม่ ดังนั้นผู้ปกครองเชียงใหม่รุ่นหลังจึงสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเจ็ดพันตุซึ่งเป็นรัชทายาทแห่งพระราชวงศ์มังราย

ภาพประกอบ 1 แผนที่เมืองเชียงตุง อาณาจักรล้านนา และดินแดนใกล้เคียง

ที่มา : ยุริวรรณ นทวาศี. (2554). ชาวไทยยวน(คนเมือง)ในลำปาง. (ออนไลน์).

สภาพที่ตั้งของเมืองเชียงตุงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สามารถควบคุมเส้นทางการค้าระหว่างจีนกับดินแดนต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ และทำให้ล้านนาสามารถควบคุมเส้นทางการค้าขายบริเวณนี้โดยผ่านทางเมืองเชียงตุง ซึ่งความเคลื่อนไหวทางการค้าเริ่มต้นจากพ่อค้าชาวจีนเดินทางลงมายังเชียงตุงเพื่อทำการค้า จากนั้นกองคาราวานสินค้าจากจีนและพ่อค้าพื้นเมืองได้เดินทางล่องลงมาเพื่อค้าขายที่หริภุญไชยซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจเดิม เมื่อพระยามังรายสถาปนาเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการปกครองของอาณาจักรล้านนาทำให้ศูนย์กลางการค้าเคลื่อนย้ายจากเมืองหริภุญไชยไปที่เมืองเชียงใหม่ ทำให้กองคาราวานสินค้าได้เดินทางไปค้าขายจนถึงเมืองท่ามะละมาของมอญ¹ ได้สะดวก เส้นทางการค้ายุคล้านนาเริ่มต้นที่ยุหนานลงมาเชียงรุ่ง - เชียงตุง - เชียงแสน - ผาเงา - เชียงใหม่ จนถึงมะละมา เมื่อล้านนาถูกปกครองโดยพม่า เส้นทางการค้าจึงเปลี่ยนไปเป็นเส้นทาง ยูหนาน - เชียงตุง - เชียงราย - เชียงใหม่ - ลำปาง - มะละมา - มณฑลเยล และย่างกุ้ง² การค้าขายในสองช่วงระยะเวลา มีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อกันระหว่างพ่อค้ากับชาวพื้นเมืองและมีการใช้ระบบเงินตราเพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน แต่การค้าขายยังจำกัดอยู่ในกลุ่มคนบางกลุ่ม ซึ่งมีลักษณะเป็นการค้าขายระหว่างพ่อค้ากับพ่อค้าหรือพ่อค้ากับชนชั้นปกครองเท่านั้น และมีการใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนหลายชนิด เช่น หอยเบี้ย เงินทอก เงินเจียง เงินดอกไม้ เงินไซซี เงินพดด้วง และเงินดินแดนต่างๆ หรือเงินตราของอาณาจักรอื่นๆ เป็นต้น

ระบบการค้าบนเส้นทางระหว่างเชียงตุงกับล้านนา ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าในวงกว้าง กล่าวคือประเภทของสินค้ามีความหลากหลายมากขึ้น เช่น สินค้าจากจีนยูหนาน ได้แก่ ผ้าไหม เครื่องถ้วยชาม ผ้าขนสัตว์ พรหม ผ้าฝ้าย หยก ผ้าแพร และซา ส่วนเชียงตุงมีสินค้าประเภทเปลือกไม้สำหรับย้อมผ้า ยาง ครั่ง ทอง ทองแดง และผ้าพื้นเมือง สินค้าจากล้านนา เกลือสินเธาว์จากเมืองน่านซึ่งเป็นสินค้าสำคัญ สีเสียด ตะกั่ว สังกะสีจากเมืองแพร่ ข้าว สินค้าเกษตรกรรม เครื่องเขิน และเครื่องปั้นดินเผาจากเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น สินค้าจากหัวเมืองล้านนา เช่น ข้าว น้ำรัก น้ำผึ้ง งาช้าง นอแรด เหล็ก ไม้จันทน์ และกำยาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสินค้าจากหัวเมืองต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับอาณาจักรล้านนาถูกส่งมาขายในเชียงใหม่และได้ส่งต่อไปขายที่เมืองต่างๆ ภายในอาณาจักรล้านนาด้วย ซึ่งรวมถึงการส่งต่อไปยังเชียงตุงและยูหนาน สินค้าที่ส่งมาจากต่างเมืองคือ สินค้าจากสุโขทัย ได้แก่ ไม้ฝาง ดีบุก งาช้าง และเครื่องสังคโลก อยุธยา มีสินค้าสำคัญ ได้แก่ ผ้าฝ้าย และ

* พ่อค้าที่เดินทางมาทำการค้าทางไกลยังต่างแดนนิยมใช้เกวียนในการขนส่ง โดยมีสัตว์พาหนะสำคัญลากเกวียนคือ โค และล่อ พ่อค้าที่ทำการค้าขายในลักษณะนี้เรียกว่าพ่อค้าโคต่าง ซึ่งมีระบบการค้าขายในรูปแบบของกองคาราวาน

¹ วิชา ศิริ. (2550). การค้าของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22. หน้า 4.

² สมมะโน ฤ เชียงใหม่. (2538). ศูนย์กลางการค้าและเส้นทางการค้าในอาณาจักรล้านนาไทย ช่วง พ.ศ. 1839 - 2442. หน้า 53.

กระจกส่องหน้า สินค้าจากล้านช้าง ได้แก่ ยาสูบ ปลาร้า เกลือ และเส้นไหมดิบ สินค้าจากพม่า ได้แก่ กระจกเงา น้ำมันก๊าด และไม้ขีดไฟ สินค้าที่มาจากต่างเมืองนั้น ได้มีการนำเข้ามาค้าขายในเชียงใหม่อย่างกว้างขวาง และถูกส่งต่อไปจำหน่ายยังเมืองเชียงตุงซึ่งเป็นศูนย์รวมของสินค้าต่างๆ อีกทั้งเป็นที่ต้องการของล้านช้าง จีน หรือแม้แต่เมืองไทใหญ่ เมืองเหล่านี้ได้อาศัยการซื้อสินค้าผ่านกลุ่มพ่อค้าคนกลางชาวจีน พ่อค้าเชียงตุง และพ่อค้าเงี้ยว (ไทใหญ่) ซึ่งความมั่งคั่งทางด้านการค้าของเมืองเชียงใหม่ดังกล่าวล้วนส่งผลต่อการเติบโตและพัฒนาการของอาณาจักรล้านนา อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พม่าเข้าปกครองล้านนาใน พ.ศ. 2101 เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของพม่า

ในขณะที่อาณาจักรล้านนาซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าและได้เปลี่ยนจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติมาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่มีผู้ปกครองเดียวกันนั้น ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองเชียงตุงกับล้านนายังคงมีการเดินทางเพื่อทำการซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้าตามเดิม เนื่องด้วยระยะทางจากเชียงตุงลงมายังล้านนาไม่ไกลกันมากนัก ดินแดนทั้งสองจึงมีการติดต่อกันอยู่เป็นประจำและมีความผูกพันทางการค้าต่อกันอยู่มาก* ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เชียงตุงมีความรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจภายใต้การปกครองพม่า เนื่องจากเชียงตุงมีพื้นที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าโบราณ อีกทั้งพม่าไม่ได้ดำเนินการเข้าแทรกแซงระบบบริหารบ้านเมืองภายในมากนัก เนื่องจากเชียงตุงเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากบริเวณชายขอบของอาณาจักรพม่าอยู่พอสมควร

นอกจากเศรษฐกิจระหว่างเชียงตุงกับล้านนาในยุคพม่าปกครองจะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ แล้ว การยึดครองของพมายังเอื้อต่อการเปิดตลาดการค้าให้กว้างขึ้นอีกด้วยเพราะมีพ่อค้าพม่าเข้ามาทำตั้งถิ่นฐานเพื่อการค้าขายมากขึ้น และมีสินค้าประเภทต่างๆ แลกเปลี่ยนหมุนเวียนในบริเวณเมืองท่าเหมาะสมเพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลให้เศรษฐกิจการค้าของล้านนามีความรุ่งเรืองตามไปด้วย

ในระยะที่พม่าปกครองล้านนานั้น การค้าขายภายในเมืองต่างๆ ของอาณาจักรล้านนาได้เติบโตมากขึ้น เห็นได้จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้มีการขุดพบเครื่องเคลือบดินเผาของจีน ล้านนา และสุโขทัย ซึ่งหลักฐานทางโบราณคดีสามารถแสดงอายุของเครื่องใช้และภาชนะต่างๆ ที่ขุดเจอในดินแดนล้านนาดังกล่าว มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 – 22 ซึ่งอยู่ในยุคพม่าปกครองทั้งสิ้น เครื่องเคลือบของจีนยังเป็นหลักฐานสำคัญที่ช่วยอธิบายถึงความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองเชียงตุงและล้านนาในอดีต และหลักฐานทางโบราณคดีในยุคที่พม่าปกครองสามารถให้คำตอบบางประการเกี่ยวกับเส้นทางสายการค้าจากเชียงตุงลงมายังล้านนาโดยผ่านเชียงแสน เชียงราย ฝาง ลงมายังเชียงใหม่ และได้มีการกระจายสินค้าออกไปตามเมืองต่างๆ ในล้านนา พม่า มอญ และเมืองทางใต้ซึ่งรวมถึงสุโขทัย พิษณุโลก และอยุธยาอีกด้วย

* ดังกรณีสงครามเชียงตุงในสมัยรัตนโกสินทร์ได้ทำการเกณฑ์ไพร่พลจากหัวเมืองเหนือ(ล้านนาเดิม) ไปทำศึกกับเชียงตุง แต่ก็ไม่สามารถทำการได้สำเร็จ ด้วยเหตุที่แม่ทัพนายกองรวมถึงไพร่พลเมืองเหนือไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องมาจากความผูกพันของดินแดนทั้งสองที่เคยมีต่อกันมาในอดีต

การปกครองของพม่าส่งผลให้กลุ่มพ่อค้าชาวพม่า พ่อค้าชาวอินเดีย รวมถึงพ่อค้าชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาค้าขายในล้านนามากขึ้น เห็นได้จากการขุดพบเหรียญตราต่างๆ ที่เป็นของอินเดียในเขตล้านนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวของเศรษฐกิจในล้านนา รวมถึงดินแดนต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียง อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา เริ่มขึ้นตั้งแต่ก่อนสถาปนาอาณาจักรล้านนาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การค้ายังคงดำเนินอยู่แต่รูปแบบทางการค้าหรือแม้แต่ความต้องการสินค้าในแต่ละชนิดก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางด้านการค้าระหว่างดินแดนบริเวณนี้ก็ยังคงมีความสำคัญที่สืบเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ดังนั้นการศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนาในยุคสมัยที่พม่าปกครองล้านนาจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเหตุการณ์เรื่องความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างทั้งสองดินแดนในยุคที่พม่าปกครองล้านนา ซึ่งเป็นช่วงที่รุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจการค้าภายใต้การปกครองของพม่า และศึกษาต่อไปถึงช่วงที่สิ้นสุดการปกครองของพม่าในล้านนา พ.ศ. 2317 เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางการค้าเป็นไปในลักษณะใด เกิดจากสาเหตุอะไร และส่งผลกระทบต่อดินแดนทั้งสองและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อที่จะเข้าใจพัฒนาการและประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานี้มากขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา พ.ศ. 2101 - 2317 โดยตรง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้สำรวจพบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยในเรื่องของกับสภาพเศรษฐกิจและการปกครองของอาณาจักรล้านนา ที่ผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มีดังนี้

ชวีศา ศิริ. (2550). *การค้าของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 22*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีการศึกษาถึงการค้าทั้งภายในและภายนอกอาณาจักร ซึ่งลักษณะสำคัญที่ส่งผลต่อการค้าของอาณาจักรล้านนาคือ ความแตกต่างของสภาพภูมิประเทศ ที่มีภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูง มีแม่น้ำสายใหญ่หลายสายที่เอื้อต่อการค้าขายและขนส่งสินค้าทางน้ำ รวมถึงมีการศึกษาในเรื่องของเครือข่ายการค้าของอาณาจักรล้านนาที่มีความหลากหลายและจะเป็นประโยชน์อย่างมากกับการศึกษาวิจัยในเรื่องของระบบการค้าภายในล้านนามากขึ้น

มานิช พรหมปัญญา. (2547). *การเมืองอำนาจของราชวงศ์คองบอง ค.ศ. 1752 – 1776*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีการศึกษาในมิติของความสำคัญของราชวงศ์คองบองในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และทำให้ทราบได้ว่าระยะเวลาในการปกครองล้านนาของราชวงศ์คองบองนั้น มีนโยบายในการปกครองเป็นเช่นไร และการปกครองของพม่าในล้านนาส่งผลในด้านต่างๆรวมถึงเศรษฐกิจในล้านนาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ถึงกระนั้นแม้มีการกล่าวถึงนโยบายการปกครองของพม่าในล้านนา แต่ก็นำมาใช้ประกอบการศึกษาเพียงเล็กน้อย เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เน้นไปที่นโยบายของผู้ปกครองพม่าในสมัยราชวงศ์คองบองเป็นหลัก

ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว. (2537). *การเมืองล้านนาภายใต้การปกครองของพม่า ระหว่างปีพ.ศ. 2101 - 2317*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้กล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนา อันเป็นศูนย์กลางในหลายด้าน และบทบาทในช่วงแรกของอาณาจักร เมื่ออำนาจของพม่าเข้ามาในล้านนาทำให้เกิดความสัมพันธ์กับพม่าในด้านต่างๆ ซึ่งแต่ละราชวงศ์ของพม่าที่มาปกครองล้านนาก็ได้มีนโยบายในการปกครองที่แตกต่างกันไป ประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นพื้นฐานที่ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในระบบการปกครองของพม่าที่ปกครองล้านนา ที่ส่งผลต่อระบบการค้าและสภาพเศรษฐกิจในล้านนาโดยรวม

วรภรณ์ เรืองศรี. (2550). *การค้ากับเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนา ก่อนสถาปนาระบบเทศาภิบาล*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้มีเนื้อหาในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านภูมิศาสตร์ของล้านนา ระบบการค้าภายในล้านนาและการค้ากับภายนอกโดยอธิบายถึง

สภาพการค้า เส้นทางการค้า ลักษณะการค้าในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่เริ่มสร้างอาณาจักรตลอดจนได้แสดงถึงความสัมพันธ์ทางด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อการค้าของล้านนา จึงทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นงานวิจัยที่ช่วยเติมเต็มในสิ่งที่ขาดหายไปของงานศึกษาวิจัยชิ้นนี้ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นได้

สมมะโน ฅ เชียงใหม่. (2538). *ศูนย์กลางการค้าและเส้นทางการค้าในอาณาจักรล้านนาไทยช่วง พ.ศ. 1839 – 2442*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้อธิบายถึงสภาพภูมิศาสตร์เกี่ยวกับการค้าในดินแดนล้านนาที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นลำดับตั้งแต่ช่วงสร้างอาณาจักรล้านนาจนถึงยุคการปกครองของสยาม ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางคมนาคม เส้นทางการค้า ปัจจัยในการค้า สินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาด เป็นต้น โดยเนื้อหาบางส่วนของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ที่สามารถนำมาเพื่อประกอบการศึกษาในงานวิจัยโดยเฉพาะในเรื่องของเส้นทางการค้าที่มีตั้งแต่ยุคสร้างอาณาจักรล้านนาจนถึงยุคที่พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ แต่สามารถอธิบายเกี่ยวกับระบบการค้าในยุคที่ล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงเทพฯ จนถึงการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของมณฑลพายัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เป็นอย่างดี

อาสา คำภา. (2549). *ล้านนา และ รัฐฉาน : ความเปลี่ยนแปลงภายใต้กระบวนการรวมศูนย์อำนาจและช่วงสมัยอาณานิคมปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ในขอบเขตของงานวิจัยในเรื่องนี้ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงลักษณะการเข้ามาของอังกฤษในดินแดนล้านนาและรัฐฉานที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สยามมีนโยบายในการรวมศูนย์อำนาจเข้ามาสู่ระบบกษัตริย์มากขึ้นเนื่องจากการแผ่ขยายของลัทธิอาณานิคม และภายหลังล้านนาได้กลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจไม่สำคัญของสยาม ส่วนการเข้ามาของอังกฤษในรัฐฉานมีความแตกต่างจากกรณีที่สยามปกครองล้านนา อังกฤษเข้ามาควบคุมรัฐฉานได้เพราะได้รับโอนอำนาจสิทธิ์ขาดมาจากพม่า ดังนั้นความแตกต่างกันระหว่างรัฐฉานกับล้านนาจึงมีอยู่มาก ดังนั้น การที่อังกฤษปกครองรัฐฉานโดยดำรงฐานะเป็นรัฐอารักขาส่งผลทำให้ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในมากนัก ล้านนาถูกรวมอำนาจไว้เป็นหนึ่งเดียวและถูกกลืนอนอำนาจลงเพื่อให้ยอมรับอำนาจของผู้ปกครองกรุงเทพฯ งานวิจัยเล่มนี้วิเคราะห์ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในดินแดนพม่าช่วงปลายยุคจารีตที่มีการเปลี่ยนผ่านอำนาจกัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลบางส่วนมาใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพทั่วไปของอาณาจักรล้านนาได้

ผลจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ช่วยเอื้อให้ผู้วิจัยสามารถนำความรู้มาใช้เป็นกรอบความคิดในการจัดทำเค้าโครงวิจัยและความรู้อีกส่วนหนึ่งใช้เป็นข้อมูลที่จะช่วยกำหนดแนวทางในการค้นคว้าข้อมูลและอภิปรายผลในการศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา พ.ศ. 2101 – 2317” ต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ผลักดันให้เชียงตุงกับล้านนามีการค้าที่เจริญรุ่งเรืองในสมัยที่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ระหว่าง พ.ศ. 2101 - 2317
3. เพื่อศึกษาผลของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนา ระหว่าง พ.ศ. 2101 - 2317

ความสำคัญของการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงภูมิหลังของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยสำคัญในการเป็นแรงผลักดันให้เมืองเชียงตุงมีความสำคัญทางการค้าและผลจากการดำเนินการค้า ระหว่าง พ.ศ. 2101 - 2317
3. ทำให้ทราบถึงผลความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนาในยุคพม่าปกครองระหว่าง พ.ศ. 2101 - 2317

วิธีการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิจัยชั้นนี้ใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยนำเสนอโดยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยการวิเคราะห์จากเอกสารเป็นหลัก ประกอบด้วย เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง เช่น พงศาวดาร ตำนาน เอกสารจดหมายเหตุ โบราณที่ผ่านการปริวรรตเป็นภาษาไทย หนังสือทั้งภาษาไทย หนังสือต่างประเทศ บทความวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการศึกษาวิจัย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

งานศึกษาวิจัยชั้นนี้ มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองเชียงตุงกับเมืองต่างๆ ในอาณาจักรล้านนาที่อยู่ในดินแดนสยาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2101 – 2317 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่อาณาจักรล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า

นิยามศัพท์เฉพาะ

ล้านนา หมายถึง พื้นที่ 8 จังหวัดบริเวณภาคเหนือตอนบนในปัจจุบัน คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ศูนย์กลางสำคัญของดินแดนล้านนาค้นจากอดีตถึงปัจจุบันคือเชียงใหม่³

เชียงตุง หมายถึง ดินแดนที่อยู่บริเวณตอนเหนือของอาณาจักรล้านนา เชียงตุงเป็นเมืองใหญ่และมีความสำคัญต่ออาณาจักรล้านนาเป็นอย่างมาก มีเมืองบริวารที่สำคัญ เช่น เมืองสาด ท่าขี้เหล็ก เมืองพะยาก เมืองยอง เมืองขาก เมืองหลวย เมืองยาง และเมืองเพียง เป็นต้น⁴ มีพรมแดนติดกับมณฑลยูนนานของจีน ปัจจุบันคือบริเวณเขตรัฐฉานในพื้นที่การปกครองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

อนึ่ง ลำดับศักราชที่ใช้ในสารนิพนธ์ฉบับนี้จะใช้พุทธศักราชเป็นหลัก เนื่องจากเป็นการวิเคราะห์เหตุการณ์ในพื้นที่ของราชอาณาจักรไทยในอดีตและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่

แหล่งศึกษาค้นคว้า

1. สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน
2. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
3. ห้องล้านนา สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
4. ศูนย์ข้อมูลภาคเหนือ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยพายัพ
5. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง
7. ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
8. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
9. ห้องสืบค้น สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
10. ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
11. สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
12. แหล่งอื่นๆ เท่าที่จำเป็น

³ สวัสดิ์ อ่องสกุล. (2553). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. หน้า 29.

⁴ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ; และ นฤมล เรืองรังษี. (2538). *เรื่องเมืองเชียงตุง*. หน้า 36.

บทที่ 2

เชียงตุงและล้านนา ก่อนยุคพม่าปกครอง

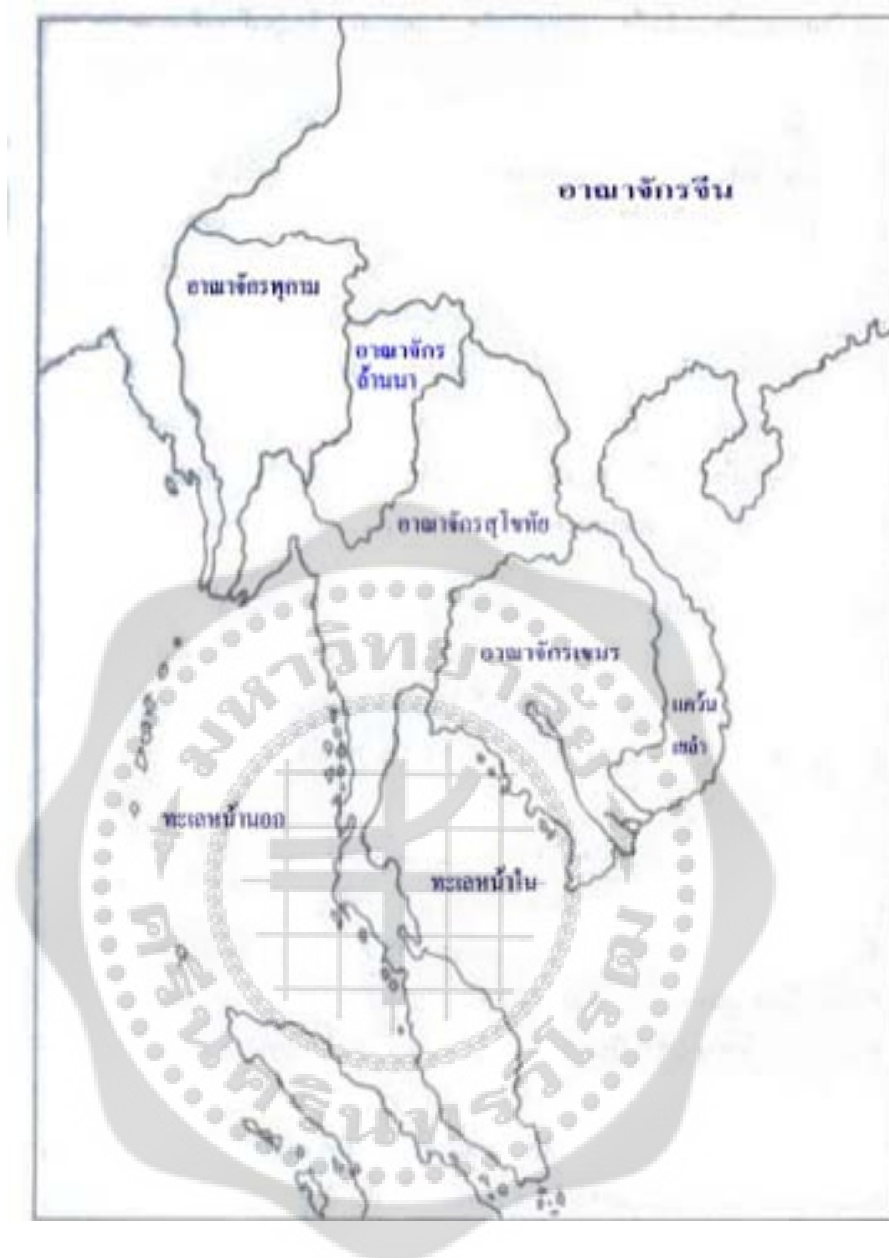
อาณาจักรล้านนา ยุคราชวงศ์มังราย มีดินแดนที่กว้างใหญ่ มีพื้นที่ในการเพาะปลูกมาก ซึ่งเป็นที่มาของชื่อบ้านนามเมืองล้านนา เพราะมีนาหับล้าน อุปมาเช่นเดียวกับอาณาจักรล้านช้างที่มีจำนวนช้างหับล้าน อาณาเขตของอาณาจักรล้านนาแต่เดิมจะกว้างใหญ่เพียงใดขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ ขอบเขตของอาณาจักรล้านนาในยุคจารีตจึงไม่แน่นอน จากการศึกษาของศาสตราจารย์สร้อยศรี อ่องสกุล สามารถบ่งบอกถึงเขตแดนของอาณาจักรล้านนาได้ว่าดินแดนทางทิศใต้จรดอาณาจักรสุโขทัย ทางทิศเหนือจรดเมืองเชียงรุ่ง (ปัจจุบันอยู่ในยูนนาน) ทางทิศตะวันออกจรดแม่น้ำโขงและติดต่อกับอาณาจักรศรีสัตนาคนหุต (ล้านช้างร่มขาว) ปัจจุบันนี้อยู่ในเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และทิศตะวันตกจรดแม่น้ำสาละวิน ติดต่อกับไทใหญ่และพม่า อาณาจักรล้านนาเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ตั้งอยู่ระหว่างอาณาจักรใหญ่อย่างอยุธยาทางใต้และพม่าทางตะวันตก เมื่อใดที่ล้านนาเกิดความอ่อนแอ จึงอาจถูกรุกรานโดยอาณาจักรดังกล่าวได้ ในด้านเศรษฐกิจล้านนามีความสำคัญคือ เป็นศูนย์กลางทางการค้าโดยเป็นพื้นที่หนึ่งในการรับสินค้าจากจีนส่งผ่านลงมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผ่านทางเหนือของล้านนาลงมาทางใต้จนถึงอยุธยา และทางตะวันตกจนถึงเมืองท่าเมาะตะมะ ซึ่งมีความสำคัญทางการค้าของอาณาจักรล้านนา บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจที่มีอย่างต่อเนื่องกับอาณาจักรต่างๆ โดยมีกลุ่มพ่อค้าชาวตะวันตกและชาวจีนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ

1. สภาพทั่วไปของอาณาจักรล้านนา

1.1 ภูมิประเทศ

อาณาจักรล้านนามีลักษณะทางกายภาพเป็นเทือกเขาสูงชันโดยส่วนใหญ่และมีพื้นที่ราบอยู่ไม่มากนัก เทือกเขาทางเหนือของอาณาจักรมีลักษณะเป็นเทือกเขาสูงที่สลับซับซ้อน ซึ่งเป็นทิวเขายาวต่อเนื่องมาจากเทือกเขาหิมาลัย มีเทือกเขาที่สำคัญคือ เทือกเขาถนนธงชัย เทือกเขาผีปันน้ำ ทิวเขาหลวงพระบางและเทือกเขาแดนลาว ซึ่งที่ราบในล้านนากระจายอยู่ตามเมืองต่างๆ แม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำโขง สาละวิน กก อิง ปิง วัง ยม และน่าน ล้านนายังถูกรายล้อมด้วยอาณาจักรต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ได้แก่ พม่า มอญ สุโขทัย และพะเยา* ล้านนาเป็นอาณาจักรที่ไม่มีพรมแดนติดต่อกับทางทะเลเลย จึงทำให้ต้องมีการแสวงหาเส้นทางการค้าทางทะเลผ่านอ่าวเมาะตะมะของมอญแทน

* ยุคพม่าปกครอง สุโขทัยกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา และพะเยาอยู่ภายใต้การปกครองของล้านนา โดยมีพม่าปกครองล้านนาอีกชั้นหนึ่ง ดินแดนมอญอยู่ในการปกครองของพม่าเช่นกัน

ภาพประกอบ 2 แผนที่อาณาจักรล้านนาและดินแดนใกล้เคียง

ที่มา: เอกรินทร์ สีมหาศาล ; และคนอื่นๆ. (2555). *ความเป็นมาของชาติไทย*. (ออนไลน์).

1.2 ประชากร

ประชากรของล้านนาโดยทั่วไปประกอบด้วยกลุ่มชนชาวพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานก่อนอาณาจักรล้านนาจะสถาปนาขึ้นโดยพระยามังรายผู้สืบเชื้อสายลวจักราช หรือลาวจก¹ เมื่อพระองค์ครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา พระยามังรายได้ครอบครองดินแดนเพิ่มมากขึ้นและในที่สุดสามารถยึดครองหรือพิชิตได้สำเร็จ หรือพิชิตเป็นอาณาจักรที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนภายหลังจึงได้มีการสถาปนาเวียงกุมกามขึ้นเป็นราชธานีแห่งแรกของอาณาจักรล้านนา ต่อมาได้สร้างเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานี เนื่องจากสภาพที่ตั้งเมืองที่เวียงกุมกามนั้นมีความคับแคบมาก และที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนบริเวณเชิงดอยสุเทพมีความเหมาะสมมากกว่าเวียงกุมกาม เวียงกุมกามจึงถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงเมืองบริวารของเชียงใหม่เพื่อใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์ในการป้องกันข้าศึกในสมัยที่พม่าครอบครองล้านนา ต่อมาเวียงกุมกามถูกน้ำท่วมใหญ่จนไม่สามารถบูรณะฟื้นฟูเมืองขึ้นมาได้อีก เมื่อเชียงใหม่ได้กลายเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา จึงได้มีการอพยพราษฎรบางส่วนจากเมืองบริวารต่างๆ ในล้านนาเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงใหม่เพื่อให้เชียงใหม่มีสภาพเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ มีความเป็นสังคมนานาชาติ ที่เหมาะสมกับการเป็นศูนย์กลางทางการค้าขาย ทำให้เชียงใหม่เป็นที่พำนักของประชากรจากเมืองต่างๆ อันประกอบด้วยกลุ่มชาวจีนยว ชาวยวน (โยนก) ลื้อ เขินหรือขิ่นจากเชียงตุง ลัวะจากหรือญไฮ มอญ และไทใหญ่

ภาพประกอบ 3 คนพื้นเมืองของรัฐฉาน (หรือไทใหญ่) ทางภาคเหนือของพม่า (ภาพถ่ายเส้นฝีมือชาวยุโรป)

ที่มา: ณรงค์ พ่วงพิศ. (2543). *ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย*. หน้า 42.

¹สร้อยดี อ่องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 116.

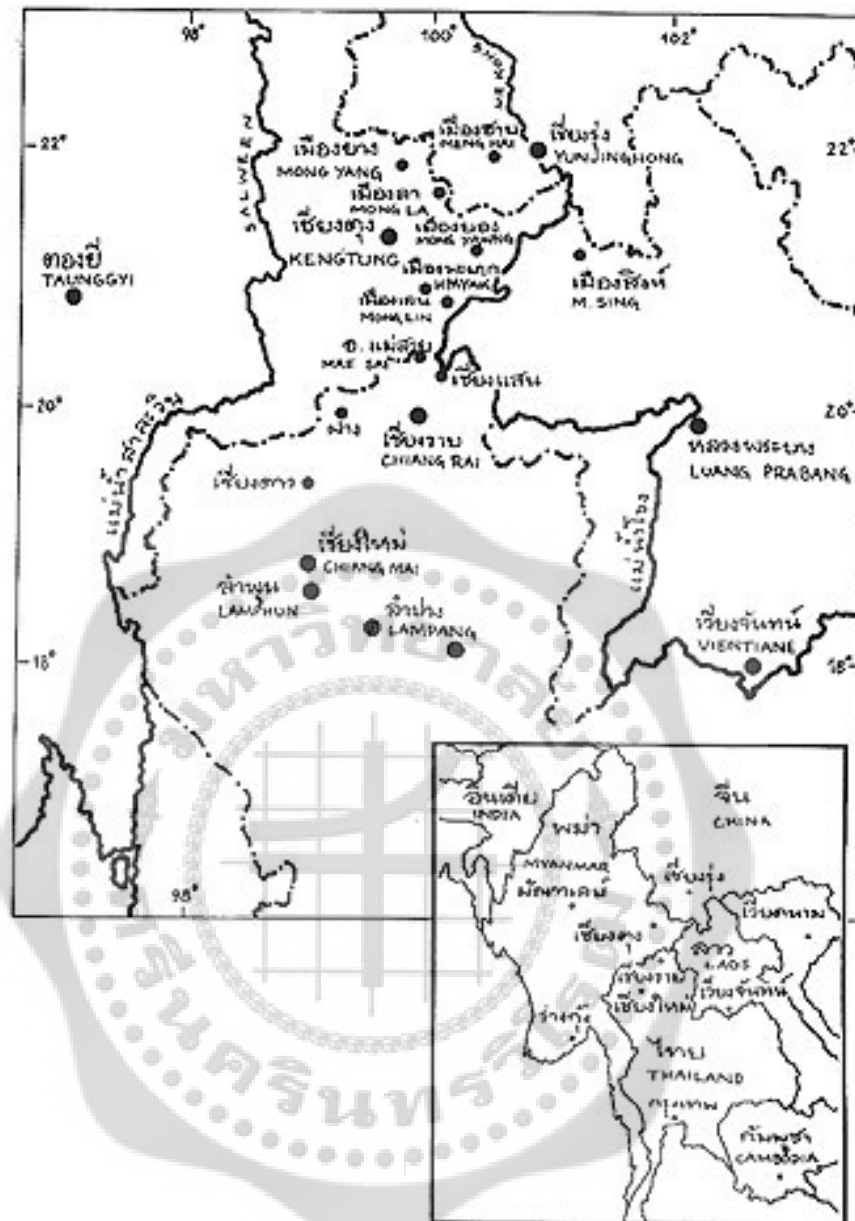
2. สภาพทั่วไปของเมืองเชียงใหม่

2.1 ภูมิประเทศ

เชียงใหม่เป็นเมืองที่สำคัญเมืองหนึ่งของรัฐฉาน ในเขตสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ในปัจจุบัน เมืองเชียงใหม่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ยุทธศาสตร์ การเมือง และการค้าข้ามพรมแดนที่โดดเด่นเพราะเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญและเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของอาณาจักรล้านนาตอนเหนือในยุคจารีต กอปรกับมีสภาพภูมิประเทศที่โดดเด่น กล่าวคือมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 2,700 ฟุต ตัวเมืองมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ มีภูเขาล้อมรอบ ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำสายสำคัญ 2 สาย คือแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน โดยมีแม่น้ำเขินหรือขี้เหล็กผ่านตัวเมืองและไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขง ลักษณะของเมืองมีหนองน้ำมากถึง 9 หนอง ได้แก่ หนองตุง หนองโตง หนองเย หนองแล้ง หนองยาง หนองโป่ง หนองเข้ หนองไค้ และหนองตาช้าง หนองดังกล่าวทำให้เชียงใหม่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำ เมืองเชียงใหม่มีประตูเมืองทั้งสิ้น 12 ประตู ทิศเหนือติดกับสิบสองปันนาของจีน ทางใต้ติดกับเมืองเชียงแสนของล้านนา และทางตะวันออกติดกับเมืองยอง ทิศตะวันตกติดกับพม่า(เมืองไทใหญ่ที่เป็นเมืองขึ้นของพม่า) เมืองเชียงใหม่มีชื่ออยู่หลายชื่อ เช่น เชียงตุงคบุรี เขมรัฐ เมืองเขม เมืองขี้เหล็ก และเขมรัฐนครเชียงใหม่ เป็นต้น

2.2 ประชากร

เมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญในทางการค้ามาตั้งแต่สมัยโบราณ นอกเหนือจากความอุดมสมบูรณ์ของเมืองแล้ว บริเวณนี้ยังเป็นทางผ่านของเส้นทางการค้าสายสำคัญที่พ่อค้าสามารถเดินทางจากยูนนานลงมายังเมืองเชียงรุ่ง เชียงตุง เชียงแสน ผาง เชียงใหม่ (หรือภูญาไชย) และเมาะตะมะเมืองท่าสำคัญของมอญ ซึ่งความเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าของเชียงตุงนี้เอง จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีประชากรหลังไหลเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ ชาวเขินหรือขี้เหล็กเป็นเจ้าของพื้นที่หรือเรียกว่าชาวพื้นเมือง ชาวล้านนามักเรียกชาวพื้นเมืองกลุ่มนี้ว่าพวกเงี้ยว ไทใหญ่ ไทลื้อหรือลัวะ นอกจากนี้ยังมีชาวจีน และชาวเขาเผ่าต่างๆ อีกด้วย ซึ่งประชากรทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้เป็นกลุ่มคนที่มีส่วนในการขับเคลื่อนเชียงใหม่ให้มีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าตั้งแต่สมัยสถาปนาอาณาจักรล้านนาจนกระทั่งถึงสมัยที่พม่าปกครองล้านนา

ภาพประกอบ 4 แผนที่เมืองเชียงใหม่

ที่มา: แผนที่เมืองเชียงใหม่. (2555). (ออนไลน์).

3. การสร้างอาณาจักรล้านนา

3.1 พระยามังรายผู้สร้างเชียงตุงและสถาปนาอาณาจักรล้านนา

พระยามังรายสืบเชื้อสายลวจักรราชโดยเป็นกษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งนครหริภุญชัย¹ พระราชบิดามีนามว่าพระยาลาวเมง พระราชมารดานีนามว่าพระนางอ่วมมิ่งจอมเมือง (พระนางเทพคำชายหรือพระนางเทพคำชายาย) เชื้อสายเมืองเชียงรุ่ง พระยามังรายสืบราชสมบัติต่อจากพระราชบิดา พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีความเข้มแข็งกล้าหาญ และใช้ระยะเวลาตลอดการครองราชย์รวบรวมดินแดนต่างๆ เพื่อเสริมสร้างอาณาจักรล้านนาให้เข้มแข็ง เริ่มตั้งแต่การรวบรวมเมืองน้อยใหญ่ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับเมืองนครหริภุญชัยเพื่อไม่ให้ต่อต้านอำนาจของเมืองนครหริภุญชัย โดยอ้างสิทธิ์ที่สืบเชื้อสายตรงจากลวจักรราช จากนั้นพระองค์ได้สร้างเมืองเชียงรายใน พ.ศ.1805 เพื่อเป็นที่มั่นในการขยายดินแดนลงมาทางใต้ จากนั้นพระองค์จึงเข้าตีเชียงตุง และพระองค์ทรงสร้างเมืองเชียงตุงขึ้นมาใหม่ใน พ.ศ.1810 เพื่อควบคุมเส้นทางการค้า และให้เชียงตุงเป็นเมืองหน้าด่านเพื่อเผชิญหน้ากับจีนทางตอนเหนือ โดยระยะเวลานั้นพระยามังรายได้ควบคุมเชียงตุงโดยมีฐานอำนาจอยู่ที่เมืองเชียงราย ครอบครองเชียงของได้ใน พ.ศ.1812 และสร้างเมืองฝางใน พ.ศ. 1816 เมื่อพระองค์สามารถควบคุมเส้นทางการค้าทางตอนเหนือได้สำเร็จ พระองค์ได้สร้างสัมพันธภาพกับกษัตริย์ที่สำคัญสองพระองค์ใน พ.ศ.1830 คือ พระยงำเมืองแห่งแคว้นพะเยา และพระยาร่วงหรือพ่อขุนรามคำแหงเจ้าผู้ครองอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งจากการผูกมิตรกับผู้ครองแคว้นพะเยาและอาณาจักรสุโขทัยนี้เอง ส่งผลให้อาณาจักรล้านนามีพันธมิตรเพิ่มมากขึ้น และลดบทบาทของผู้ที่จะต่อต้านอำนาจของอาณาจักรล้านนาลงไปพร้อมๆ กัน

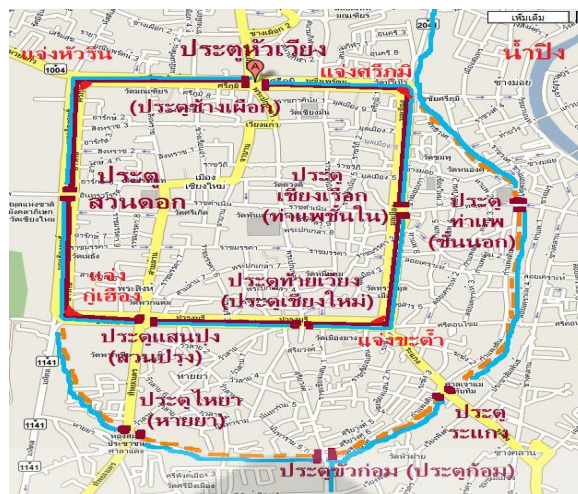

ภาพประกอบ 5 พระบรมราชานุสาวรีย์พระยามังรายมหาราช กษัตริย์ผู้ทรงสถาปนาอาณาจักรล้านนา ประดิษฐานอยู่ที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

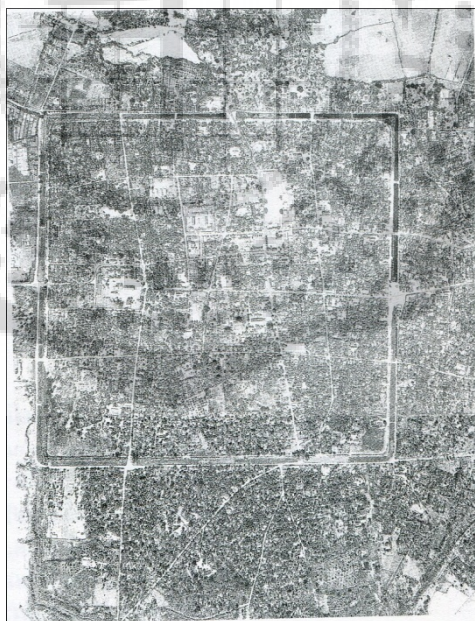
ที่มา: ณรงค์ ฟ่วงพิศ. (2543). *ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย*.

หน้า 87.

¹พระยาประชาภิกรจักร (แช่ม บุนนาค). (2516). *พงศาวดารโยนก*. หน้า 241.

ภาพประกอบ 6 แผนที่เมืองเชียงใหม่
ที่มา: ประดู่ผีเชียงใหม่ราย. (2555). (ออนไลน์).

ภาพประกอบ 7 ภาพถ่ายทางอากาศเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2495

ที่มา: ณรงค์ พ่วงพิศ. (2543). ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย.

จากนั้นพระองค์จึงได้ทรงขยายดินแดนลงมาทางใต้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าและแสดงถึงการแผ่แสนยานุภาพของอาณาจักรล้านนาเป็นสำคัญ เมืองทางใต้ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญ คือ แคว้นหริภุญไชย ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ที่เมืองลำพูน โดยสามารถใช้เป็นเส้นทางออกไปยังอ่าวมะตะมะเพื่อเปิดสู่เส้นทางการค้าขายทางทะเลต่อไป หริภุญไชยเป็นแคว้นที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้ามาตั้งแต่โบราณ เป็นศูนย์กลางทางการค้าตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี พระองค์ทรงวางแผนครองหริภุญไชยใช้เวลายาวนานถึง 7 ปี และสามารถยึดครองแคว้นหริภุญไชยได้ใน พ.ศ.1835 โดยการให้อ้ายฟ้า¹ ดำเนินการเป็นไส้ศึกและสามารถวางแผนยึดครองหริภุญไชยสำเร็จ จากนั้นจึงได้เมืองเขลางค์นคร (ลำปาง) เป็นลำดับต่อมา พระองค์ได้สร้างเวียงกุมกามขึ้นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง โดยหมายมั่นให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจแทนที่แคว้นหริภุญไชย เวียงกุมกามเมื่อเป็นราชธานีได้ไม่นานก็หมดความสำคัญลงไป เนื่องจากทำเลที่ตั้งไม่เหมาะสม พร้อมทั้งประสบกับปัญหาภัยธรรมชาติอยู่บ่อยครั้ง จนกระทั่งพระยามังรายได้สถาปนาราชธานีแห่งใหม่บริเวณเชิงดอยสุเทพซึ่งมีสภาพทำเลที่ตั้งและชัยภูมิที่ดีกว่าเดิม

การสร้างเมืองใหม่ขึ้นบริเวณเชิงดอยสุเทพ พระองค์ได้เชิญพระสหายของพระองค์ทั้งสองพระองค์ คือ พระยาจำเมือง* และพระยาร่วง มาร่วมพิจารณาสภาพทั่วไปและทำเลของราชธานีแห่งใหม่ใน พ.ศ.1839 และถวายนามเมืองใหม่ว่า “เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาใน พ.ศ.1860 พระยามังรายครองราชย์ในอาณาจักรล้านนารวมทั้งสิ้น 58 ปี และประทับอยู่เมืองเชียงใหม่มานานถึง 21 ปี และสวรรคตโดยการต้องอสุนีบาต (ฟ้าผ่า) คราวเสด็จประพาสในตัวเมืองเชียงใหม่ตนเอง

4. อาณาจักรล้านนายุคราชวงศ์มังราย

อาณาจักรล้านนาในยุคราชวงศ์มังราย มีความเจริญรุ่งเรืองในหลายๆ ด้านคือ กล่าวคือ พระยามังรายทรงรวบรวมบ้านเมืองจนถึงสมัยเจ้าเมกุฎี² กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์มังรายซึ่งถูกพม่าปกครองในสมัยพระเจ้าบุเรงนองแห่งราชวงศ์ตองอูเรืองอำนาจ ในช่วงปลายราชวงศ์มังรายทำการปกครองอาณาจักรล้านนานั้น มีความขัดแย้งทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด ทั้งการแบ่งฝ่ายการช่องสุ่มอำนาจกันเองของขุนนาง และผู้ครองหัวเมืองต่างๆ ในล้านนามีความต้องการที่จะแยกตัวออกจากล้านนา จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ล้านนาเกิดความระส่ำระสายอ่อนแอลงและตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในที่สุด

¹คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. (2538). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี*. หน้า 14.

* พระยาจำเมืองเป็นพระประยูรญาติของพระยามังราย โดยพระยาจำเมืองสืบเชื้อสายมาจากลวจักราชเช่นเดียวกับพระยามังราย

²สรวิศ อ่องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 630.

พระยามังรายทรงรวบรวมเมืองต่าง ๆ ไว้ในอำนาจของพระองค์ตั้งแต่ขึ้นครองราชย์ในนครหริภุญชัย ทรงรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น และสร้างเมืองเชียงรายขึ้นเพื่อแสดงถึงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์ จากนั้นได้ครอบครองเมืองเชียงตุงและสร้างเมืองเชียงตุงขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางทางการค้าระหว่างรัฐรวมทั้งเป็นเมืองหน้าด่านในคราวเดียวกัน* ดังนั้นเมื่อสามารถยึดครองดินแดนทางตอนเหนือได้แล้ว พระองค์จึงขยายดินแดนลงมายังทางใต้ และได้สร้างเมืองฝางเพื่อใช้เป็นฐานที่มั่นในการรวบรวมบ้านเมืองทางใต้ ต่อมาพระองค์ได้สร้างเวียงกุมกาม และสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นใน พ.ศ.1839 ตามลำดับ พระองค์จึงสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นเป็นปึกแผ่นและประทับที่เชียงใหม่จนสวรรคตเมื่อ พ.ศ.1860 พระยาไชยสงคราม¹ หรือ พระเจ้าไชยสงครามครองราชย์ต่อจากพระยามังราย พ.ศ.1860 – 1870 เมื่อพระยามังรายสวรรคตพระยาไชยสงครามได้เดินทางมาปลงพระศพพระยามังรายถึงเมืองเชียงใหม่ จากนั้นได้แต่งตั้งพระยาแสนภูโอรสองค์โตเป็นพระยาครองเมืองเชียงใหม่แทนพระยามังราย ให้โอรสองค์กลางทำว้มน้ำท่วมไปปกครองเมืองฝางโอรสองค์เล็กทำว้มน้ำท่วมไปปกครองเมืองเชียงของ และพระองค์ได้เดินทางกลับไปยังเมืองเชียงรายดังเดิม ราชธานีของอาณาจักรล้านนาจึงอยู่ที่เชียงราย

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวหนึ่งปีขุนเครื่องขุนพระยาไชยสงครามที่พระยามังรายให้ไปปกครองเมืองฝาง ได้ยกทัพเข้ามาชิงเอาเมืองเชียงใหม่จากพระยาแสนภูผู้เป็นหลาน โดยใช้อุบายว่าจะมาสักการะพระอัฐิธาตุพระยามังราย และใช้อุบายชิงเมืองเชียงใหม่จากพระยาแสนภู พระยาแสนภูได้หนีออกจากเมืองเชียงใหม่ในกลางดึก เมื่อเดินทางมาถึงเมืองฝางซึ่งเป็นเมืองของทำว้มน้ำท่วมพระอนุชาพระยาแสนภู ทำว้มน้ำท่วมได้ส่งพระยาแสนภูขึ้นกราบทูลพระยาไชยสงครามถึงเรื่องขุนเครื่องเข้ามาชิงเมือง พระยาไชยสงครามทรงพระพิโรธสั่งทำว้มน้ำท่วมยกทัพจากเมืองฝางเพื่อปราบขุนเครื่องที่เมืองเชียงใหม่ เมื่อทำว้มน้ำท่วมไปถึงเมืองเชียงใหม่ ขุนเครื่องเกิดความกลัวทำว้มน้ำท่วมและในที่สุดขุนเครื่องถูกจับกุมตัวขังไว้ในคุก เหล่าทหารเมืองฝางของทำว้มน้ำท่วมไล่ฆ่าทหารเมืองเจ็ยว (ไทใหญ่) จากเมืองฝางของขุนเครื่องล้มตายจำนวนมาก

* สถานการณ์ตอนนั้นพระองค์ต้องสร้างความเป็นปึกแผ่นให้ได้มากที่สุดเนื่องมาจากราชวงศ์หยวน (ราชวงศ์มองโกล) ได้เข้ารุกรานและยึดครองยูนานได้ พระองค์เกรงว่าจีนจะเข้ามายึดครองดินแดนของพระองค์จึงต้องขยายดินแดนให้มากขึ้นเพื่อเสริมสร้างกองทัพที่สามารถต่อต้านกองทัพจีนได้

¹ พระยาไชยสงครามเดิมนั้นพระนามว่าขุนคราม ในช่วงที่พระยามังรายได้เข้าครอบครองเมืองหริภุญไชยแล้ว พระยาธิบดีและพระยาเบิกเจ้าเมืองเขลางค์หรือลคร ได้แต่งตั้งหมายจะรบเอาบ้านเมืองคืน ขุนครามจึงอาสาที่จะออกรบพุ่งกับพระยาธิบดีและพระยาเบิก ขุนครามได้สำเร็จโทษพระยาเบิกและเข้าครอบครองเมืองเขลางค์ ส่วนพระยาธิบดีได้ลี้ภัยหนีไปอยู่เมืองพระพิษณุโลก พระยามังรายจึงได้ปูนบำเหน็จจึกให้แก่ขุนครามโดยตั้งพระนามว่าพระยาไชยสงคราม เมื่อจัดการบ้านเมืองในเมืองเขลางค์เสร็จแล้ว พระยาไชยสงครามก็กราบทูลลาพระยามังรายเพื่อกลับไปครองเชียงรายดังเดิม ดูใน สวัสดิ์ อ่องสกุล.(2553).ประวัติศาสตร์ล้านนา.หน้า 147-148.

ภายหลังจากที่จัดการเมืองเชียงใหม่แล้วพระยาไชยสงครามก็อภิเษกให้ท้าวหน้าท่อมเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ท้าวหน้าท่อมทรงเป็นนักรบซึ่งได้แสดงฝีมือให้พระยาไชยสงครามพระราชบิดาเห็นเมื่อคราวชิงเมืองคืนจากขุนเครือว่าเป็นผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถทั้งเชิงรบพุ่งและกลศึก พระยาไชยสงครามเกิดความระแวงในพระโอรส จึงสั่งให้ท้าวหน้าท่อมไปครองเมืองเขมรรัฐหรือเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของอาณาจักรล้านนา

เมื่อพระยาไชยสงครามสวรรคต พระยาแสนภูขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดาที่เมืองเชียงราย (พ.ศ.1877 – 1879) และได้อภิเษกพระยาคำฟูพระโอรสขึ้นครองเชียงใหม่ และเสด็จไปสร้างเมืองเชียงแสนและประทับอยู่ที่เมืองเชียงแสนจนสวรรคต พระเจ้าคำฟู (พ.ศ.1877 – 1879) ครองราชย์ต่อจากพระยาแสนภู สามารถรวมเอาพะเยาเข้ามาอยู่ในล้านนาได้สำเร็จ พระองค์ทรงย้ายราชธานีกลับมายังเชียงใหม่ เช่นเดียวกับในสมัยของพระยามังราย

ในสมัยต่อมาคือสมัยของพระเจ้าผายูครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.1879 – 1898 และภายหลังเมื่อสวรรคตลง สมัยต่อมาคือสมัยของพระยาเกอณา (พ.ศ.1898 – 1928) ทรงครองราชย์สืบต่อจากพระบิดา ในสมัยของพระยาเกอนาบ้านเมืองมีความเข้มแข็ง พระองค์สามารถทำให้เชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาแทนหริภุญไชย และวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) ได้เป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์* ซึ่งทำให้พระสงฆ์จากเมืองต่างๆ ที่อยู่ในเขตอาณาจักรล้านนาเดินทางเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาที่เชียงใหม่และนำไปหลักธรรมคำสอนไปเผยแผ่ยังเมืองใกล้เคียงต่างๆ ในเวลาต่อมา

ในสมัยของเจ้าแสนเมืองมา (พ.ศ.1928 – 1944) พระโอรสของพระยาเกอณาได้ปกครองล้านนาต่อ สำหรับพระนามของเจ้าแสนเมืองมานั้น เนื่องจากเมื่อวันประสูติเป็นวันที่มีเมืองมาขอเข้าเป็นขัณฑสีมาของอาณาจักรล้านนา พระยาเกอณาจึงได้ให้ชื่อว่าแสนเมืองมา ยุคเจ้าแสนเมืองมาเป็นยุคที่มีความรุ่งเรืองทางด้านพระพุทธศาสนาต่อเนื่องจากสมัยพระยาเกอณา ยุคสมัยนี้ได้เผชิญศึกจากอยุธยา และการต่อต้านของเมืองสุโขทัย ด้วยเหตุที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่1 (ขุนหลวงพะงั่ว) แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงยกทัพมาตีเมืองลำปางใน พ.ศ.1929 แต่ไม่สามารถตีได้ เจ้าแสนเมืองมาจึงยกทัพไปตีกระหนาบกองทัพอยุธยา ประกอบกับเหตุการณ์ในตอนนั้นสุโขทัยได้ร้องขอให้ล้านนาส่งทหารมาช่วยรบกับกองทัพอยุธยา แต่เหตุการณ์เปลี่ยนไปเพราะขุนหลวงพะงั่วได้ประชวรและสวรรคตลง อยุธยาจึงถอยทัพ ทางสุโขทัยเกรงว่าล้านนาจะเข้าครอบครอง สุโขทัยจึงเข้าตีกองทัพล้านนาล้มตายเป็นจำนวนมาก สมัยเจ้าแสนเมืองมาอาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า จึงทำให้ฐานะของอาณาจักรมั่นคง และสามารถสร้างสรรคงานศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของล้านนาได้

* พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น นิกายลังกาวงศ์ หรือนิกายรามัญ หรือนิกายวัดสวนดอก เป็นต้น

สมัยเจ้าสามฝั้แกน¹ ซึ่งเป็นพระโอรสของเจ้าแสนเมืองมาเมื่อขึ้นครองราชย์มีพระชนมายุเพียงแค 13 พรรษา โดยได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้าอา ในสมัยเจ้าสามฝั้แกนมีพระสงฆ์จำนวนมากที่ได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาถึงเมืองลังกา และนำมาเผยแพร่ในล้านนา เรียกว่านิกายสิงหล เป็นนิกายลังกาวงศ์ใหม่ หรือนิกายวัดป่าแดง ในปลายสมัยเจ้าสามฝั้แกน พระองค์ได้ถูกพระโอรสองค์ที่ 6 นามว่าท้าวลก ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากขุนนางทั้งหลายแย่งราชสมบัติจากเจ้าสามฝั้แกน และปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าติโลกราช

พระเจ้าติโลกราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ล้านนาที่ได้รับการยกย่องมาก โดยคำนำหน้าพระนามใช้คำว่า “พระเจ้า” ซึ่งเป็นการยกย่องเหนือกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในล้านนา พระเจ้าติโลกราชเป็นโอรสของเจ้าสามฝั้แกน พระนามเดิมท้าวลก ครองเมืองพร้าว (ปัจจุบันนี้อยู่ในเขตอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่) ภายหลังได้กระทำความผิด เจ้าสามฝั้แกนจึงส่งท้าวลกไปครองเมืองยวมใต้ (ปัจจุบันนี้อยู่ในอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน) ใน พ.ศ.1984 ท้าวลกได้ชิงราชสมบัติจากเจ้าสามฝั้แกนโดยมีขุนนางให้ความช่วยเหลือ เจ้าสามฝั้แกนยอมโอนราชสมบัติให้แก่ท้าวลกปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้าติโลกราช ทำให้ท้าวช้อยซึ่งเป็นอนุชาของพระองค์ผู้ครองเมืองฝางไม่พอใจการปกครองของพระเจ้าติโลกราช จึงยกกองทัพจากเมืองฝางเข้าตีเมืองเชียงใหม่ แต่ก็ได้แตกพ่ายไป เมื่อกองทัพแตก ท้าวช้อยจึงขอความช่วยเหลือจากสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 กษัตริย์อยุธยาให้ขึ้นมาตีเมืองเชียงใหม่แต่ก็แตกพ่ายกลับไป เมื่อพระเจ้าติโลกราชสามารถต้านกองทัพอยุธยาได้ ทรงใช้ระยะเวลาอีก 10 ปี จึงสามารถยึดครองเมืองแพร่และน่านได้ ทำให้สมัยของพระองค์อาณาจักรล้านนามีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุด พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ของอาณาจักรล้านนาที่มีพระปรีชาสามารถในด้านการรบอย่างมาก พระเจ้าติโลกราชได้ทำสงครามกับอยุธยาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งทำการรบอยู่เกือบยี่สิบปี² และสงครามครั้งนี้อยู่ติดลงใน พ.ศ. 2018

ในคราวที่พระเจ้าติโลกราชตีได้เมืองเซลิ้ง เมื่ออาณาจักรล้านนามีความยิ่งใหญ่ขึ้นจึงมีเมืองที่เข้ามาสวามิภักดิ์จำนวนมาก และสวามิภักดิ์โดยการใช้กำลังทางทหาร ยุคนี้จึงเป็นยุคทองของล้านนาอย่างแท้จริง

พระราชกรณียกิจของพระเจ้าติโลกราชไม่ได้มีความโดดเด่นแต่เพียงด้านการเมืองการปกครอง และการสงครามเท่านั้น พระองค์ยังเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกโดยโปรดฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) นับเป็นครั้งที่ 8 ของโลกเมื่อ พ.ศ. 2020 พระองค์ได้ออกผนวชชั่วคราวที่วัดป่าแดง ซึ่งเป็นศูนย์การเผยแพร่พุทธศาสนานิกายสิงหลใหม่ ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองเขลางค์มาไว้ที่เมืองเชียงใหม่ ทั้งยังส่งพระภิกษุออกเดินทางไปเผยแพร่หลักธรรมในเมืองต่างๆ ภายในพระราชอาณาเขต รวมถึงเมืองไทใหญ่ที่อยู่นอกการปกครองของล้านนาอีกด้วย ซึ่งจะพบว่าทั้งนิกายวัดสวนดอกหรือนิกายรามัญ และนิกายวัดป่าแดงหรือนิกายสิงหล ในปลายรัชกาลของพระองค์ความวุ่นวายก็เกิดขึ้นโดยเกิดความหวาดระแวงขุนนางชั้นผู้ใหญ่

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 155.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 160.

ทำให้ขุนนางถูกประหารโดยไร้ความผิด เนื่องจากถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏและถูกตัดสินประหารชีวิต โดยไม่เป็นธรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าวส่งผลให้การเมืองในล้านนาเริ่มเสื่อม อีกทั้งช่วงระยะนี้เป็นช่วงที่การค้าเจริญเติบโต ขุนนางท้องถิ่นและเจ้าเมืองต่าง ๆ มีรายได้ดีขึ้นและต้องการเป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ปกครองเชียงใหม่เพื่อให้สามารถทำการค้าขายกับพ่อค้าต่างเมือง และแสวงหารายได้ และผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับตนเองได้ โดยไม่ต้องการแบ่งผลประโยชน์เข้าสู่ส่วนกลาง ดังนั้นตั้งแต่ช่วงระยะนี้เป็นต้นไปขุนนางในล้านนาได้เริ่มสะสมอำนาจทางการเมืองมากขึ้น พระเจ้าติโลกราชอยู่ในราชสมบัติยาวนานถึง 46 ปี และเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 2030

พระยายอดเชียงรายมีพระนามเดิมว่าท้าวยอดเมือง ทรงครองราชสมบัติต่อจากพระเจ้าอัยยิกา พระยายอดเชียงรายเป็นขุนศึกของพระเจ้าติโลกราช พระองค์สามารถทำสงครามเพื่อขยายบ้านเมืองทางทิศเหนือบริเวณรัฐฉานซึ่งเป็นพื้นที่ของไทยใหญ่ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช เมื่อพระยายอดเชียงรายปกครองล้านนา พระองค์ไม่ได้สนใจการปกครองของอาณาจักรเท่าที่ควร ส่งผลให้ขุนนางซึ่งขณะนั้นมีอำนาจมากในอาณาจักร ปลดพระยายอดเชียงรายออกจากราชสมบัติซึ่งครองราชย์ได้แค่ 8 ปีเท่านั้น แล้วเนรเทศไปอยู่เมืองชะมาต¹ ในเขตเมืองแม่ฮ่องสอน จากนั้นขุนนางกลุ่มดังกล่าวได้ยกเอาเจ้าแก้วซึ่งเป็นพระโอรสของพระยายอดเชียงรายอันเกิดจากนางโป่งน้อยลูกสาวของขุนนางผู้ใหญ่เมืองเขลางค์ขึ้นครองราชย์ จะเห็นได้ว่าขุนนางล้านนาในช่วงปลายราชวงศ์มังรายล้วนแต่มีอำนาจเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ และสามารถถอดถอนกษัตริย์ออกจากตำแหน่งได้

เจ้าแก้วเมื่อขึ้นครองราชย์ทรงมีพระนามใหม่ว่าพระยาแก้ว ยุคนี้ได้ให้ความสำคัญกับเมืองเขลางค์มากซึ่งถือเป็นเมืองใหญ่ทางตอนใต้ของอาณาจักร ซึ่งล้านนาสามารถใช้เป็นฐานในการขยายอำนาจลงสู่ทางใต้ แต่กระนั้นมีการทำสงครามหลายครั้ง ผลัดกันรุกและรับระหว่างล้านนากับอยุธยา ล้านนาได้รับความเสียหายจากการรบของอยุธยาอย่างมาก มีการใช้ปืนใหญ่ระดมยิงทำลายเมืองเขลางค์ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ทางใต้ของล้านนา ทำให้พระยาแก้วต้องสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่เป็นแบบก่ออิฐถือปูนเพื่อป้องกันการโจมตีด้วยปืนใหญ่จากอยุธยา ด้านพระพุทธรศาสนา พระยาแก้วได้ทำการทำนุบำรุงอย่างต่อเนื่อง มีการซ่อมแซมวัดที่มีสภาพทรุดโทรม และสร้างวัดเพิ่มขึ้น สืบเนื่องจากพระยาแก้วทรงเลื่อมใสในนิกายสิงหลจึงมีการสถาปนาพระสังฆราชาของนิกายสิงหล และส่งเสริมพระพุทธรศาสนาดังเช่นสมัยพระเจ้าติโลกราช นอกจากนั้นยังมีการรจนาวรรณกรรมทางศาสนาขึ้นด้วย ในปลายรัชกาลพระยาแก้วได้เกิดปัญหาขึ้น คือมีการประหารขุนนางผู้ใหญ่ไม่ต่ำกว่าสิบคน และอาณาจักรล้านนาต้องสูญเสียกำลังไพร่พลจำนวนมากจากการทำศึกกับเชียงใหม่ ส่งผลให้อาณาจักรล้านนาอ่อนแอลงและถือเป็นช่วงวิกฤติจึงนำไปสู่ยุคการเปลี่ยนผ่านของผู้ปกครองเดิมไปสู่ผู้ปกครองใหม่จากราชวงศ์ต้องอยู่ในพม่า

เมื่อพระยาแก้วสวรรคตใน พ.ศ. 2068 ล้านนาในยุคราชวงศ์มังรายปกครองก็มาถึงยุคเสื่อมของบ้านเมืองโดยจากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าตั้งแต่ช่วงปลายสมัยพระเจ้าติโลกราชที่ขุนนางได้เริ่ม

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 168.

มีการช่องสุ่มอำนาจมากขึ้น จนทำให้บ้านเมืองเสื่อมลงตามลำดับ¹ ต่อมาขุนนางไม่พอใจการปกครองของพระยาเกสเชษฐาราช โอรสของพระยาแก้วซึ่งเป็นผู้ปกครองคนต่อมา จึงร่วมกันถอดออกจากราชสมบัติ และยกเอาท้าวซ้ายโอรสพระยาเกสเชษฐาราชขึ้นครองราชย์แทน จากนั้นให้พระยาเกสเชษฐาราชกลับไปครองเมืองน้อยดังเดิม ท้าวซ้ายครองบ้านเมืองโดยปราศจากทศพิธราชธรรมเหล่าขุนนางซึ่งมีอำนาจมากจึงจับท้าวซ้ายประหาร แล้วอัญเชิญพระยาเกสเชษฐาราชกลับมาครองราชย์อีกเป็นครั้งที่ 2 ซึ่งการครองราชย์ในครั้งนี้พระยาเกสเชษฐาราชได้ถูกขุนนางกลุ่มแสนคร้าวสังหาร จากนั้นขุนนางกลุ่มแสนคร้าวได้ไปอัญเชิญพระยาเขมรรัฐราช^{*} ให้มาครองเมืองเชียงใหม่แต่พระยาเขมรรัฐราชไม่รับราชสมบัติ จึงไปเชิญเชื้อสายพระยามังรายที่เมืองนาคครองล้านนาแต่เมื่อเดินทางยังไม่ทันถึงเมืองเชียงใหม่ ขุนนางกลุ่มของเจ้าหมื่นสามล้านอ้ายซึ่งเป็นเจ้าเมืองเขลางค์ เจ้าเมืองเชียงราย เจ้าเมืองเชียงแสน เจ้าเมืองพาน และขุนนางเมืองเชียงแสนซึ่งได้รับการสนับสนุนจากพระมหาเทวีจिरประภา ได้อัญเชิญพระอุปโยอุปราชล้านช้างมาครองล้านนาเนื่องจากพระมารดาของพระอุปโยสืบเชื้อสายจากพระราชวงศ์ล้านนา ทางฝ่ายขุนนางกลุ่มหมื่นหัวเคียนมีความต้องการที่จะกำจัดขุนนางกลุ่มแสนคร้าวจึงนำทหารมารบกันที่เชียงใหม่ได้ 3 วัน กลุ่มหมื่นหัวเคียนสู้ไม่ได้ จึงหนีไปอยู่ที่เมืองลำพูนและส่งหนังสือไปยังกรุงศรีอยุธยาเพื่อให้ขึ้นมายึดครองเชียงใหม่

ด้วยเหตุนี้ทำให้สมเด็จพระไชยราชายกทัพมายังเชียงใหม่ ระหว่างรอพระอุปโยเดินทางมาครองล้านนา ขุนนางล้านนาจึงได้เชิญพระมหาเทวีจिरประภาขึ้นครองราชย์ปกครองเชียงใหม่ชั่วคราวและเพื่อให้สามารถหลีกเลี่ยงภัยสงครามจากกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ เมื่อพระอุปโยเดินทางมาถึงเมืองเชียงใหม่ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแต่ครองล้านนาได้เพียง 2 ปี พระเจ้าโพธิสาร²พระมหากษัตริย์แห่งล้านช้างได้สวรรคตลง พระอนุชาทั้ง 2 พระองค์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแย่งชิงราชสมบัติกัน ทำให้ดินแดนล้านช้างถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ขุนนางส่วนหนึ่งจึงได้นำชาวเหตุการณ์จลาจลในอาณาจักรล้านช้างเข้ากราบทูลต่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์เป็นห่วงเมืองล้านช้างและต้องการเสด็จไประงับเหตุการณ์จลาจลดังกล่าว อีกทั้งพระองค์มีความไม่สบายพระทัยเนื่องด้วยการเมืองในล้านนาเกิดความแตกแยกมาก ขุนนางแบ่งฝักแบ่งฝ่าย ช่องสุ่มอำนาจมากขึ้น เมื่อเกิดเหตุจลาจลในล้านช้างพระองค์จึงเดินทางไปยังล้านช้างพร้อมกับพระมหาเทวีจिरประภา โดยได้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปด้วย เมื่อเสด็จถึงล้านช้างพระอนุชาของพระองค์ทั้ง 2 เกรงพระราชอาญาจึงคืนล้านช้างทั้งสองส่วนแก่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทำให้พระองค์เป็นกษัตริย์ล้านนาและล้านช้างในเวลาเดียวกัน ด้านล้านนาเมื่อทราบข่าวพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจะไม่เสด็จกลับมาครองล้านนาอีก และเกรงว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจะผนวกเอาล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของ

¹ สมหมาย เปรมจิตต์. (2540). *ตำนานสิบห้าราชวงศ์ฉบับสอบชำระ*. หน้า 95.

^{*} เมืองเขมรรัฐราช มีชื่อเรียกในเอกสารโบราณที่หลากหลายชื่อ ได้แก่ เขมรรัฐนคร เมืองเขม หรือเชียงตุง

² สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 178.

ล้านช้าง ขุนนางจึงไปอัญเชิญท้าวเมกุฎีเชื้อสายขุนเครือที่เมืองนายมาครองล้านนาโดยขณะที่ขุนนางพร้อมใจกันไปอัญเชิญท้าวเมกุฎีนั้น ท้าวเมกุฎียังผนวชอยู่ที่เมืองนาย จากนั้นได้ลาสิกขาขึ้นครองล้านนาที่เชียงใหม่ เหตุการณ์บ้านเมืองทวีความวุ่นวายมากขึ้นเมื่อทางล้านนาได้อัญเชิญท้าวเมกุฎีมาครองเชียงใหม่ เป็นเหตุให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกรีธาทัพหลวงมาจากล้านช้างเพื่อปราบล้านนาเนื่องจากพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชถือว่าขุนนางล้านนาได้ปล้นราชสมบัติของพระองค์ที่ยังไม่ได้สละราชย์ เพื่อให้ท้าวเมกุฎีครองล้านนา

ดังนั้น ท้าวเมกุฎีจึงร้องขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าบุเรงนองได้ยกทัพหลวงมาช่วยเพื่อป้องกันทัพของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อสามารถต้านทัพพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไปแล้วกองทัพของพระเจ้าบุเรงนองไม่ได้ยกพลออกจากเมืองเชียงใหม่ ในทางกลับกันทัพพม่าได้เข้ายึดเมืองเชียงใหม่ เมื่อสามารถยึดเชียงใหม่ได้พระเจ้าบุเรงนองจึงสถาปนาท้าวเมกุฎีเป็นพระเจ้าเชียงใหม่ตามเดิมแต่ขึ้นกับพม่า ดังนั้นเมืองเชียงใหม่และหัวเมืองล้านนากลายเป็นประเทศราชของพม่าโดยปริยาย ต่อมาพระเจ้าเชียงใหม่เมกุฎีได้คิดฟื้นฟูเมืองหรือคิดแข็งเมือง จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าบุเรงนองนำตัวไปอยู่ที่พม่าและสวรรคตที่นั่น ต่อมาพม่าได้ยกพระนางวิสุทธิเทวีขึ้นปกครองล้านนา เมื่อสิ้นพระนางวิสุทธิเทวีเชียงใหม่จึงถูกพม่าปกครองโดยตรง ถือเป็นกาลสิ้นสุดการปกครองของราชวงศ์มังราย

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าการปกครองล้านนาของราชวงศ์มังรายสิ้นสุดโดยปัจจัยภายในหลายประการกล่าวคือ *ประการแรก* ในช่วงปลายราชวงศ์มังรายก่อนล้านนาจะตกเป็นของพม่า ขุนนางล้านนาได้ช่องสุ่มอำนาจ จนสามารถคานอำนาจของพระมหากษัตริย์ และในที่สุดขุนนางได้มีอำนาจเหนือกษัตริย์ มีการปลดกษัตริย์ออกจากราชสมบัติ จากกรณีพระยาเกษเชษฐาธิราชที่ถูกขุนนางปลดและเชิญกลับเข้ามาครองราชย์อีกครั้งหนึ่ง มีการสังหารกษัตริย์ตั้งกรณีของท้าวชัย กษัตริย์จึงกลายเป็นเพียงหุ่นเชิดโดยปราศจากอำนาจ เนื่องจากอำนาจที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ขุนนาง *ประการที่ 2* การแย่งชิงอำนาจกันเองระหว่างขุนนาง ดังกรณีที่ขุนนางแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มในช่วงสิ้นพระยาเกษเชษฐาธิราช คือ กลุ่มแสนคร้าว กลุ่มเจ้าหมื่นสามล้านอาย และกลุ่มหมื่นหัวเคียน และ *ประการสุดท้าย* นอกจากความวุ่นวายทางการเมือง ล้านนายังประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำเนื่องจากเหตุการณ์บ้านเมืองภายในอาณาจักรไม่สงบ ส่วนปัจจัยภายนอกคือ การถูกรุกรานจากอาณาจักรใกล้เคียง เช่น อยุธยา ล้านช้าง เมืองไทใหญ่และพม่า สิ่งที่ทำให้อาณาจักรดังกล่าวทำสงครามกับล้านนา เพราะล้านนามีเศรษฐกิจดี และเป็นศูนย์กลางทางการค้าจึงตกเป็นเป้าหมายของอาณาจักรต่างๆ ที่มุ่งครอบครองล้านนาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ เมื่อสภาวะบ้านเมืองภายในไม่ปกติ บ้านเมืองอ่อนแอและเกิดการทำสงครามระหว่างกันอยู่บ่อยครั้ง ทำให้ล้านนาก็อ่อนแอลง กอปรกับอาวุธยุทโธปกรณ์ของล้านนานั้นก็ด้อยประสิทธิภาพกว่าของอโยธยาและพม่า เป็นเหตุให้พม่ายึดครองล้านนาได้ใน พ.ศ. 2101

¹ท้าวเมกุฎี มีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน ได้แก่ พญาแม่กุ ท้าวแม่กุ หรือพระเมกุฎีสुरิวงค์
ดูใน สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. หน้า 178.

5. การสร้างเมืองเชียงตุงและเชียงตุงยุคล้านนาปกครอง

5.1 การสร้างเมืองเชียงตุง

การสร้างเมืองเชียงตุงเริ่มตั้งแต่พระยามังรายขยายดินแดนเพื่อป้องกันภัยสงครามจากจีนทางทิศเหนือ เมื่อขึ้นครองราชย์พระองค์ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับเมืองหริภุญชรเงินยางด้วยเหตุผลทางการเมือง พระองค์ได้ตีเมืองน้อยใหญ่ที่ต้องการจะแยกตัวออกเป็นอิสระเพื่อสร้างเอกภาพและต้องการกองกำลังที่ใหญ่ขึ้นเพื่อต่อต้านอำนาจราชวงศ์หยวนของจีน ใน พ.ศ. 1805 พระยามังรายได้ทรงสร้างเมืองเชียงตุง ซึ่งแสดงถึงการประกาศความยิ่งใหญ่ของพระองค์ และมีความประสงค์ที่จะรวบรวมอาณาจักรทางเหนือขึ้น ขณะเดียวกันอาณาจักรสุโขทัยได้ก่อกำเนิดขึ้นมาทางใต้แล้ว พระองค์จึงขยายดินแดนทางด้านเหนือโดยรวบรวมเมืองน้อยใหญ่เพื่อขยายอาณาจักร ในขณะที่เมืองเชียงตุงมีพวกลัวะหรือละว้าอาศัยอยู่ พระยามังรายจึงมีพระราชดำริที่จะยึดเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองที่มีชัยภูมิที่ดีทั้งด้านการเมืองและการค้าให้มาอยู่ในการปกครองของพระองค์ จึงให้ขุนคอง ขุนล้นยกทัพเข้าตีแต่ไม่สำเร็จ พระยามังรายจึงได้ให้มังคุดและมังเคียน¹ สองพี่น้องซึ่งเป็นชาวลัวะแต่งกลอุบายเข้าไปอยู่กับชาวลัวะในเมืองเชียงตุง ชาวลัวะในเชียงตุงได้ให้ทั้งสองคนอาศัยอยู่ในเมืองเชียงตุงเพราะเห็นว่ามังคุดและมังเคียนนั้นเป็นชาวลัวะเช่นกัน ภายหลังจากนั้นอีก 3 ปีมังคุดและมังเคียนได้ส่งหนังสือแจ้งทางพระยามังรายให้ยกทัพเข้าตีเมืองเชียงตุงและสามารถจับตัวมังคุดผู้ปกครองเมืองเชียงตุงไว้ได้ และได้ทรงขับไล่ชาวลัวะทั้งหลายให้ขึ้นไปตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพเพื่อไม่ให้สามารถเดินทางลงมายังเมืองเชียงตุงอีกต่อไป หรือถ้าจะเดินทางลงมายังเมืองเชียงตุง เมื่อได้ยินเสียงกบเสียงเขียดร้องก็ขอให้เจ็บไข้ได้ป่วยและมีอันเป็นไปต่างๆนาๆ ดังนั้นชาวลัวะจึงกลายเป็นชาวป่าชาวเขานับตั้งแต่นั้นมา²

เมื่อสามารถยึดครองเมืองเชียงตุงได้แล้ว พระยามังรายจึงดำริให้สร้างเมืองเชียงตุงขึ้นใหม่บริเวณพื้นที่เดิมใน พ.ศ. 1810³ เมื่อสร้างเสร็จพระยามังรายทรงพระราชทานนามเมืองว่า “เมืองเชียงตุง” หรือ “เชียงตุงคบุรี” แต่เอกสารบางแหล่งก็เรียก “เมืองเขม” “เมืองเขมรัฐ” “เขมรัฐนคร” “เมืองขิ่น” หรือ “เขมรัฐโชติตุงคบุรี”⁴ ซึ่งถือว่าเป็นเมืองเดียวกัน

¹ สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). ตำนานเมืองเหนือ. หน้า 260.

² แหล่งเดิม. หน้า 245.

³ แหล่งเดิม. หน้า 246.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 261.

สำหรับชื่อเมืองเชียงตุงมีความเป็นมา ดังนี้

1. ตำนานพื้นเมืองของเชียงตุงได้กล่าวว่ามีฤๅษีองค์หนึ่งนามว่าตุงคฤๅษีได้ทอดน้ำออกจากหนองน้ำใหญ่อันเป็นบริเวณที่สร้างเมืองเชียงตุง และสร้างเมืองขึ้น จึงมีการเรียกเมืองที่สร้างขึ้นใหม่นั้นว่าตุงคบุรี ตามชื่อของฤๅษี

2. ในเมืองเชียงตุงมีหนองน้ำอยู่ทั้งหมด 9 หนอง แต่หนองที่อยู่ศูนย์กลางของเมืองคือหนองตุง จึงนำชื่อหนองมาตั้งเป็นชื่อเมือง

3. แม่น้ำสายสำคัญของเมืองเชียงตุงที่ชื่อว่าแม่น้ำขิ่น ได้ไหลผิตรีธรรมชาติโดยไหลจากทิศใต้ขึ้นไปทางเหนือจึงเป็นชื่อเมืองขึ้นเพราะแม่น้ำขิ่นไหลผิตรีธรรมชาตินั่นเอง

4. ในระยะที่พม่าสามารถตีเมืองเชียงตุงได้และพระเจ้าบุเรงนองให้พระนามใหม่แก่เจ้าบุญนำว่า “รัตนภูมินทรินทรา เขมาธิปติราชา”¹ อันมีความหมายว่า เจ้าผู้ครองนครเขมรัฐพระองค์แรก จึงเป็นที่มาของชื่อเมืองเขม หรือเขมรัฐนคร

เมืองเชียงตุงถือว่าเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญและเมืองการค้าของอาณาจักรล้านนา โดยมีลักษณะพิเศษ คือ เมืองเชียงตุงเป็นเมืองที่มี 3 จอม 7 เชียง 9 หนอง 12 ประตู่

3 จอม จอมหรือเนินเขา ประกอบด้วย จอมคำ จอมมน และจอมสัก

7 เชียง ความหมายในยุคนั้นคือบ้าน ประกอบด้วย เชียงงาม เชียงจัน เชียงลาน เชียงขุ่ม เชียงอิง เชียงยี่น และเชียงจัน

9 หนอง หนองหรือหนองน้ำ ประกอบด้วย หนองตุง หนองเย หนองยาง หนองท่าช้าง หนองแก้ว หนองไค้ หนองป่อง หนองผา และหนองเข้

12 ประตู่ ซึ่งบ่งบอกลักษณะของเมืองเชียงตุงว่ามีขนาดใหญ่โต ประตู่ต่างๆ ประกอบด้วย ประตู่ป่าแดง ประตู่เชียงลาน ประตู่งามฟ้า ประตู่หนองผา ประตู่แจ้เมือง ประตู่ยางคำ ประตู่หนองเหล็ก ประตู่หน้าบ่ออ้อย ประตู่ยางบึง ประตู่โก้ให้ ประตู่ผายัง และประตู่มาน

การสร้างเมืองเชียงตุงของพระยามังรายทำให้เชียงตุงเปลี่ยนสภาพจากเมืองของพวกลัวะกลายเป็นเมืองหน้าด่านที่มีความสำคัญทั้งทางด้านการเมือง ยุทธศาสตร์ และการค้า ทำให้เชียงตุงในยุคที่ล้านนาปกครองมีการส่งเชื้อพระวงศ์มาปกครองซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองเชียงตุงดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

5.2 เชียงตุงยุคล้านนาปกครอง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเชียงตุงได้ถูกสร้างขึ้นใหม่โดยพระยามังราย ด้วยเหตุผลประการแรก คือ ทางการเมือง เพื่อที่จะให้เชียงตุงเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญในทางทิศเหนือของอาณาจักรล้านนา เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ เชียงตุงเป็นเมืองที่สร้างอยู่บนเส้นทางการค้ามาตั้งแต่โบราณ หลังจากสามารถยึดครองเมืองเชียงตุงได้แล้วพระยามังรายได้ให้มังคุมและมังเคียน ผู้ที่สามารถใช้อุปบายศึกในการยึดครองเชียงตุงครองเมืองต่อไป

¹ วัตท่ากระดาน. (2541). เขมรัฐนครเชียงตุง. หน้า 69 .

5.2.1 เชียงตุงภายใต้การปกครองของราชวงศ์มังราย

เมื่อมังคুমและมังเคียนผู้ครองเชียงตุงในระยะแรกได้เสียชีวิตไป เชียงตุงอยู่ใต้การปกครองของราชวงศ์มังรายอย่างสมบูรณ์แบบ โดยเจ้าน้ำท่วมเป็นเชื้อพระวงศ์พระองค์แรกที่เดินทางขึ้นมาครองเชียงตุง พระองค์เป็นพระโอรสของพระยาไชยสงคราม ซึ่งมีความสามารถในการรบเป็นอย่างมากสามารถยึดครองเชียงใหม่คืนมาจากเจ้าอาว* คือ ขุนเครือที่ครองเมืองนายได้ยกทัพมาชิงเอาเมืองเชียงใหม่จากพระยาแสนภู เมื่อสามารถยึดครองเชียงใหม่ได้แล้วพระยาไชยสงครามได้ให้เจ้าน้ำท่วมครองเมืองเชียงใหม่ แต่ครองราชย์เพียง 2 ปีพระยาไชยสงครามทรงไม่ไว้วางใจเจ้าน้ำท่วมเกรงว่าจะคิดกบฏ จึงให้เจ้าน้ำท่วมมาครองเชียงตุงเนื่องด้วยเจ้าน้ำท่วมเป็นพระโอรสที่มีความสามารถมากในการรบ และเชียงตุงเป็นเมืองหน้าด่านที่มีความสำคัญทางเหนือของอาณาจักร ขณะครองเชียงตุงเจ้าน้ำท่วมได้แสดงถึงความสามารถในการรบโดยพระองค์สามารถรบต้านทัพของจีนฮ่อได้ เจ้าน้ำท่วมครองเชียงตุงจนกระทั่งทิวศตโดยมีโอรสพระนามว่าเจ้าน้ำน่าน¹ เป็นผู้ครองเมืองเชียงตุงต่อจากพระบิดา เจ้าน้ำน่านเป็นผู้ครองเมืองเชียงตุงที่มีความเก่งกล้าสามารถในการรบเช่นเดียวกับพระบิดา พระองค์สามารถรบชนะและสามารถสังหารแม่ทัพจีนฮ่อได้ ทำให้กองทัพจีนฮ่อต้องถอยร่นกลับไป เจ้าน้ำน่านครองเมืองเชียงตุงต่อมาจนทิวศต จากนั้นผู้ครองเมืองเชียงตุงต่อมาคือ เจ้าสามหมื่นห้วย เจ้าอ้ายลก และเจ้าใส่น้ำ² ตามลำดับ สมัยผู้ปกครองเมืองเชียงตุงทั้ง 3 พระองค์นี้หลักฐานได้ซำรุดและขาดหายไปมีการบันทึกไว้เพียงแต่รายพระนามผู้ครองเมืองเท่านั้น โดยไม่มีการบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมืองเอาไว้เลย

5.2.2 ความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงตุง

ในสมัยของพระยาผายุล้านนาได้มีการทำบุญครั้งใหญ่ให้เมืองเชียงตุงเพราะมีการทำนายเอาไว้ว่าบ้านเมืองเป็นกาลกิณี เมื่อทำบุญเมืองเชียงตุงแล้วพระยาผายุล้านนาจึงได้ดำริให้เจ้าเจ็ดพันตูโอรสของพระองค์มาครองเชียงตุง ในขณะที่นั้นเจ้าเจ็ดพันตูมีพระชนมายุได้เพียง 10 ปี สมัยเจ้าเจ็ดพันตูมีการสร้างวัดขึ้นหลายวัดในเชียงตุง เช่น วัดพระแก้ว วัดหัวขวง วัดฟ้ากว้าง และวัดจอมทอง เป็นต้น โดยวัดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมีการอบรมสั่งสอนภิกษุสามเณรและราษฎรทั่วไปในพระพุทธศาสนาชาววัดสวนดอก(นิกายรามัญ) หรือเรียกอีกอย่างว่านิกายลังกาวงศ์ เจ้าเจ็ดพันตูทิวศตเพราะการถูกสังหารที่กาดตุง (กาดหมายถึงตลาด) โดยข้าเก่าตั้งแต่สมัยพระองค์เป็น

* “อาว ” ภาษาเหนือแปลว่า อาหรือน้ำ ที่เป็นผู้ชาย ส่วนคำว่า “ อา ” ใช้เรียกอาหรือน้ำที่เป็นผู้หญิง โดยลักษณะการเรียกนี้ไม่ว่าจะเป็นน้องของพ่อหรือน้องของแม่ก็ใช้ลักษณะในการเรียกเช่นเดียวกันนี้ โดยไม่แบ่งการเรียกดังเช่นคนภาคกลาง

¹ วัดท่ากระดาน. (2541). เล่มเดิม. หน้า 73.

² เจ้าสามหมื่นห้วย เจ้าอ้ายลก และเจ้าใส่น้ำ ทั้ง 3 องค์คงจะเป็นขุนนางผู้ใหญ่ที่ได้มาปกครองเมืองเชียงตุงเท่านั้น จึงไม่มีประวัติเป็นที่แน่นอนและไม่ได้นับบันทึกไว้ในที่สุด พระนามที่นำหน้าด้วยคำว่าเจ้าน้ำจะเป็นการให้เกียรติในฐานะผู้ที่เคยปกครองเชียงตุง ดูใน สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). ประวัติศาสตร์ล้านนา .หน้า 228.

พระโอรสอยู่เมืองเชียงใหม่ ข้าเก่าคนนี้ชื่อว่าเลายอมซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่ในการเก็บส่วยภาค ต่อมา ได้ขอกินเมืองไล่แต่พระองค์ไม่อนุญาต ทำให้เลายอมเกิดความโมโหเอามีดพกแทงเจ้าเจ็ดพันตุ่ที่ กาดตุงจนทิวงคต

เจ้าอ้ายอ่อนโอรสของเจ้าเจ็ดพันตุ่ขึ้นครองราชย์แทนพระบิดา เป็นช่วงเวลาที่กองทัพ อยุรชยา ยกทัพมารบกับล้านนา เจ้าอ้ายอ่อนไม่ฟังคำโหรว่าจะเกิดภัยกับพระองค์ เจ้าอ้ายอ่อนจึงยก ทัพเชียงตุงเข้าสมทบกับทัพล้านนา เมื่อถึงสุโขทัยพระองค์รบแพ้จึงถูกจับไปยังกรุงศรีอยุธยา ส่วน กองทัพล้านนาหนีแตกพ่ายกลับมายังล้านนา ทางเชียงตุงจึงอัญเชิญเจ้าแชนเหล็ก อนุชาเจ้า เจ็ดพันตุ่ขึ้นครองเชียงตุงต่อจากเจ้าอ้ายอ่อนซึ่งเป็นหลานของเจ้าแชนเหล็ก สมัยนี้มีเหตุการณ์ สำคัญ คือ ทางจีนส่งบรรณาการมาให้เชียงตุงเพื่อเป็นมิตรไมตรีพร้อมกับยกตำแหน่งแสงฟูเซอ (ตำแหน่งนี้ไม่มีเอกสารระบุชัดเจนว่าหมายถึงตำแหน่งใด จากการวิเคราะห์คาดว่าน่าจะเป็น ตำแหน่งทางทหาร) และยกเลิกส่งบรรณาการที่เชียงตุงต้องส่งไปให้จีนอีกด้วย เมื่อเจ้าแชนเหล็ก ทิวงคต เจ้าอ้ายอ่อนของพระองค์ขึ้นครองเมืองเชียงตุงต่อ ได้พระนามใหม่ว่าพระยาแก้ว ในปี ที่พระองค์ขึ้นครองราชย์เกิดฝนแล้งเจ้าอ้ายหรือพระยาแก้วได้ดำริให้ก่อสร้างเจดีย์ทรายเพื่อบูชาฟ้าดินใน วันสังขารล่อง* ชาวบ้านชาวเมืองเชียงตุงตลอดจนเสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็ออกมาบูชา และอาราธนา พระสงฆ์มาสวดมนต์พุทธรวงศา จากนั้นฝนก็ตกลงมา พระยาแก้วเห็นดังนั้นก็ปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง จึง ได้กล่าวเอาไว้ว่าขอให้มีการบูชาฟ้าดินเป็นประจำทุกปี ก่อเจดีย์ทรายในวันสังขารล่อง หรือวัน พระยาวัน ซึ่งกลายมาเป็นประเพณีจวบจนปัจจุบันนี้ พระยาแก้วครองราชย์ได้ 15 ปีก็ทิวงคต ไม่มี โอรส เมืองเชียงตุงจึงได้เจ้าสามน้องหล้าซึ่งต่อมามีทายาทคือเจ้าพระยาอ้ายเลาคำทา** มาครอง เมืองแทนพระยาแก้ว เจ้าสามน้องหล้าเป็นผู้ใจบุญเมื่อไปอยู่เมืองไหนจึงสร้างวัดทุกที่ พระองค์ทรงมี พระราชดำริให้มีการก่อกำแพงเมืองแบบก่ออิฐถือปูน สร้างป้อม ขุดคูเมืองขึ้น เจ้าสามน้องหล้าอยู่ ครองเมืองได้ 25 ปีได้ทิวงคต เจ้าสามศรีครองราชย์ต่อจากพระบิดา สมัยนี้มีการสถาปนา

* วันสังขารล่องหรือวันพระยาวัน เป็นวันที่ปีเก่ากำลังจะจากไปตรงกับในปัจจุบันนี้คือวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี วันที่ 14 เมษายน คือ วันเนา ไม่ควรพูดจาปราศรัยที่ไม่เป็นมงคล และวันที่ 15 เมษายน คือ วันปีใหม่ ซึ่งเป็นธรรมเนียมของล้านนา ทั้งหมดนี้อยู่ในเทศกาลสงกรานต์ของชาวไทย ปัจจุบันนี้บริเวณจังหวัดทาง ภาคเหนือของไทยซึ่งเคยอยู่ในดินแดนของล้านนามาก่อนก็ยังคงใช้ธรรมเนียมนี้มาถึงปัจจุบัน

** เจ้าพระยาอ้ายเลาคำทานี้คงเป็นเชื้อพระวงศ์พระยามังราย พระนามน่าหน้าจึงใช้คำว่าเจ้า แต่จะเป็น เชื้อสายมาจากทางใดนั้นไม่ปรากฏว่าเป็นโอรสของเจ้าผู้ครองเชียงตุงองค์ใด เพราะเมื่อขึ้นครองราชย์ได้มีการส่ง บรรณาการไปยังเมืองเชียงใหม่ และทางพระเจ้าติโลกราชได้ส่งช้าง 2 ช้าง เครื่องสูงและเครื่องราชาภิเษกมาให้ ทางเจ้าพระยาอ้ายเลาคำทา และบรรณาการที่เจ้าอ้ายเลาคำทาส่งบรรณาการให้เชียงใหม่มีเพียง ม้า 4 ตัว พร้อมเครื่องราชบรรณาการเพียงแค่ว่า 5 อย่างเท่านั้น เมื่อสังเกตบรรณาการเท่านี้ถือว่าเป็นบรรณาการที่น้อยมาก สำหรับเมืองที่มีความใหญ่โตเช่นเชียงตุง เชียงตุงมีเมืองบริวารหลายเมืองอีกทั้งอยู่บนเส้นทางการค้า จึงถือว่า บรรณาการเพียงเท่านี้ บ่งบอกว่าเป็นการส่งบรรณาการเพื่อให้รับทราบเท่านั้นว่าบัดนี้เจ้าพระยาเลาคำทาครอง เมืองเชียงตุง

พระพุทธรูปศานิกายวัดป่าแดงขึ้นหรือนิกายลังกาวงศ์ใหม่ เจ้าสามศรีครองราชย์ได้ 15 ปีจึงทิวังคต

เจ้าพระยาอ้ายเลาคำทาขึ้นครองราชย์ต่อจากเจ้าสามศรี พระเจ้าติโลกราชได้มอบเครื่องสูงและเครื่องราชาภิเษกกับช้าง 2 ช้าง แก่เจ้าพระยาอ้ายเลาคำทา โดยมีพระนามใหม่ว่า “จันทบุณนราชา” พระนามนี้มีที่มาเนื่องจากพระองค์มีโอรสมากถึง 5 องค์ เจ้าพระยาอ้ายเลาคำทาครองราชย์ได้ 18 ปี พระยาเลาหรือเจ้าพระยาอาทิตย์ตตราชา โอรสของเจ้าพระยาอ้ายเลาคำทาได้ครองราชย์ต่อ รัชกาลของพระองค์บ้านเมืองเป็นกาลกนิ มีเหตุการณ์ร้ายหลายอย่างจนพระองค์ต้องเสด็จไปประทับ ณ เชียงพร้าว พระยาเลานี้ได้เป็นประธานในการบูรณะพระมหาเจดีย์หลวงจอมทอง โดยได้รับบริจาคทองคำจากราษฎรตลอดจนเสนาอำมาตย์และพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์รวบรวมกันได้มากถึง 3 หมื่น โดยเป็นทองคำจิงโก* และนำทองคำจิงโกดังกล่าวไว้บนยอดเจดีย์

ภายหลังจากที่พระมหาเจดีย์ธาตุหลวงจอมทองบูรณะเสร็จสิ้นแล้วชาวเชียงตุงเรียกว่าธาตุจอมคำ เจ้าพระยาอาทิตย์ตตราชาทิวังคตเมื่อครองราชย์ได้ 34 ปี เจ้าหน่อแก้วอนุชาพระยาเลาครองราชย์ต่อแต่มีความต้องการที่จะครองราชย์โดยไม่มีผู้ใดคัดค้านว่าแย่งเจ้าสายคอซึ่งเป็นโอรสของพระองค์ เมื่อพระยาเลาได้เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์จึงมีความประสงค์ที่จะกำจัดหลาน แต่เจ้าสายคอหนีไปได้และได้นำทัพจากเมืองแลม ทัพเสริมจากเมืองหลวย เมืองเชียงคองมาช่วยรบกับเจ้าหน่อแก้ว เจ้าหน่อแก้วแพ้จึงถูกสำเร็จโทษที่กาดตุงพร้อมกับพันเชียงงาม ขุนนางคนสนิทผู้สมรู้ร่วมคิดในการปองร้ายเจ้าสายคอ เมื่อชำระความบ้านเมืองแล้ว เจ้าสายคอได้ครองราชย์ แต่พระองค์เป็นผู้ที่มีอุปนิสัยชอบล่าสัตว์ทำให้ไม่สนใจในกิจการบ้านเมืองเลย ล่าสัตว์ไม่เว้นกระทั่งในวัด สี่เมือง* อำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้ให้คำปรึกษาในการบริหารบ้านเมืองได้ตักเตือนห้ามปรามก็ไม่ฟัง จากนั้นไม่นานชาวบ้านไม่พอใจการกระทำของเจ้าสายคอ ได้ล้อมจับเจ้าสายคอโดยมีสี่เมืองเป็นผู้นำสำคัญ เมื่อจับเจ้าสายคอได้ที่วัดป่าแดงก็นำตัวไปประหารที่กาดตุงแล้วยกเจ้าใส่พรหมลูกพระยาเลาอนุชาเจ้าสายคอขึ้นครองเมือง เหตุการณ์ในบ้านเมืองกำลังสงบเจ้าใส่พรหมได้ครองเชียงตุง แต่เจ้าสามเชียงคอง¹ผู้เป็นน้องไม่พอใจ ได้ขอกำลังพลเพิ่มจากล้านนาเพื่อเข้ามายึดเมืองเชียงตุง พระยายอดเชียงรายจึงให้ไพร่พลรวมช้างม้า 140,000 แก่เจ้าสามเชียงคอง เมื่อได้ทัพใหญ่จากล้านนาแล้วสามารถตีเมืองเชียงตุงแตก แต่ไม่สามารถครองเชียงตุงได้ เพราะราษฎรรวมตัวขับไล่โดยการสู้รบแบบกองโจรทุกวัน อีกทั้งฟ้าคำแลบเจ้าเมืองแสนหวีนำไพร่พลมาช่วยขับไล่ทัพล้านนา เจ้าสาม

* ทองจิงโก เป็นทองเหลืองโบราณของล้านนา มีลักษณะเป็นแผ่นบางๆ นิยมใช้แผ่เพื่อห่อหุ้มยอดเจดีย์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามหลักคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและยังเป็นการป้องกันการสึกกร่อนของยอดเจดีย์อีกด้วย

** สี่เมืองเป็นตำแหน่งขุนนางหรืออำมาตย์ผู้ใหญ่ มีหน้าที่ปรึกษาราชการให้แก่กษัตริย์หรือเจ้าฟ้าไทใหญ่ ผู้ที่ครองตำแหน่งนี้มักจะเป็นพระญาติของกษัตริย์หรือเจ้าฟ้าที่มีเชื้อสายเดียวกัน

¹เจ้าสามเชียงคองเป็นหนึ่งในแม่ทัพของเชียงใหม่ เดิมทีครองเมืองพยาก ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเชียงแสนและเชียงตุง ดูใน สวัสดิ์ อ่องสกุล. (2553). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. หน้า 228.

เชียงคองผู้ไม่ได้จึงหนีกลับไปยังเชียงใหม่ และกลับไปครองเมืองพยากดังเดิม เจ้าคำหู่โอรสของพระยาเลาขิ่นครองเมืองแทนแต่ครองเมืองได้เพียงแค่ 1 เดือนกับอีก 7 วัน ชาวเชียงตุงได้ทำการขับไล่เจ้าคำหู่ พระองค์จึงได้ลี้ภัยไปอยู่ที่เมืองหงสาวดี

5.2.3 เชียงตุงก่อนยุคพม่าปกครอง

เจ้าท้าวคำฟูหรือพระยาแก้วจิ่งครองบ้านเมืองแทน เจ้าท้าวคำฟูเป็นหนึ่งในโอรสพระยาเลา เมื่อขึ้นครองเชียงตุงเกิดเหตุการณ์คับขัน ด้วยเหตุที่ระยะที่ผ่านมาเชียงตุงเปลี่ยนผู้ปกครองบ่อยครั้งทำให้บ้านเมืองอ่อนแอ พ้าคำแลบซึ่งเป็นเจ้าฟ้าแห่งแสนหรือกัทพมาตั้งค่ายมีความประสงค์จะตีเมืองเชียงตุงให้ได้ เจ้าท้าวคำฟูจึงได้ยกเมืองเพียง ซึ่งเป็นเมืองบริวารของเชียงตุงที่อยู่ทางทิศตะวันตกให้ฟ้าคำแลบเป็นบรรณาการ เพื่อป้องกันภัยที่จะเกิดกับเชียงตุง ต่อมาเมืองบริวารของเชียงตุง คือ เมืองหลวย เมืองยาง ทำการแข็งข้อต่อเชียงตุงทำให้เชียงตุงต้องยกพลไปปราบ โดยให้เจ้าเมืองกาเป็นแม่ทัพ เมื่อทำศึกสำเร็จพระองค์จึงมอบเมืองยางให้กับเจ้าเมืองกาปกครองอีกเมืองหนึ่ง ทางด้านเมืองหลวยเห็นว่าเมืองยางถูกปราบลงก็เข้ามาสวามิภักดิ์เชียงตุงต่อไป เจ้าท้าวคำฟูหรือพระยาแก้วยอดฟ้า¹เป็นกษัตริย์เชียงตุงที่ได้ทำนุบำรุงศาสนามาก พระองค์ได้สร้างวัดหลายแห่งรวมถึงปฏิสังขรณ์พระอารามที่ทรุดโทรม ในสมัยของพระองค์บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก ใน พ.ศ. 2101 พระองค์ได้ให้พระภิกษุ 10 รูปเดินทางไปยังเมืองหงสาวดีเพื่อเป็นทูตเจริญสัมพันธไมตรีในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง ในขณะที่นั้นล้านนาตกเป็นประเทศราชของพม่าและพระเจ้าบุเรงนองได้ให้เจ้าเมกุฎีครองล้านนาที่เชียงใหม่ต่อไป เมื่อคณะทูตจากเชียงตุงเดินทางไปถึงหงสาวดี พระเจ้าบุเรงนองมีความปีติโสมนัสมากนัก จึงได้จัดเครื่องบรรณาการและพระไตรปิฎกให้คณะทูตนั้นนำเอากลับมายังเมืองเชียงตุง จากนั้นอีก 2 ปีต่อมาพระยาแก้วได้ล้มป่วยลงและมีคำสั่งเสียสุดท้ายก่อนที่วังคตแก่สั่งเมืองว่า โอรสทั้ง 4 ของพระองค์ องค์โตปกครองบ้านเมืองและศาสนาได้ดังเช่นตนก็ให้เลือกโอรสองค์นั้นเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองต่อไปเถิด เมื่อพระยาแก้วที่วังคตได้มีการตั้งพระเมรุที่กาดตุง และถือว่าพระยาแก้วเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของเชียงตุงในยุคล้านนาปกครอง จากนั้นสมัยเจ้าแก้วบุญจะเป็นยุคที่พม่าเริ่มเข้ามามีบทบาทในอาณาจักรล้านนารวมถึงเมืองเชียงตุงด้วย

¹ทวี สว่างปัญญากร. (2533). พงศาวดารเมืองเชียงตุง. หน้า 46.

6. ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุงกับล้านนาอยุธยาช่วงศรีมังรายปกครอง

ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุงกับอาณาจักรล้านนามีมาตั้งแต่ยุคพระยามังรายทรงเริ่มขยายบ้านเมืองสร้างเมืองเชียงราย ผาง เชียงตุง เวียงกุมกาม และเชียงใหม่ ในระยะเริ่มแรกของการสร้างอาณาจักร พระยามังรายได้ใช้ความพยายามอย่างมากในการรวบรวมเมืองต่างๆ น้อยใหญ่เพื่อรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น เชียงตุงเป็นเมืองหนึ่งที่ได้เข้าสู่การรวมศูนย์อำนาจโดยการไต่กองทัพเข้าปราบปรามและพระยามังรายได้สร้างเมืองเชียงตุงให้ใหญ่ขึ้น ทางด้านการปกครองเชียงตุงมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญ ป้องกันภัยคุกคามทางด้านเหนือจากจีน และทางด้านเศรษฐกิจเพื่อความคุ้มครองเส้นทางการค้าระหว่างจีนยูนนานกับเมืองทางตอนล่าง เชียงตุงมีความสัมพันธ์กับล้านนาอย่างมากทั้งในเรื่องของการเมืองและการค้า ในยุคที่ราชวงศ์มังรายปกครองล้านนานั้น ความผูกพันระหว่างเชียงตุงและล้านนาขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้ปกครองเป็นหลัก

6.1 ความสัมพันธ์ทางด้านการเมือง

ความสัมพันธ์ทางด้านการเมืองเริ่มขึ้นเมื่อเจ้าน้ำท่วมได้เดินทางมาปกครองเชียงตุงซึ่งเป็นผู้ปกครองที่มาจากเชื้อสายพระยามังรายพระองค์แรก เจ้าน้ำท่วมเป็นโอรสของพระยาไชยสงคราม พระองค์มีความสามารถในการรบมาก การส่งเจ้าน้ำท่วมมาครองเชียงตุงนั้นเพื่อป้องกันภัยจากจีนทางตอนเหนือของอาณาจักร ช่วงแรกที่ล้านนาส่งผู้ปกครองมายังเชียงตุงนั้น ความสัมพันธ์ของทั้งสองใกล้ชิดมากตามความสัมพันธ์ของผู้ปกครอง หลังจากเจ้าน้ำท่วมทิวงคต เจ้าน้ำน่านขึ้นปกครองแทนพระบิดา ยังทำหน้าที่ของเชียงตุงในฐานะเมืองหน้าด่านทางเหนือ โดยสามารถป้องกันการรุกรานจากจีนได้ ในสมัยพระยาแสนภู เจ้าน้ำน่านได้ก่อกบฏต่อล้านนาขึ้น ทำให้ล้านนาต้องกำจัดเจ้าน้ำน่าน พระยาแสนภูจึงเปลี่ยนจากการให้ราชวงศ์ชั้นสูงไปครองเชียงตุงมาเป็นขุนนางที่ไว้ใจเพื่อไม่ให้เกิดการสะสมอำนาจช่องสุ่มจนก่อกบฏขึ้นอีก และเป็นการลดฐานะหรือความสำคัญของเมืองเชียงตุงจาก “เมืองลูกช้างหางเมือง” หรือเมืองลูกหลวง เป็นเมืองประเทศราช

ต่อมาในสมัยพระยาผายูล้านนาได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเมืองเชียงตุงโดยส่งเจ้าเจ็ดพันตูขึ้นครอง* เมื่อเจ้าเจ็ดพันตูทิวงคต เจ้าอ้ายอ่อนขึ้นครองเชียงตุงต่อจากพระบิดา สมัยเจ้าอ้ายอ่อนได้ทำการอภิเษกกับพระราชธิดาของพระยาเกีณา เมื่อล้านนามีศึกสงครามกับเมืองใต้ (พงศาวดารเมืองเชียงตุงเรียกว่าเมืองอินทปัตถนคร) เจ้าอ้ายอ่อนได้ยกทัพมาเชียงใหม่ แต่รบแพ้ที่สุโขทัยและถูกจับตัวไปยังอินทปัตถนคร¹ จากนั้นได้ถูกส่งตัวไปกรุงศรีอยุธยา เมื่อเสร็จสิ้นสงครามทางเชียงตุงได้ทราบข่าวเจ้าอ้ายอ่อนรบแพ้แล้วถูกนำตัวไปยังกรุงศรีอยุธยา ขุนนางทั้งหลายจึงพร้อมใจยกเจ้าแขนเหล็กขึ้นครองเชียงตุงต่อไป ความสัมพันธ์ของล้านนากับเชียงตุงได้ปรากฏในสมัยเจ้า

* หลังจากรัชกาลเจ้าเจ็ดพันตูครองเมืองเชียงตุงผู้ปกครองต่อมาจึงเป็นเชื้อสายพระยามังรายโดยมาจากสายพระยาผายูซึ่งเริ่มที่เจ้าเจ็ดพันตู จนกระทั่งหมดไป เจ้าฟ้าชายหลวงหรือเจ้าชายหลวง ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองเชียงตุงองค์สุดท้าย

¹ ลมูล จันทน์หอม. (2550). *ตำนานมังราย และตำนานเชียงใหม่ – เชียงตุง ตำนานฉบับอักษรไทลื้อ* ตัวเขียน และฉบับความแปลความจากสำนวนไทลื้อเป็นสำนวนภาษาไทยกลาง. หน้า 43.

พระอ้ายเลาคำทาได้ครองเมืองเชียงตุง โดยได้ส่งบรรณาการมาถวายแก่พระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนา พระเจ้าติโลกราชได้ส่งเครื่องสูงและบรรณาการกลับมา ในการส่งเครื่องราชบรรณาการครั้งนี้เป็นการกระชับความสัมพันธ์ทางการเมืองและความสัมพันธ์ทางเชื้อสายพระยามังรายด้วย ไม่นานเชียงตุงได้แยกออกเป็นอิสระเพราะทางล้านนามีสงครามกับอยุธยาบ่อยครั้ง ทำให้ล้านนาอ่อนแอลงมาก ใน พ.ศ. 2066 สมัยพระยาแก้วหรือพระเมืองแก้วแห่งล้านนา ได้ให้แสนยี้ยกทัพล้านนาเพื่อมาช่วยให้เจ้าสามเชียงตุงได้ครองเชียงตุง ในพงศาวดารเมืองเชียงตุงระบุว่า “เจ้าเมืองเชียงใหม่ชื่อพระยาแก้วยอดเชียงรายแต่งให้แสนยี้นำริพล 1 แสน 3 หมื่นคน กับช้าง 3 พันตัวม้า 7 พันตัวมาช่วยเจ้าสามเชียงตุง...”¹

เมื่อพิจารณาจาก พ.ศ. 2066 ซึ่งตรงกับสมัยพระยาแก้ว ล้านนาทำสงครามกับอยุธยาอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งพระยาแก้วได้ให้ความสำคัญกับเมืองเขลางค์หรือเมืองลำปางมาก เพราะเป็นเมืองใหญ่ทางด้านใต้ของอาณาจักร เป็นประตูสู่ล้านนาในการทำสงครามกับอยุธยา ดังนั้นจำนวนไพร่พลที่กล่าวไว้ในพงศาวดารเมืองเชียงตุงว่า ล้านนาได้ส่งทัพมาช่วยเจ้าสามเชียงตุงที่เมืองเชียงตุงเป็นตัวเลขที่เกินความจริง เมื่อเกิดศึกสงครามกับอยุธยาหลายครั้ง กองทัพอ่อนแอ ไพร่พลที่ได้ให้แสนยี้ยกไปช่วยเจ้าสามเชียงตุงรบเอาเมืองเชียงตุงอาจจะแค่หลักหมื่น การที่พระยาแก้วจะสถาปนาเจ้าสามเชียงตุงครองเมืองเชียงตุงนั้น เพื่อไม่ให้เชียงตุงแยกตัวเป็นอิสระและต้องการให้เชียงตุงกลับมาอยู่ในการปกครองของล้านนาดังเดิม การรบครั้งนี้เชียงตุงได้รับการสนับสนุนทหารจากฟ้าคำแลบเจ้าเมืองแสนหวี กองทัพล้านนาเสียชีวิตนับพันคน บัญชาและไพร่พลจำนวนมาก เจ้าสามเชียงตุงสู้ไม่ไหวจึงนำไพร่พลล้านนาหนีกลับมายังเชียงใหม่ พระยาแก้วจึงให้เจ้าสามเชียงตุงกลับไปครองเมืองพยากดังเดิม หลังจากสมัยนี้การปกครองของราชวงศ์มังรายเริ่มเข้าสู่ยุคเสื่อมถอย

6.2 ความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงตุงกับอาณาจักรล้านนามีได้มีเพียงความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจเท่านั้น เนื่องจากความสัมพันธ์ทางด้านศาสนาเป็นส่วนทำให้เชียงตุงกับล้านนาระดับความสัมพันธ์กันมากขึ้น พุทธศาสนาในล้านนาได้มีการเผยแผ่ออกไปยังเมืองต่างๆ ในขอบเขตสมัยของล้านนาและขยายมาถึงเชียงตุง ในปัจจุบันเชียงตุงยังคงนับถือพุทธศาสนาตามแบบที่ได้รับการเผยแผ่มาจากล้านนา ในยุคที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองคือช่วงต้นราชวงศ์มังรายซึ่งมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เมืองเชียงใหม่

พระพุทธศาสนาในล้านนาระยะแรก ได้รับอิทธิพลจากแคว้น(อาณาจักร)หริภุญไชย ซึ่งเป็นดินแดนที่เก่าแก่ที่สุดในล้านนา² ทั้งคติความเชื่อพุทธศาสนาและศิลปกรรมล้านนา ล้านนาได้รับการถ่ายทอดมาจากหริภุญไชย ต่อมาได้มีการสร้างวัดหลายแห่งทั้งเชียงราย เวียงกุมกาม และเมืองเขลางค์ เป็นต้น เมืองที่เคยเป็นราชธานีของล้านนาปรากฏการสร้างวัดจำนวนมาก ทั้งวัดหลวงและวัดราษฎร์ ซึ่งยึดถือคตินี้ทั้งสิ้น อีกทั้งล้านนามีคติความเชื่อว่าการที่กษัตริย์สร้างวัดหรือทำนุบำรุง

¹ ตรี สว่างปัญญากร. (2533). เล่มเดิม. หน้า 44.

² รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน. หน้า 29.

พุทธศาสนาจะยังมีบุญมาก และจะส่งเสริมบารมีของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ศรัทธาของราษฎร เมืองที่เดิมมีพระพุทธรูปเจดีย์อยู่แล้วได้มีการสร้างวัดเพิ่มเติม และทำนุบำรุงวัดเดิมที่เสื่อมโทรม พระพุทธรูปจากล้านนาเริ่มแผ่เข้ามาในเชียงใหม่ในสมัยที่พระยาผายุกครองล้านนา ซึ่งพระองค์ได้เดินทางมายังเมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยคณะสงฆ์ โดยมีพระมหาหงสาวดีเป็นประธาน ตามพงศาวดารเมืองเชียงตุงกล่าวไว้ว่า

เจ้าพญาไปวัดลีเชียง * กรวดน้ำตกฝ่ามือพระมหาเถระทั้งสี่ ต่อหน้าพระสงฆ์ทั้งหลายกล่าวว่า ข้าขอถวายเมืองเขินนี้ให้แก่คณะสงฆ์เป็นทาน ในวันหน้า ผู้ใดมากินเมืองนี้ ก็ต้องถวายเงินหนึ่งหมื่นและ ทองคำหนึ่งพัน คราวนี้ ข้าจะให้ลูกข้ากินเมืองเชียงตุงซึ่งมี 7,500 นา พระสงฆ์เทศาภิบาลทั้งหลายจะท้ออย่างไรให้บ้านเมืองมีสวัสดิภาพก็ขอให้คณะสงฆ์ตรึกตรอง และสั่งสอนธรรมทั้งมวลเทอญ...¹

เมื่อเจ้าเจ็ดพันผู้ขึ้นครองเมืองเชียงตุงก็ได้ถวายเงินหนึ่งหมื่นและทองคำหนึ่งพันตามที่พระราชบิดาได้ให้คำไว้กับคณะสงฆ์ ซึ่งมีพระมหาหงสาวดีผู้เป็นพระเถระผู้ใหญ่ จากนั้นพระองค์ได้สร้างวัดขึ้น 4 วัด คือ วัดพระแก้ว วัดหัวข่วง วัดฟ้ากาง และวัดจอมทอง โดยให้มีการบวชเรียน และสั่งสอนพระพุทธรูปอย่างกว้างขวางในเชียงตุง ทางด้านล้านนา พระพุทธรูปรุ่งเรืองขึ้นเมื่อพระยาเกอณาได้รับเอาพุทธรูปนิกายลังกาวงศ์ผ่านทางสุโขทัยเพื่อเข้ามาเผยแผ่ในล้านนา ซึ่งแต่เดิมพระพุทธรูปรับมาจากทริภุชไชย และเมื่อรับนิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัย พระยาเกอณาจึงได้ทำการชำระพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่และให้คณะสงฆ์ที่มาจากสุโขทัยเผยแผ่อยู่ที่วัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานไว้ยังพระธาตุดอยสุเทพและที่วัดสวนดอก ทำให้วัดสวนดอกกลายเป็นศูนย์กลางของพุทธรูปนิกายลังกาวงศ์หรือนิกายวัดสวนดอก ในสมัยนี้มีการเดินทางของพระสงฆ์จากเมืองต่างๆ เช่น เมืองเชียงแสน และเชียงตุง เป็นต้น ซึ่งพระสงฆ์จากหัวเมืองในล้านนาได้เดินทางมายังวัดสวนดอกเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยของนิกายลังกาวงศ์ด้วย

* วัดลีเชียงเป็นวัดที่มีในเชียงตุงอยู่แล้ว แต่เนื่องจากพระพุทธรูปในเชียงตุงไม่ค่อยเป็นที่นิยม ซึ่งทางด้านชาวไทใหญ่ เจี้ยว เขิน ลื้อ มักจะนับถือผีสาม สิ่งลี้ลับ ผีบรรพบุรุษ เมื่อพระยาผายุกเดินทางมาสถาปนา เจ้าเจ็ดพันผู้ครองเมืองเชียงตุงได้อัญเชิญคณะสงฆ์เดินทางมาในครั้งนี้ด้วย และเมื่อสังเกตดูบรรทัดสุดท้ายที่พระองค์กล่าวว่า “สั่งสอนธรรมทั้งมวลเทอญ” พระองค์ก็หมายจะให้ชาวเมืองเชียงตุงนับถือพระพุทธรูปแทนความเชื่อเดิม และเป็นการสถาปนาพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการในเชียงตุง ต่อมาพระพุทธรูปได้เจริญยิ่งขึ้นในเชียงตุง

¹รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). เล่มเดิม. หน้า 30.

พระพุทธศาสนาในล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากตั้งแต่สมัยพระยาผายู และมีการเผยแผ่ออกไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ต่อมาสมัยพระยาเกี๋ยนา พระสงฆ์เชียงใหม่กลุ่มหนึ่งเกิดสงสัยในพระพุทธศานานิกายวัดสวนดอก ทำให้พระสงฆ์กลุ่มดังกล่าวเดินทางไปศึกษาพุทธศาสนายังเมืองลังกาและกลับมาในสมัยพระยาสามฝั่งแกน และสถาปนานิกายสิงหล หรือนิกายลังกาวงศ์ใหม่ขึ้น พระสงฆ์นิกายลังกาวงศ์ใหม่ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าแดง ทำให้เรียกนิกายลังกาวงศ์ใหม่นี้อีกชื่อหนึ่งว่านิกายวัดป่าแดง ผลจากการตื่นตัวทางศาสนาในล้านนาทำให้สมัยพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์ล้านนาได้ทำการสังคายนาพระพุทธศาสนาที่วัดเจ็ดยอดหรือวัดมหาโพธารามเป็นครั้งที่ 8 ของโลก¹ และพระไตรปิฎกที่ได้รับการสังคายนาในครั้งนี้ ได้กลายเป็นแบบแผนของการศึกษาพระธรรมของล้านนาในยุคต่อมา กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าติโลกราชมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด มีการศึกษาพระปริยัติธรรมกันอย่างกว้างขวางทั้ง 2 นิกาย ทั้งนิกายวัดสวนดอกและนิกายวัดป่าแดง จนทำให้พระสงฆ์ของทั้งสองนิกายเกิดความขัดแย้งกันขึ้น พระเจ้าติโลกราชได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดจำนวนมาก เช่น วัดเจดีย์เจ็ดยอดหรือวัดมหาโพธาราม วัดราชมณเฑียร วัดป่าตาล เป็นต้น พระองค์เป็นผู้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองเขลางค์² เพื่อมาประดิษฐานไว้ที่เจดีย์หลวง เมื่อราชธานีล้านนาคือเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใต้อ้อมขันทีล้าล้านนาจึงรับเอาความเจริญทางพระพุทธศาสนาไปจากเชียงใหม่ เชียงตุงเป็นหนึ่งในเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของล้านนาและรับเอาพุทธศาสนาจากล้านนาด้วย ดังนั้นเมื่อคณะสงฆ์นิกายวัดป่าแดงได้เดินทางกลับมาจากลังกาและเผยแผ่ศาสนาอยู่ในเชียงใหม่ เชียงตุงในสมัยเจ้าสามสร้อยจึงได้รับเอานิกายวัดป่าแดงเข้ามาเผยแผ่ในเชียงตุงอีกนิกายหนึ่ง ในสมัยเจ้าเจ็ดพันตุครองเชียงตุง พระยาผายูผู้เป็นพระราชบิดาได้สถาปนาศาสนานิกายวัดสวนดอกไว้ที่เชียงตุงด้วย พระพุทธศาสนาที่เชียงตุงจึงได้รับจากล้านนาและอยู่คู่กับเชียงตุงมาจนถึงปัจจุบัน

6.3 ความสัมพันธ์ทางการค้า

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างเชียงตุงกับล้านนามีหลายด้านและยาวนาน ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง ศาสนาและด้านการค้า โดยเชียงตุงมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใต้อาณาเขตของล้านนามาแต่โบราณ ซึ่งเดิมศูนย์กลางทางการค้าอยู่ที่หริภุญไชยและเมื่อพระยามังรายสามารถยึดครองหริภุญไชย พระองค์จึงสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นโดยเปลี่ยนศูนย์กลางทางการค้ามาอยู่ที่เชียงใหม่ เชียงตุงจึงดำเนินความสัมพันธ์ทางการค้ากับล้านนาโดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการค้า และส่งสินค้าไปขายยังเมืองต่าง ๆ ได้สะดวก

เนื่องจากเชียงตุงอยู่บนเส้นทางการค้าโบราณซึ่งพ่อค้าชาวจีนได้เดินทางเข้ามาค้าขายในหริภุญไชยเพราะเป็นอาณาจักรที่มั่งคั่งและมั่นคงมาก่อนที่อาณาจักรล้านนาจะเข้าปกครอง การค้าในยุคราชวงศ์มังรายเป็นการค้าขายในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตรและข้าวของที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละเมืองเป็นหลัก การแลกเปลี่ยนสินค้านี้เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่าง

¹ สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). เล่มเดิม. หน้า 444.

² สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). เล่มเดิม. หน้า 162 .

เมืองหรือดินแดนที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทำให้สินค้าทางการเกษตรตลอดจนสินค้าที่มีในแต่ละเมืองมีการหมุนเวียนกันในวงแคบ ต่อมาจึงเกิดพ่อค้าคนกลางขึ้นเพื่อเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงการค้าขายหรือนำสินค้าจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง โดยพ่อค้าคนกลางมีทั้งชาวจีนและชาวพื้นเมือง

ระบบเศรษฐกิจของทั้งอาณาจักรล้านนาและเชียงใหม่มีการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก และเป็นพื้นฐานของการเลี้ยงชีพ มีการทำการค้าขายควบคู่กันไป กลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่เดินทางมาแบบกองคาราวานและเดินทางไปยังดินแดนต่างๆ ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง ทางด้านพ่อค้าชาวพื้นเมืองมีหน้าที่นำสินค้าจากถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีการเดินทางยากลำบากมาขายต่อกับพ่อค้าจากแดนไกล โดยนำออกมาขายยังตลาดที่มีการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน สินค้าที่พ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าพื้นเมืองนำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน จะเป็นสินค้าที่มีการขาดแคลนและเป็นที่ต้องการของพื้นที่ต่างๆ พ่อค้าชาวจีนเดินทางมาจากยูนนานโดยใช้ล่อ (ล่อเป็นสัตว์ที่ได้จากการผสมพันธุ์ระหว่างม้ากับลา ดังนั้นสามารถเดินทางไกลได้เหมือนลาแต่มีความเร็วเหมือนม้า) และม้าเป็นพาหนะในการขนส่งสินค้า เมื่อการค้าขายตัวมากขึ้น จึงมีการใช้โคต่างในการบรรทุกสินค้า และมีการเดินทางเป็นขบวนในรูปแบบของกองคาราวาน ทางด้านพ่อค้าพื้นเมืองมักใช้โคขนส่งสินค้า การใช้โคขนส่งสินค้าของชาวพื้นเมืองนี้บ่งบอกถึงการทำเกษตรกรรม เพราะชาวพื้นเมืองจะใช้โคในการทำเกษตรกรรม เมื่อเดินทางมาแลกเปลี่ยนสินค้าก็จะใช้พาหนะที่มีอยู่ในท้องถิ่นและใช้ในการทำเกษตรกรรมอยู่แล้ว โดยมากจะเรียกพ่อค้าเหล่านี้ว่าพ่อค้าโคต่าง¹ ล่อต่าง ม้าต่าง ซึ่งหมายถึงการเทียมเกวียนเพื่อค้าขาย

7. ลักษณะทางการค้าของล้านนาและเชียงใหม่ในยุคราชวงศ์มังรายปกครอง

ในยุคที่ราชวงศ์มังรายปกครองอยู่นั้น (ในยุคนี้เชียงใหม่เป็นส่วนหนึ่งของล้านนา) เมืองต่างๆ ในอาณาจักรล้านนามีการสร้างตลาดไปพร้อมๆ กับการสร้างเมือง ขนาดของเมืองบางครั้งขึ้นอยู่กับจำนวนของตลาดในเมืองนั้น ซึ่งแสดงถึงการมีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก การค้าขายจึงขยายตัวตาม ผู้ปกครองเมืองจะได้รับผลประโยชน์จากภาษีอากรในลักษณะต่างๆ และรายได้จากสินค้าที่ทำกำไรให้กับผู้ปกครองเมือง คือ สินค้าผูกขาดจำพวกของป่า มีลักษณะเป็นสินค้าต้องห้าม ราษฎรต้องนำมาส่งส่วยให้กับผู้ปกครองหรือเจ้าเมือง โดยผู้ปกครองสามารถค้าขายได้ สินค้าของป่า ได้แก่ น้ำรัก น้ำผึ้ง งาช้าง นอแรด ครั่ง และสีเสียด เป็นต้น และจะถูกส่งไปขายให้กับพ่อค้าต่างแดนอย่างเสรี ซึ่งการค้าขายในล้านนาผู้ปกครองเมืองต่างๆ ในช่วงราชวงศ์มังรายปกครองอยู่ สามารถทำการค้าขายและสร้างความมั่งคั่งให้กับตนเองได้โดยไม่ต้องผ่านการควบคุมจากเมืองศูนย์กลางการปกครอง ดังนั้นยุคปลายของการปกครองสมัยราชวงศ์มังรายจึงทำให้อาณาจักรล้านนาสูญเสียความเป็นเอกภาพ เนื่องจากขุนนางตลอดจนผู้ปกครองหัวเมืองล้านนามีการสะสม

¹ชวิตา ศิริ. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 126.

อำนาจ และทำลายอำนาจของกษัตริย์ ทำให้อาณาจักรล้านนาอ่อนแอลงจนนำไปสู่การล่มสลายของราชวงศ์มังรายในที่สุด

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีพัฒนาการจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ในปลายสมัยราชวงศ์มังรายบรรดาขุนนางได้มีการสะสมอำนาจมากขึ้น กอปรกับราชสำนักล้านนาอ่อนแอ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองจึงเกิดขึ้นจากปัญหาภายในเป็นหลัก โดยมีการเปลี่ยนระบบของผู้ปกครองจากราชวงศ์มังรายเป็นราชวงศ์แห่งกษัตริย์พม่า ซึ่งสามารถเข้าควบคุมดินแดนของล้านนาทั้งหมดใน พ.ศ. 2101 ซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

บทที่ 3

สภาพเศรษฐกิจเชียงตุงและล้านนา ก่อนยุคการปกครองของพม่า

เมื่อพม่าเข้ามาปกครองล้านนารวมถึงเชียงตุงด้วย พม่าได้เปลี่ยนแปลงการปกครองหลายประการโดยมีการส่งขุนนางเข้ามาควบคุมเมืองในล้านนาอย่างใกล้ชิด เพื่อไม่ให้เมืองต่าง ๆ ในล้านนาเกิดการขัดขึ้นในระยะแรก มีการแทรกแซงกิจการภายในด้านต่าง ๆ เช่น การปกครอง การเก็บส่วยอากร เป็นต้น แต่ในเรื่องการค้าขายกลับขยายตัว เพราะเมื่อพม่าเข้ามาปกครองล้านนาทำให้พ่อค้าต่างชาติเข้ามาทำการค้าในอาณาจักรล้านนาเป็นจำนวนมาก ทั้งพ่อค้าชาวพม่า มอญ และอินเดีย ตลอดจนพ่อค้าจากชาติตะวันตกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ความหลากหลายของสินค้าก็มีมากขึ้น และมีการแลกเปลี่ยนเงินตราในสกุลต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย เส้นทางการค้าขายได้รับการส่งเสริมมากขึ้นทั้งจากผู้ปกครองชาวพม่าและผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการค้าขายและอำนวยความสะดวกเพื่อใช้ในการเดินทางและส่งเสริมในยามสงคราม การค้าของล้านนากับเชียงตุงได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ก่อนพระยามังรายสถาปนาเมืองเชียงตุง ความสัมพันธ์ทางการค้ามีอยู่ 2 ลักษณะ คือ การค้าทางไกลและการค้าภายในเมือง

1. ปัจจัยสำคัญทางการค้าของเชียงตุงและล้านนา

นับตั้งแต่เชียงตุงเป็นรัฐอิสระจนถึงการสถาปนาเมืองเชียงตุงในสมัยล้านนา การค้ามีการเจริญเติบโตตามลำดับ เนื่องจากอยู่บนเส้นทางการค้าที่สำคัญในสมัยโบราณ เป็นเส้นทางที่ชาวจีนฮ่อเดินทางจากตอนใต้ของจีนมาทำการค้าขายแลกเปลี่ยนกับชาวพื้นเมือง โดยศูนย์กลางการค้าแต่เดิมอยู่ที่หริภุญไชย มีการติดต่อค้าขายกับชาวพื้นเมืองที่อยู่ในพม่า พ่อค้าชาวมอญ พ่อค้าชาวละโว้ และพ่อค้าชาวไต* ด้วยเหตุนี้ ดินแดนล้านนาจึงเป็นศูนย์กลางมาตั้งแต่เริ่มต้นโดยอาศัยรากฐานมาจากหริภุญไชย โดยปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ล้านนาและเชียงตุงมีความสำคัญทางการค้ามีอยู่หลายปัจจัยดังนี้

1.1 ภูมิประเทศ

ในยุคจารีตเป็นยุคที่มีการปกครองในระบบกษัตริย์ มีการรบพุ่งเพื่อขยายอำนาจเป็นหลัก ส่วนการค้าเป็นผลสืบเนื่องจากการครอบครองดินแดน ภูมิประเทศของแต่ละดินแดนจึงเป็นส่วนสำคัญในการรักษาเอกราชของแต่ละเมือง ภูมิประเทศที่มีลักษณะเด่นของทั้งเชียงตุงและล้านนาที่มีภูเขาสูงและมีแม่น้ำสำคัญหลายสายเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมอันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต อีกทั้งยังเป็นเส้นทางในการคมนาคมทางน้ำ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวทำให้ดินแดนเชียงตุงและล้านนามีระบบเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายการค้าตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีพ่อค้าชาวจีนเป็น

* เมืองไตหรือชาวไต ขณะนั้นหมายถึงอโยธยาหรือภายหลังคือกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันคำนี้ยังใช้เรียกกันในภาคเหนือของประเทศไทย ที่มักจะเรียกพื้นที่เมืองในภาคกลางของไทยปัจจุบันว่าเมืองไต (เป็นภาษาพม่า)

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และในขณะเดียวกันพ่อค้าพื้นเมืองก็มีส่วนในการช่วยส่งเสริมให้เศรษฐกิจขยายตัวมากขึ้นโดยมีศูนย์กลางการค้าอยู่ที่แคว้นหรือรัฐไชย

1.1.1 ภูมิประเทศของอาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนา มีลักษณะเป็นภูเขาสูงและมีที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนอันเป็นที่ตั้งของเมืองต่างๆ ในล้านนา อีกทั้งยังมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการค้าของล้านนาที่ขึ้นมาแทนหรือรัฐไชยซึ่งล่มสลายไป จากที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นถึงลักษณะภูมิประเทศของล้านนาว่า มีความพิเศษอยู่ที่การมีภูเขาสูง และมีพื้นที่ราบอยู่ไม่มาก ตามช่องเขาที่มีลำธารเล็กๆ ไหลลงมาจากทิศเหนือลงมายังตอนใต้เกิดเป็นแม่น้ำหลายสายที่หล่อเลี้ยงเมืองที่อยู่ใกล้บริเวณลำน้ำหรือแม่น้ำ แม่น้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน กก และแม่น้ำโขง เป็นต้น แม่น้ำเหล่านี้ไม่เพียงเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำเกษตรกรรมของเมืองต่างๆ แต่ยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญด้วย ความสำคัญของเมืองจึงขึ้นอยู่กับสภาพทำเลที่ตั้งและแหล่งน้ำ ซึ่งจะเห็นได้จากเมืองที่สำคัญของอาณาจักรล้านนามักจะมีตัวเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสายสำคัญ

1.1.2 ภูมิประเทศของเมืองเชียงตุง

เชียงตุงมีภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การเป็นศูนย์กลางทางการค้าของล้านนาทางตอนเหนือ เพราะอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญถึง 2 สายคือแม่น้ำสาละวิน กับแม่น้ำโขง โดยมีแม่น้ำชีน¹ ชี้น หรือชินไหลผ่านตัวเมือง ดังนั้นเชียงตุงจึงสามารถแข็งเมืองหรือไม่ยอมรับอำนาจการปกครองของล้านนาในบางช่วงระยะเวลาที่กษัตริย์ราชวงศ์มังรายอ่อนแอ หรือเกิดปัญหาภายในอาณาจักรล้านนา กรณีนี้สามารถสังเกตจากช่วงปลายราชวงศ์มังราย เจ้าเมืองเชียงตุงเอาใจออกห่างโดยการรับเอาคติของพระพุทธศาสนาจากพม่า²

2. เครือข่ายการค้าก่อนอาณาจักรล้านนา

อาณาจักรหรือรัฐไชยเป็นดินแดนที่เก่าแก่ที่สุดบริเวณภาคเหนือของไทย และมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากทั้งด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม แต่ประวัติศาสตร์ของรัฐไชยเป็นอาณาจักรที่ไม่ได้รับความสนใจในการศึกษาเท่าที่ควร โดยมากแล้วการศึกษาประวัติศาสตร์ของอาณาจักรในภูมิภาคนี้จะอยู่ที่ล้านนาเป็นหลัก ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์หรือรัฐไชยจึงถือว่ามีน้อยและเมื่อความสำคัญของรัฐไชยถูกแทนที่ด้วยอาณาจักรล้านนาของพระยามังราย หรือรัฐไชยจึงสูญเสียสถานะเป็นรัฐโบราณในอดีตที่เคยเจริญรุ่งเรือง

¹ วัตท่ากระดาน. (2541). เล่มเดิม. หน้า 68 .

² ทวี สว่างปัญญางกุล. (2533). เล่มเดิม. หน้า 47 .

หริภุญไชยเป็นอาณาจักรที่มีการปกครองเป็นเอกเทศ เมืองที่สำคัญอยู่ที่หริภุญไชย (ลำพูน) และเมืองรองลงมาคือนครเขลางค์ (ลำปาง) มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่นๆ ทั้งในด้านการเมือง ศาสนาและเศรษฐกิจการค้า ทางด้านการค้าหริภุญไชยเป็นอาณาจักรที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจโดยอาศัยเส้นทางสายทองคำ* ที่พ่อค้าชาวจีนฮ่อเดินทางมาจากบริเวณตอนใต้ของจีนเดินทางผ่านบ้านเมืองน้อยใหญ่ตามหุบเขาต่างๆ ลงมายังหริภุญไชยเพื่อค้าขาย พ่อค้าบางกลุ่มได้เดินทางต่อไปยังเมืองท่าของอาณาจักรมอญบริเวณมะละแหม่ง ดังนั้นพระยามังรายจึงได้เข้ายึดครองหริภุญไชยและสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น โดยอาศัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจของหริภุญไชย บริเวณพื้นที่แอ่งเชิงใหม่ – ลำพูน เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับกองทัพล้านนา¹

3. ลักษณะการค้าของอาณาจักรล้านนายุคราชวงศ์มังราย

เมื่อพระยามังรายสามารถครอบครองหริภุญไชย ได้สถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นที่เชิงใหม่ โดยอาศัยพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจการค้าของหริภุญไชย เพื่อสร้างความมั่งคั่งของอาณาจักรล้านนาของพระองค์ ดังนั้นเชิงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของล้านนาจึงมีฐานะเป็นศูนย์กลางในทุกๆ ด้านรวมทั้งการค้าแทนที่หริภุญไชย จนกระทั่งล้านนาตกเป็นประเทศราชของพม่า พม่าได้รับผลประโยชน์ทางการค้าจากล้านนาอย่างมากและได้สร้างความมั่งคั่งให้กับกษัตริย์พม่า นอกจากความต้องการด้านกำลังพลของล้านนาในการยกทัพเข้าตีกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังมีความต้องการได้ผลประโยชน์ทางการค้าจากล้านนาด้วย

ล้านนายุคราชวงศ์มังรายปกครองนั้น มีการทำเกษตรกรรมเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจของอาณาจักร และมีการค้าระหว่างรัฐเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้กับกษัตริย์ การค้าทำให้ฐานะของกษัตริย์ในยุคจารีตมีความมั่นคงและร่ำรวยเพื่อใช้จ่ายในการทหาร ซึ่งมีผลต่อความมั่นคงของอาณาจักร ดังนั้นเมื่อพระยามังรายยึดครองหริภุญไชย จึงทำให้การสถาปนาอาณาจักรล้านนาได้รับประโยชน์ด้านการค้าโดยสามารถค้าขายกับเมืองท่าของมอญ สุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาได้ โดยพื้นฐานทางด้านการค้าของหริภุญไชย ส่งผลให้เชิงใหม่ค้าขายได้สะดวกกว่าเมืองเชียงรายและเชียงแสน และเมืองที่สำคัญทางด้านการค้าของอาณาจักรล้านนา คือ เชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการค้าของอาณาจักร ส่วนเชียงแสนเป็นศูนย์กลางทางการค้าด้านเหนือของอาณาจักร และเชียงตุง** เป็นศูนย์กลางทางการค้ากับจีนและรัฐไททางเหนือของอาณาจักรเพื่อส่งต่อมายังเชียงแสนลงมายังเชิงใหม่

* เป็นเส้นทางที่ชาวจีนเดินทางซื้อขายแลกเปลี่ยนกับดินแดนต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยใช้ทองคำเป็นสื่อกลางในการค้าขาย

¹รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 50 .

** เชียงตุงเป็นเมืองในอาณาจักรกึ่งประเทศราช มีเจ้าฟ้าหรือกษัตริย์ของตนเอง แต่ผู้ปกครองเมืองเป็นเชื้อสายพระยามังราย ดังนั้นจึงถือว่าเชียงตุงเป็นหัวเมืองล้านนาเมืองหนึ่ง ซึ่งมีผู้ปกครองเชื้อสายพระยามังราย

4. เส้นทางเครือข่ายทางการค้าในล้านนาอยุธยาช่วงศักราชมังรายปกครอง

เส้นทางการค้าภายในและภายนอกอาณาจักรล้านนาในยุคนี้ สามารถสร้างความมั่งคั่งให้กับกษัตริย์ และสามารถสร้างความมั่นคงต่ออาณาจักร แต่การค้าก็ทำให้ขุนนางล้านนาเพิ่มพูนอำนาจขึ้นด้วยเพราะทำให้สภาพการเมืองภายในล้านนาเกิดความแตกแยก ขุนนางมีอำนาจมากขึ้น เนื่องจากขุนนางได้รับผลประโยชน์ทางการค้า โดยเฉพาะในช่วงปลายราชวงศ์มังรายเกิดเหตุการณ์วุ่นวาย โดยมีต้นเหตุมาจากขุนนางซึ่งแย่งอำนาจกัน

4.1 เส้นทางการค้าที่สำคัญ

เส้นทางการค้าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้อาณาจักรล้านนามีเศรษฐกิจที่มั่นคง ซึ่งเส้นทางที่สำคัญมีอยู่ 3 เส้นทาง ได้แก่

4.1.1 เส้นทางสายทองคำหรือเส้นทางการค้าสายเหนือ

เส้นทางการค้าสายนี้เริ่มต้นที่เมืองकुหมิง – เชียงรุ่ง – เชียงตุง – เชียงแสน – เชียงราย – พะเยา – เชียงใหม่ – ลำพูน – ตาก – มะละแหม่งหรือมะละตะมะ เส้นทางสายนี้เป็นเส้นทางการค้าตอนบนของอาณาจักรล้านนา และใช้ในการติดต่อค้าขายกับชาวจีนฮ่อ ชาวเงี้ยว และหัวเมืองไทใหญ่ และเชียงตุงมีบทบาทมากบนเส้นทางสายนี้ เพราะเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่ติดต่อกับจีน สินค้าสำคัญคือ เครื่องเคลือบ เครื่องทองเหลืองจากจีน เกลือสินเธาว์จากน่าน และสินค้าพื้นเมืองจากไทใหญ่

4.1.2 เส้นทางสายตะวันออก

เส้นทางสายนี้เริ่มต้นหลวงพระบาง – เวียงจันทน์ – แพร่ – ลำปาง – ลำพูน – เชียงใหม่ เส้นทางสายตะวันออกนี้เป็นเส้นทางการค้าหลักที่หัวเมืองน่านนำเกลือสินเธาว์เข้ามาส่งให้กับกษัตริย์เชียงใหม่ อีกทั้งยังมีการพบว่ามีการค้าขายเส้นไหมดิบ ขี้ผึ้ง กายาน ผ้าไหม และพริกแห้งอย่างแพร่หลาย

4.1.3 เส้นทางสายใต้

การค้าขายกับดินแดนภายนอกของล้านนาซึ่งเส้นทางสายนี้เป็นหัวใจหลักในการค้าขายกับรัฐภายนอก โดยเส้นทางสายนี้มีอยู่สองสายด้วยกันคือ เชียงใหม่ – ลำพูน – ลำปาง – แพร่ – อุดรดิตถ์ – สุโขทัย และ เชียงใหม่ – ลำพูน – ตาก – สุโขทัย เส้นทางการค้านี้ได้รับจากอาณาจักรสุโขทัย และเมื่อการค้าขายลงมายังสุโขทัยสินค้าจึงกระจายออกไปยังดินแดนต่างๆ ทางตอนใต้ สินค้าที่มีการเข้ามาค้าขายในล้านนาโดยผ่านเส้นทางสายใต้ได้แก่ งาช้าง ดีบุก ผ้าฝ้าย เครื่องสังคโลก เหล็ก ข้าว กายาน สีเสียด และหนังสัตว์ป่าต่างๆ

4.2 สินค้าสำคัญภายในอาณาจักรล้านนา

เศรษฐกิจการค้าของเชียงตุงและล้านนามีความเชื่อมโยงกันอย่างยาวนาน มีพ่อค้าจีนฮ่อเป็นพ่อค้าคนกลางเดินทางไปยังดินแดนต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น นำสินค้าจากเชียงรุ่งมาแลกเปลี่ยนยังเมืองน่าน จากนั้นช่วงเวลาเดินทางกลับได้นำสินค้าจากเมืองน่านขึ้นมาแลกเปลี่ยนยังเมืองเชียงตุง สินค้าของเชียงตุงและล้านนามีความแตกต่างกัน แต่ละเมืองของ

อาณาจักรล้านนามีความแตกต่างกันด้วยสภาพภูมิประเทศ ส่งผลให้แต่ละพื้นที่มีสินค้าเศรษฐกิจและความต้องการสินค้าที่แตกต่างกัน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

4.2.1 สินค้าสำคัญของเชียงตุง

เชียงตุงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านการค้าทางตอนเหนือของอาณาจักรล้านนา อีกทั้งยังมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถผลิตสินค้าได้หลากหลายโดยผลิตผลจากการเกษตรมีค่อนข้างน้อยเพราะเนื่องจากการทำการเกษตรน้อย จากการที่มีสภาพภูมิประเทศเป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยภูเขาสูงและป่าไม้ ดังนั้นสินค้าของเชียงตุงจึงเป็นสินค้าประเภทของป่าเป็นหลัก เช่น น้ำรัก ครั่ง พริกแห้ง ของป่านานาชนิด งาช้าง น้ำผึ้ง ไม้ฝาง ไม้จันทน์ และทาส¹ เป็นสำคัญ อีกทั้งที่ตั้งที่เป็นเส้นทางการค้าโบราณที่เรียกว่า เส้นทางสายทองคำ (Golden Road)² ที่เริ่มจากยูนนานลงมายังศรีอยุธยา ดังนั้นสินค้าของชาวจีนฮ่อมีอยู่มาก เช่น เครื่องถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา และหยก เป็นต้น สินค้าเชียงตุงและเมืองไทใหญ่ได้ถูกล่าเลียงมายังศูนย์กลางทางการค้าภายในอาณาจักรล้านนา ระยะแรกโดยผ่านชาวจีนฮ่อ (ชาวจีนทางตอนใต้) ระยะเวลาโดยชาวเชียงตุง และชาวพื้นเมืองได้เดินทางค้าขายกันเองเป็นจำนวนมาก ทำให้การค้าของอาณาจักรขยายตัวมากขึ้น

4.2.2 สินค้าสำคัญของล้านนา

อาณาจักรล้านนามีเมืองในพระราชอาณาเขตอยู่หลายเมืองที่เป็นแหล่งรวมสินค้า โดยสินค้าหลักของล้านนาเป็นสินค้าทางการเกษตร ซึ่งใช้บริโภคกันในแต่ละเมืองเป็นหลัก สินค้าที่ต้องนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนมักจะเป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการหรือสินค้าที่จำเป็นแต่ขาดแคลน และเมืองชุมทางการค้าที่เห็นได้ชัดคือ เมืองเชียงใหม่ หรือสุโขทัย ลำปาง เชียงแสน น่าน แพร่ และหัวเมืองต่างๆ โดยสินค้าที่เป็นที่ต้องการของเมืองต่างๆ ซึ่งจำแนกได้ เช่น เมืองเชียงใหม่มีสินค้าทางการเกษตรหลัก คือ ข้าว เนื่องจากการเป็นเมืองหลวงของล้านนาเชียงใหม่จึงมีสินค้าของเมืองต่างๆ ภายในอาณาจักรซึ่งอยู่ในรูปของส่วยอากร และมีการออกนำมาค้าขายเป็นจำนวนมาก

เนื่องจากเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ทำให้สินค้าและผลผลิตจากเมืองต่างๆ จึงหมุนเวียนกันมาที่เชียงใหม่ หรือสุโขทัยหรือลำพูน เป็นเมืองที่มีเศรษฐกิจที่ผูกติดกับเชียงใหม่โดยลักษณะสินค้าสำคัญคือข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของเมืองที่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ลำปางซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของอาณาจักรล้านนาทางตอนใต้ มีพืชเศรษฐกิจคือ ข้าว ยาสูบ และของป่า เชียงแสนเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก สินค้าที่นำมาจากเชียงแสนโดยมากเป็นสินค้าที่ได้รับจากชาวไทใหญ่ซึ่งนำมาแลกเปลี่ยน และเชียงแสนได้นำมาค้าขายอีกทอดหนึ่ง ได้แก่ น้ำรัก ครั่ง และของป่าชนิดต่างๆ น่านเป็นเมืองที่มีเกลือสินเธาว์เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ และแพร่เป็นเมืองที่มีสี่เสียดจำนวนมาก นอกเหนือจากนี้ยังมีทองคำ ตะกั่ว เป็นต้น เมืองต่างๆ ในล้านนามักจะมีของป่า เช่น น้ำผึ้ง งาช้าง นอแรด เหล็ก ไม้จันทน์ และกำยาน เป็นต้น

¹ สมมะโน ฅ เชียงใหม่. (2538). เล่มเดิม. หน้า 37 .

² วราภรณ์ เรืองศรี. (2550). การค้ากับเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนาก่อนการสถาปนาระบบเทศาภิบาล. หน้า 68.

เมืองเหล่านี้มีรายได้ส่วนใหญ่มาจากการจัดเก็บส่วยเมือง เมืองที่ได้กล่าวมาข้างต้น ล้วนแต่เป็นเมืองที่มีเศรษฐกิจที่ดีและมีความสำคัญต่ออาณาจักรล้านนาอย่างมาก เพราะในช่วงปลายของราชวงศ์มังรายปกครอง ขุนนางหรือเจ้าเมืองต่างๆ มีอำนาจมากจากการทำการค้า ทำให้สามารถชั่งสุ่มอำนาจจนเกิดการต่อรองทางการเมือง ส่งผลให้อาณาจักรอ่อนแอลงและถูกปกครองโดยพม่าในที่สุด

5. การค้าภายในอาณาจักรล้านนา ราชวงศ์มังรายปกครอง

อาณาจักรล้านนาภายใต้การปกครองของราชวงศ์มังรายมีดินแดนกว้างใหญ่มีความเป็นเอกเทศ โดยเชียงใหม่เป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของอาณาจักรล้านนาทางตอนเหนือ มีอาณาเขตติดกับมณฑลยูนนานของจีน นับตั้งแต่การสถาปนาอาณาจักรล้านนา การค้าขายภายในอาณาจักรจึงมีศูนย์กลางการค้าอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ส่วนเชียงตุงนั้นเป็นประตูการค้าจากจีนลงมายังดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นรากฐานของการค้าขายทั้งภายในอาณาจักรและภายนอกอาณาจักรมาตั้งแต่ยุคที่ทริภุญไชยเจริญรุ่งเรือง

5.1 เมืองสำคัญทางการค้าของล้านนา ราชวงศ์มังราย

ดินแดนหรือเมืองในอาณาจักรล้านนายุคแรก ทางด้านการค้าได้รับอิทธิพลรากฐานทางเศรษฐกิจการค้ามาจากอาณาจักรทริภุญไชย โดยการค้าโบราณนี้มีพ่อค้าพื้นเมืองและพ่อค้าฮ่อเป็นหลัก ได้เดินทางมายังทริภุญไชยจึงเกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน จนกระทั่งพระยามังราย ได้สถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น เชียงใหม่จึงกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าของอาณาจักร ส่วนเมืองฝางมีความสำคัญก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านนา เชียงแสนเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในสมัยพระยาแสนภูและยุคพม่าปกครองล้านนา ด้านเชียงตุงเป็นศูนย์กลางทางการค้าทางตอนเหนือของอาณาจักรมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนที่จะสถาปนาอาณาจักรล้านนา

5.1.1 เมืองเชียงใหม่

เมื่อพระยามังรายสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น เชียงใหม่จึงขึ้นมามีบทบาทในทุกๆ ด้านรวมถึงการค้า พระยามังรายได้รวมศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนาไว้ที่เชียงใหม่ รากฐานทางการค้าของเชียงใหม่ยังคงได้อิทธิพลจากทริภุญไชย เดิมทริภุญไชยเป็นศูนย์กลางในทุกๆ ด้านก่อนที่จะสถาปนาอาณาจักรล้านนามาเป็นระยะเวลาช้านาน ดังนั้นเชียงใหม่ไม่สามารถที่จะสร้างความเป็นศูนย์กลางในทุกๆ ด้านได้ในระยะแรก

ทางด้านศาสนาเชียงใหม่ได้รับพุทธศาสนาจากทริภุญไชย ต่อมาจึงรับอิทธิพลนิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัย ทำให้พระพุทธรูปเจดีย์รุ่งเรืองในล้านนาอย่างมาก ทางเศรษฐกิจล้านนาได้เปลี่ยนศูนย์กลางทางการค้าจากทริภุญไชยมาอยู่ที่เชียงใหม่ ดังนั้นเส้นทางการค้าจึงเปลี่ยนและมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่เชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับความเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง มีตลาดอยู่หลายแห่งเพื่อรองรับพ่อค้าจากหัวเมืองในอาณาจักรล้านนา หรือพ่อค้าที่มาจากต่างแดน เช่น พ่อค้าชาวจีนฮ่อ พ่อค้าไทใหญ่ และพ่อค้าพื้นเมืองจากเมืองต่างๆ ในอาณาจักร สินค้าภายในอาณาจักรนั้นเป็นสินค้าที่ใช้อุปโภคบริโภคภายในหัวเมืองต่างๆ สินค้าหัวเมืองขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิประเทศของแต่ละเมือง และเพื่อใช้ในการเมือง เช่น ส่วยสินค้าต่างๆ เชียงใหม่ที่มีสภาพเป็นศูนย์กลางทั้งด้านการเมืองการปกครองและการค้าจึงมีสินค้าจากเมืองต่างๆ หลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก สภาพของเมืองเชียงใหม่จึงไม่ต่างกับสถานที่นัดชุมนุมที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าอย่างกว้างขวางในยุคราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา และสืบเนื่องต่อไปจนถึงยุคพม่าปกครอง

5.1.2 เมืองทริภุญไชย

เมืองทริภุญไชยก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านนา มีความสำคัญทางด้านต่างๆ ในดินแดนลุ่มแม่น้ำปิง ดังนั้นเมื่อเมืองเชียงใหม่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางด้านต่างๆ ทริภุญไชย จึงถูกลดความสำคัญลงไป เพราะจุดหมายปลายทางของพ่อค้าได้เปลี่ยนมาอยู่ที่เชียงใหม่ จึงส่งผลให้ทริภุญไชยกลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญรองลงมา เพราะขณะนั้นศูนย์กลางที่แท้จริงอยู่ที่เชียงใหม่

5.1.3 เมืองเชียงแสน

เชียงแสนเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการค้าด้านเหนือของเชียงใหม่ เชียงแสนมีความได้เปรียบทางด้านการค้ากว่าเมืองต่างๆ ในล้านนาซึ่งมีที่ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำก และเป็นทางผ่านของพ่อค้าจากทางเหนือ ทั้งพ่อค้าจีนฮ่อ พ่อค้าไทใหญ่ รวมทั้งจากพ่อค้าเชียงตุง บางครั้งพ่อค้าจากล้านช้างเดินทางเข้ามาทำการค้าขายในเชียงแสน เชียงแสนรุ่งเรืองมากในสมัยพระยาแสนภู พระองค์ได้ยกฐานะของเมืองเชียงแสนขึ้นเป็นเมืองหลวง จึงถือว่าพระยาแสนภูได้สร้างรากฐานของการค้าขายให้กับเมืองเชียงแสนอย่างแท้จริง ก่อนที่ยุคพม่าปกครองและยกฐานะของเมืองเชียงแสนให้เท่ากับเมืองเชียงใหม่ ด้วยเหตุผลทางการเมืองปกครองซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจการค้าของเชียงแสน

5.1.4 เมืองเชียงตุง

เชียงตุงเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าโบราณ อีกทั้งยังอยู่ระหว่างแม่น้ำโขงและสาละวินบริเวณตอนเหนือของอาณาจักรล้านนา ทำให้เชียงตุงเป็นเมืองที่มีความโดดเด่นทั้งยุทธศาสตร์ และศูนย์กลางทางการค้าทางตอนเหนือของอาณาจักรล้านนา กล่าวคือพระยามังรายสร้างเชียงตุงขึ้นมาใหม่ให้ขนาดของเมืองใหญ่ขึ้น และทรงได้สร้างตลาดไว้มากมายในเชียงตุงเพื่อรองรับการขยายตัวทางการค้า พ่อค้าที่เดินทางเข้ามาทำการค้ากับเชียงตุง หรือแม้แต่อาศัยเมืองเชียงตุงเป็นเส้นทางผ่าน เพื่อค้าขายกับเมืองในอาณาจักรล้านนายุคราชวงศ์มังราย คือ พ่อค้าชาว

จีน และลักษณะการเดินทางเป็นกองคาราวานขนาดใหญ่ไม่ใหญ่มาก มีการเดินทางลัดเลาะตามภูเขาสูงชันเพื่อทำการค้ากับเชียงตุงตลอดจนเดินทางค้าขายกับหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนา ดังนั้นกล่าวได้ว่าเมืองเชียงตุงจึงมีความสำคัญในด้านการเมืองและการค้าอย่างมาก

5.1.5 เมืองลำปางและน่าน

เมืองลำปางและเมืองน่านเป็นเมืองใหญ่ซึ่งมีรากฐานทางการค้าที่แตกต่างกัน ลำปางเป็นเมืองเศรษฐกิจของหริภุญไชยมาตั้งแต่แรกเริ่ม เป็นประตูการค้าที่สำคัญซึ่งติดต่อกับเมืองทางใต้หรือภาคกลางของประเทศไทย เมื่ออยู่ภายใต้การปกครองของล้านนา สภาพเศรษฐกิจของลำปางจึงยังคงมีฐานะเป็นเมืองการค้าสำคัญเพื่อติดต่อทางการค้ากับเมืองทางใต้ เมืองน่านเป็นเมืองที่มีเศรษฐกิจการค้าที่เจริญรุ่งเรือง เพราะเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์¹ ที่มีความสำคัญมากในล้านนา และมีการส่งต่อเกลือไปจำหน่ายยังดินแดนต่าง ๆ ภายในล้านนาและส่งต่อไปไปถึงยูนาน ซึ่งมีความต้องการเกลือของน่านจำนวนมากเพื่อใช้ในการบริโภค

6. การค้าภายนอกอาณาจักรล้านนา ยุคราชวงศ์มังรายปกครอง

เมื่อการค้าภายในอาณาจักรล้านนามีการขยายตัวมากขึ้น การค้าภายนอกอาณาจักรก็ได้รับการพัฒนาควบคู่กันไปโดยมีการค้ากับเมืองภายนอกมากขึ้น ซึ่งการค้ากับดินแดนภายนอกอาณาจักรที่สำคัญมีอยู่หลายเมือง เช่น สุโขทัย อโยธยา ล้านช้าง จีน พม่า และชาติตะวันตก เป็นต้น โดยการค้าที่มีกับดินแดนภายนอกซึ่งเป็นการค้าที่อยู่บนรากฐานของความต้องการสินค้าที่แตกต่างกัน ทำให้ล้านนามีการหมุนเวียนของสินค้าทั้งจากภายในและภายนอกอาณาจักร

6.1 บทบาทของกลุ่มพ่อค้าที่สำคัญ

กลุ่มพ่อค้าที่มีบทบาทต่อการค้าภายนอกอาณาจักรยุคราชวงศ์มังรายปกครอง มีดังนี้

6.1.1 พ่อค้าเมืองทางใต้

เมืองทางใต้หมายถึงเมืองที่อยู่ในทางทิศใต้ของล้านนา และเป็นเมืองท่าทางทิศใต้ ได้แก่ สุโขทัย อโยธยา และเมืองท่าหรือเมืองที่อยู่ใกล้ชายฝั่ง สินค้าที่เมืองทางใต้นำขึ้นมามีการค้าขายยังล้านนาโดยมากเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น สินค้าประเภทผ้า และกระจกเงา² ซึ่งเป็นสินค้าที่หายากในล้านนา พ่อค้าจากเมืองทางใต้มักเดินทางมาแลกเปลี่ยนสินค้านี้ดังกล่าวกับสินค้าพื้นเมือง และของป่าจากทางล้านนา สินค้าที่ได้รับความนิยมได้แก่ หนังสัตว์ กายาน ไม้ฝาง ชะมดเชียง³ น้ำผึ้ง ช้าง ครั่ง และสีเสียด เป็นต้น สินค้าที่อโยธยาต้องการอย่างมากและเดินทางมาทำการค้าขายถึงเชียงใหม่ คือ หนังกวาง⁴ เพราะมีราคาสูงมากและสามารถนำไปค้าขายต่อได้ในราคาที่สูง ดังนั้นพ่อค้าจากเมือง

¹ สมมะโน ฒ เชียงใหม่. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 38.

² ชวิศา ศิริ. (2550). *เล่มเดิม*.

³ แหล่งเดิม. หน้า 127.

⁴ ชวิศา ศิริ. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 128.

ทางใต้จึงเดินทางเข้ามาค้าขายในล้านนา จึงทำให้การค้าขายภายในอาณาจักรมีการขยายตัวในวงกว้างและมีความมั่งคั่งจากสินค้าประเภทของป่า

6.1.2 พ่อค้าเมืองล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้าง เป็นอาณาจักรที่มีความสำคัญควบคู่กับอาณาจักรล้านนา ดังจะเห็นได้จากตำนานได้กล่าวถึงผู้นำของอาณาจักรล้านช้างสืบเชื้อสายมาจากขุนเจืองแห่งลาวจากราชซึ่งเป็นเชื้อสายเดียวกับพระยามังรายผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนา¹ พ่อค้าจากล้านช้างติดต่อกับล้านนาโดยผ่านมาทางพะเยา เชียงแสน เชียงราย และน่าน โดยพ่อค้าล้านช้างได้นำสินค้าประเภทเกลือ ยาสูบ ปลาสาม² ปลาร้า ครั่ง และกำยาน เข้ามาทำการค้ากับล้านนาถึงเชียงใหม่ ซึ่งสินค้าเหล่านี้จะถูกส่งต่อไปยังดินแดนอื่นๆ

6.1.3 พ่อค้าจีนฮ่อ

พ่อค้าจีนฮ่อเดินทางมาเข้าค้าขายในดินแดนล้านนาโดยผ่านทางเชียงตุง เชียงแสน เชียงราย ฝาง ลงมาถึงเชียงใหม่ ถิ่นที่อยู่ของพ่อค้าจีนฮ่ออยู่ทางตอนใต้ของจีนบริเวณยูนนาน ข้อมูลมีปรากฏว่ากองคาราวานของพ่อค้าจีนฮ่อ เข้ามาทำการค้าขายในยุคราชวงศ์มังรายปกครองล้านนาปีละ 10 กว่าเที่ยว³ สินค้าที่พ่อค้ากลุ่มนี้ได้นำเข้ามามีในล้านนา ได้แก่ ผืน ผ้าไหม เครื่องใช้ทำด้วยเหล็ก และโลหะต่างๆ เครื่องทองเหลือง เครื่องทอง เครื่องเงิน และของป่าหลายชนิด เช่น ขี้ผึ้ง ขนสัตว์ ชะมดเข็ด เป็นต้น และสินค้าเกษตร พ่อค้าชาวจีนฮ่อมีการเดินทางค้าขายโดยใช้กองคาราวานที่ใช้สัตว์เป็นพาหนะ เช่น โค ม้า และล่อ รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนสินค้าตลอดเส้นทาง การเดินทางมายังล้านนา แต่ในสมัยนี้ไม่พบรายการของสินค้าประเภทเครื่องเคลือบแบบจีน เนื่องจากอาจยังไม่แพร่หลายในอาณาจักรล้านนา ถึงกระนั้นอาจจะด้วยเพราะราคาสูงและแตกหักง่ายจึงไม่เป็นที่นิยมมากนัก เมื่อพ่อค้าจีนฮ่อเดินทางเที่ยวกลับมักซื้อฝ้าย เกลือ และหมาก⁴ กลับไปจำหน่ายยังดินแดนของตนด้วย

6.1.4 พ่อค้าพม่า

พ่อค้าพม่าจำแนกได้หลายกลุ่ม กล่าวคือมีทั้งกลุ่มพ่อค้าที่เป็นชาวพยูเดิมซึ่งถือเป็นพม่าแท้ มีความเป็นมาตั้งแต่อาณาจักรศรีเกษตรเจริญรุ่งเรืองและมีความรู้ทางด้านการค้ามาก ซึ่งที่ตั้งของพุกามในอดีตอยู่บริเวณภาคเหนือของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ในปัจจุบัน และอยู่บนเส้นทางเดินทางเดินทางจากจีนไปยังอินเดีย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือพวกพม่าที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 54.

² ชวิศา ศิริ. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 125 .

³ แหล่งเดิม. หน้า 124.

⁴ ศศิภัทร์ เทียงมิตร. (2545). *กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบ*

แทนที่ชาวพยูและตั้งอาณาจักรพุกามขึ้น แต่ถูกมองโกลเข้ายึดครองทำให้ต้องถอยร่นลงมาอยู่ทางตอนเหนือของอาณาจักรล้านนา จึงถือว่าทั้งสองกลุ่มคือกลุ่มพม่าเหมือนกัน

การแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างล้านนาและพ่อค้าพม่ามีการค้าขายจำนวนน้อย ไม่คึกคักดังเช่นพ่อค้ากลุ่มอื่น คาดว่าพ่อค้าพม่านำสินค้า เช่น ทองคำ ทองเหลือง และสินค้าที่รับมาจากอินเดียกับอาหารเข้ามาขายต่อในล้านนา เป็นต้น จากการศึกษาไม่พบบันทึกหลักฐานทางการค้า พ่อค้าพม่าเข้ามามีบทบาทในล้านนามากขึ้นในช่วงที่ล้านนาตกเป็นประเทศราชของพม่าตามที่ปรากฏหลักฐานว่าพ่อค้าพม่าเข้ามาอยู่ในลำปางและเชียงใหม่จำนวนมาก¹

6.1.5 พ่อค้าเงี้ยว

พ่อค้าเงี้ยวหรือไทใหญ่เป็นพ่อค้าที่อยู่บริเวณรัฐฉานโดยมีเมืองนายน เมืองลิ เมืองปิ่น และบางส่วนของเชียงตุง พ่อค้ากลุ่มนี้มีความเชี่ยวชาญและชำนาญในการเป็นพ่อค้าคนกลาง² พ่อค้ากลุ่มนี้ทำการค้ากับล้านนาตั้งแต่มิได้สถาปนาอาณาจักรล้านนา ความสัมพันธ์ทางการเมืองมีส่วนช่วยในการพัฒนาการค้าขายระหว่างกัน สินค้าที่กลุ่มพ่อค้าเงี้ยวนำมาค้าขายคือ ทาส³ เกลือ และของป่าที่หาได้จากตอนบนของทวีป การค้าระหว่างพ่อค้าชาวเงี้ยวกับล้านนาเป็นไปอย่างราบรื่นเนื่องด้วยเป็นคู่ค้าที่มีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน

6.1.6 พ่อค้ากลุ่มไทใหญ่ ไทลื้อ และไทยอง

พ่อค้ากลุ่มนี้เดินทางมาจากทางเหนือของอาณาจักร โดยผ่านมาทางเชียงตุงเข้ามาทางเชียงของ เชียงแสน และลงมาเมืองน่าน เพื่อทำการค้าขาย โดยการเดินทางมาเป็นกองคาราวานโคตต่าง ม้าต่าง สินค้าที่พ่อค้าชาวไทกลุ่มต่างๆ นำเข้ามาค้าขายยังเมืองที่ได้กล่าวมาจะเป็นสินค้าทางการเกษตร เช่น ข้าว พริกแห้ง ยาสูบ และน้ำอ้อย เป็นต้น และสินค้าประเภทของป่า ได้แก่ หนังกวาง และเนื้อสัตว์ป่าต่างๆ ที่ตากแห้ง พ่อค้ากลุ่มนี้อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงแถบเชียงตุงและเดินทางมาค้าขายถึงเมืองน่าน โดยสินค้าสำคัญเป็นที่ต้องการคือเกลือสินเธาว์ ซึ่งเป็นสินค้าเศรษฐกิจของเมืองน่าน

6.1.7 พ่อค้าชาวตะวันตก

ชาวตะวันตกได้เดินทางเข้ามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งการเข้ามาของชาวตะวันตกมีเหตุผลทางด้านการค้าเป็นสำคัญ ชาตินแรกที่เข้ามาคือโปรตุเกส จากนั้นจึงมีชาวตะวันตกกลุ่มอื่นๆ เดินทางเข้ามาและแผ่ขยายไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงอาณาจักรล้านนาและเมืองเชียงตุงด้วย เมื่อเข้ามาแล้วก็เข้าประจำการเป็นกองอาสาหรือกองทหารรับจ้างราชวงศ์จักรี ทำให้การค้าขายในระยะปลายราชวงศ์มังรายปกครองเป็นการค้าที่เน้นสินค้าประเภทอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ทันสมัยจากยุโรป สินค้าฟุ่มเฟือย และสินค้าทางการเกษตรบ้างเล็กน้อย กล่าวคือเป้าหมายหลักของการค้าขายของชาวตะวันตกอยู่ที่หมู่เกาะเครื่องเทศเป็นหลัก

¹ สมมะโน ฅ เชียงใหม่.(2535). เล่มเดิม. หน้า 54 .

² ชวิศา ศิริ.(2550). เล่มเดิม. หน้า 123.

³ แหล่งเดิม. หน้า 124.

ภาพประกอบ 8 คนพื้นเมืองของรัฐฉาน (หรือไทใหญ่)
(ภาพลายเส้นจากเอกสารของชาวต่างชาติ)

ที่มา: ณรงค์ ฟวงพิศ. (2543). ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย. หน้า 40.

ภาพประกอบ 9 กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บริเวณพม่า เชียงตุง ลาว และยูนาน
(ภาพลายเส้นจากเอกสารของชาวต่างชาติ)

ที่มา: ณรงค์ ฟวงพิศ. (2543). ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย. หน้า 47.

7. ลักษณะเงินตราในการค้าของอาณาจักรล้านนา

การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในล้านนายุคราชวงศ์มังราย มีการค้าขายแลกเปลี่ยนกันโดยมีลักษณะของการซื้อขายโดยการใช้เงินตราเข้ามาเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้ามากขึ้น และค่าเงินที่ปรากฏอยู่ในดินแดนล้านนาเป็นหลักฐานที่แสดงถึงการค้าขายที่มั่งคั่งของอาณาจักรล้านนา ซึ่งเงินตราที่ถูกค้นพบใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยแบ่งเป็นเงินตราท้องถิ่นหรือเงินตราล้านนา และเงินตราจากต่างแดน ดังนี้

7.1 เงินตราล้านนา

เงินตราล้านนาเป็นเงินตราท้องถิ่นซึ่งถือเป็นเงินตราในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในล้านนาเองและยังใช้ในการแลกเปลี่ยนกับสินค้าหรือเงินตราต่างแดน โดยผู้ที่ทำการค้าต้องมีความรู้เกี่ยวกับมูลค่าของเงินตราเป็นอย่างดี เพราะในยุคจารีตมูลค่าของเงินตราแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน และเงินตราล้านนามีอยู่หลากหลาย ได้แก่

7.1.1 เงินทอกหรือเงินหอย¹

เงินทอกเป็นเงินที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในอาณาจักรล้านนา เป็นเงินที่หาได้เป็นจำนวนมาก เมืองที่ผลิตเงินทอกไว้ใช้เองจะเป็นเมืองใหญ่ที่มีเศรษฐกิจมั่งคั่ง โดยเงินประเภทนี้มีอยู่หลากหลาย คือ เงินทอกเชียงใหม่ เงินทอกลำปาง เงินทอกน่าน เงินเกือกม้า และเงินปากหมู จากหลักฐานทางโบราณคดีได้พบเงินประเภทนี้ ซึ่งมีรูปร่างลักษณะ ส่วนผสม และน้ำหนักแตกต่างกัน ดังนี้

7.1.1.1 เงินทอกเชียงใหม่

เงินทอกเชียงใหม่หรือเงินหอย² สันนิษฐานว่า เงินทอกเชียงใหม่นี้เป็นการผลิตเพื่อใช้ในเชียงใหม่หรือเมืองต่างๆ ในอาณาจักรล้านนาคู่คั่นของอาณาจักร เพราะนอกจากเงินทอกเชียงใหม่แล้วยังมีการค้นพบเงินทอกน่าน ซึ่งน่านได้ถูกผนวกเข้ามาอยู่อาณาจักรล้านนาสมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งถือเป็นช่วงกลางของราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา เงินทอกเชียงใหม่มีส่วนผสมของโลหะเป็นส่วนใหญ่ ตะกั่วดำ และแร่เงินซึ่งมีแร่เงินอยู่ไม่มาก ลักษณะคล้ายหอยแต่แบนมีส่วนนูนตรงกลางและบาง ทำให้เงินทอกเชียงใหม่หักง่าย มีการประทับตราคล้ายๆ กับตัวอักษรอังกฤษ คือลักษณะคล้ายตัว ตัว “ S ” และยังมีการใช้เงินทอกเชียงใหม่ในงานพิธีกรรมต่างๆ ของชาวล้านนาด้วย

¹วิสุทธ์ นาคสกุล. (2526). พดด้วงและเหรียญษาปณ์ไทยถึงยุคกรุงธนบุรี. หน้า 35.

²ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2540). เงินตราล้านนาและผ้าไท. หน้า 30.

ภาพประกอบ 10 เงินทอกเชียงใหม่

ที่มา: เงินทอกเชียงใหม่. (2555). (ออนไลน์).

7.1.1.2 เงินทอกน่าน

เงินทอกน่าน มีการผลิตขึ้นใช้ในน่านตั้งแต่พระเจ้าติโลกราชสามารถผนวกน่านเข้ามาอยู่ในอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ โดยเงินทอกน่านมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับเงินทอกเชียงใหม่ มีส่วนผสมใกล้เคียงกันคือมีโลหะเป็นส่วนผสมหลัก มีตะกั่วดำและมีแร่เงินจำนวนไม่มาก ลักษณะที่ทำให้เงินทอกน่านแตกต่างจากเงินทอกเชียงใหม่ คือ มีลักษณะตันกว่า น้ำหนักมากกว่าเงินทอกเชียงใหม่ ด้านหน้ามีการเจาะรูเพื่อให้สามารถร้อยเงินชนิดนี้ได้

7.1.1.3 เงินทอกลำปาง

เงินทอกลำปาง หรือเรียกอีกชื่อว่า 'เงินทอกวงดินม้า' มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับเงินทอกเชียงใหม่มาก แต่รูปร่างลักษณะเป็นการทำขึ้นอย่างหยาบๆ เมื่อการสร้างเงินชนิดนี้ขึ้นในลำปาง ส่วนผสมจึงมีทุกอย่างใกล้เคียงกับเงินทอกเชียงใหม่ และประทับตราม้าไว้ที่ขอบด้านบน

7.1.2 เงินเกือกม้า

เงินเกือกม้ามีลักษณะที่บ่งบอกเพราะคล้ายเกือกม้า เงินชนิดนี้เป็นเงินที่มีส่วนผสมของแร่เงินมาก แต่มีส่วนผสมที่เป็นโลหะมีน้อย มีค่ามากเพราะส่วนผสมมีเงินเป็นหลัก

¹นวรรตน์ เลขะกุล. (2542). เบี้ย บาท ษาปณ์ แวงก์. หน้า 44.

ภาพประกอบ 11 เงินเกือกม้า

ที่มา: เงินเกือกม้า. (2555). (ออนไลน์) .

7.1.3 เงินปากหมู

เงินชนิดนี้มีมูลค่ามากเพราะทำด้วยเงิน มีส่วนผสมของโลหะน้อย ด้านหลังมีรูเปิด
ลักษณะกลมคล้ายปากหมู เงินชนิดนี้พบไม่มากนัก

ภาพประกอบ 12 เงินปากหมู

ที่มา: เงินปากหมู. (2555). (ออนไลน์) .

7.1.4 เงินหอยโข่ง

เงินชนิดนี้รูปร่างคล้ายหอย ด้านบนมีผิวที่หูนุ่มมากคล้ายหอยโข่ง เมื่อหงายขึ้นจะมีลักษณะเหมือนหอยโข่ง มีหลายขนาด ส่วนผสมเป็นโลหะผสมกับเงิน จึงทำให้เงินหอยโข่งมีมูลค่าสูงกว่าเงินทอกเชียงใหม่

7.1.5 เงินเจียงหรือเงินกำไล

เงินเจียงเป็นเงินที่เมืองต่างๆ ในล้านนามักจะสร้างเพื่อทำการค้าเพราะคำว่าเจียงมาจากคำว่าเชียงหรือเมือง จากการพบเงินเจียงของเมืองต่างๆ จึงพบเงินเจียงที่มีการบงบอกถึงที่มา มากถึง 60 เมือง¹ ซึ่งได้แก่ เชียงแสน เชียงราย เชียงใหม่ และลำปาง เงินเจียงเป็นเงินตราที่มีการผลิตเพื่อใช้ในเมืองและค้าขายกับเมืองต่างๆ ซึ่งเอกลักษณ์ของเงินเจียงจะมีรูปร่างคล้ายกัน คือเป็นรูปคล้ายรูปเกือกม้าสองวงติดกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเงินกำไล แต่สิ่งที่แสดงถึงที่มาของเงินเจียงว่าเป็นเงินของเมืองใด จะมีการประทับตราเพื่อแสดงถึงที่มา ส่วนผสมของเงินเจียงในยุคแรกใช้แร่สังกะสี แต่ต่อมาการผลิตเงินตราได้มีการพัฒนาขึ้น ทำให้ส่วนผสมในระยะหลังใช้เนื้อเงินค่อนข้างบริสุทธิ์มากถึงร้อยละ 98² เงินเจียงยังถูกใช้ในพิธีกรรมความเชื่อของท้องถิ่นอีกด้วย

ภาพประกอบ 13 เงินเจียงหรือเงินกำไล

ที่มา: เงินเจียงหรือเงินกำไล. (2555). (ออนไลน์).

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2540). เล่มเดิม. หน้า 34.

²วิสุทธ์ นาคสกุล. (2526). เล่มเดิม. หน้า 36.

7.1.6 เงินดอกไม้หรือเงินผักชี

เงินชนิดนี้มีส่วนผสมเป็นเนื้อเงินค่อนข้างบริสุทธิ์ มีลวดลายคล้ายกันหอย หรือเป็นลายเส้นลักษณะเหมือนผักชี

ภาพประกอบ 14 เงินดอกไม้หรือเงินผักชี

ที่มา: เงินดอกไม้. (2555). (ออนไลน์).

7.1.7 เงินใบไม้หรือเงินเส้น

เงินชนิดนี้มีลักษณะนูนกลมผิวเรียบมีลวดลายคล้ายกับใบไม้ มีรูเจาะเพื่อให้สามารถร้อยได้ มีส่วนผสมระหว่างทองแดงกับทองเหลือง หรือมีส่วนผสมระหว่างเงินกับทองแดง

ภาพประกอบ 15 เงินใบไม้หรือเงินเส้น

ที่มา: เงินใบไม้. (2555). (ออนไลน์).

8. ลักษณะเงินตราในการค้าภายนอกอาณาจักรล้านนา

เมื่อการค้าขายดำเนินไปอย่างมั่งคั่ง จึงทำให้เงินตราภายนอกอาณาจักรหลังไหลเข้ามาจากการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยน โดยดินแดนต่างๆ ที่อาณาจักรล้านนาติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ได้แก่ ล้านช้าง อโยธยา สุโขทัย จินยูนาน ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

8.1 เงินตราล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้างหรือกรุงศรีสัตนาคณหุต (บางยุคเรียกว่ากรุงศรีสัตนาคณหุตล้านช้างร่มขาว) ยุคแรกเมืองหลวงอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง (เมืองเชียงทอง) จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ย้ายมาอยู่ที่เวียงจันทน์ เงินล้านช้างมีอยู่ 4 ประเภทดังนี้

8.1.1 เงินฮาง

เงินฮางมีความบริสุทธิ์ของแร่เงินมาก มีรูปร่างเหมือนรางให้อาหารสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงในครัวเรือน

ภาพประกอบ 16 เงินฮาง

ที่มา: เงินฮาง. (2555). (ออนไลน์).

8.1.2 เงินฮ้อย

เงินฮ้อยมีรูปร่างยาวแบนคล้ายเรือแคนูหรือเรือชะล่า ไม่ปรากฏส่วนผสมมากนักจากการศึกษาเงินชนิดนี้ไม่นิยมผสมโลหะ โดยแบ่งได้เป็นเงินฮ้อยเงิน เงินฮ้อยทองแดง และเงินฮ้อยทองเหลือง ที่พบมากคือเงินฮ้อยที่มีส่วนผสมของแร่เงินและมีมูลค่ามาก

ภาพประกอบ 17 เงินฮ้อย

ที่มา: เงินฮ้อย. (2555). (ออนไลน์).

8.1.3 เงินลาด

เงินลาดเป็นเงินที่มีแร่เงินเป็นหลัก มีลักษณะคล้ายกับเงินฮ้อยแต่แตกต่างกันคือมีตราประทับอยู่ 3 แบบคือ ประทับตราช้าง ตราจักร และตราปู และปลา

ภาพประกอบ 18 เงินลาด

ที่มา: เงินลาด. (2555). (ออนไลน์).

8.1.4 เงินตั่ว

เงินตั่วเป็นเงินตราที่คล้ายกับเงินฮางแต่มีความกว้างและยาวน้อยกว่า เป็นแท่ง และมีแร่เงินเป็นส่วนประกอบอยู่มาก

8.2 เงินตราสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยมีความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองกับอาณาจักรล้านนาตั้งแต่เริ่มสถาปนาอาณาจักร กล่าวคือพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย พ่อขุนงำเมืองแห่งแคว้นพะเยา และพระยามังรายแห่งนครหริภุญชัย ได้เป็นพระสหายกันและได้ร่วมมือกันสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น โดยให้เป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองของล้านนา ซึ่งมีพระยามังรายเป็นกษัตริย์ เมื่อการเมืองมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น จึงส่งผลทำให้การค้าระหว่างล้านนากับสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ในอดีตสุโขทัยมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับหริภุญไชย เมื่อเปลี่ยนศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง สภาพการค้าจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามศูนย์กลางทางการค้าด้วย

8.2.1 เงินพดด้วงสุโขทัย

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้สันนิษฐานว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชคงจะสร้างเงินพดด้วงให้เหมือนรูปร่างของหอยเบี้ยที่เคยใช้มาตั้งแต่อดีต เงินพดด้วงของสุโขทัยแบ่งได้อยู่ 3 แบบ และแต่ละแบบมีพัฒนาการเป็นยุคต้นและยุคปลาย

ภาพประกอบ 19 เงินพดด้วงสุโขทัย

ที่มา: เงินพดด้วงสุโขทัย. (2555). (ออนไลน์).

8.2.1.1 เงินพดด้วงสุโขทัย แบบที่ 1

เงินพดด้วงชนิดแรก ในยุคต้นเป็นเงินที่เหมาะแก่การค้าขาย มีรูปร่างกลมยาว โค้งเข้าหากันเกลี้ยงและเหมาะกับการพกพาและห้อย ในยุคหลังมีการการประทับตรา ซึ่งสันนิษฐานว่าผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองเป็นผู้สร้างขึ้น

8.2.1.2 เงินพดด้วงสุโขทัย แบบที่ 2

เงินพดด้วงชนิดที่ 2 ในยุคต้นรูปร่างกลมระหว่าง 2 ขามีรูเพื่อห้อย มีรอยตำหนิที่ขาทั้งรอยบากและรอยค้อน ปลายขาเรียวเล็ก น้ำหนักอยู่ที่ 1 บาทมีตราประทับรูปธรรมจักร ราชสีห์ และตราราชวัตร ในยุคหลังรูปร่างกลมคล้ายกับเงินพดด้วงอยุธยา ขาสั้น มีตราประทับคือ ตราราชวัตร ตราสังข์ และตราช้าง

8.2.1.3 เงินพดด้วงสุโขทัย แบบที่ 3

เงินพดด้วงชนิดนี้นักวิชาการบางท่านเรียกว่า เงินคูก มีการใช้แบบพิมพ์ในการผลิต โลหะที่ใช้ทำมีส่วนผสมของดีบุก นิเกิล และทองแดง มีตราประทับคือ ตราธรรมจักร ตราช้าง ตราราชวัตร ตรายันต์ และตราจักร

8.3 ลักษณะและความหมายของตราประทับ

ตราประทับของสุโขทัยที่นำมาเป็นเครื่องหมายบนเงินพดด้วงนั้น ล้วนแต่มีความหมายในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

8.3.1 ตราราชวัตร

รูปร่างของตราราชวัตรเป็นสี่เหลี่ยมมีจุดภายใน หมายความว่าอาณาจักรหรือพระราชอาณาจักร

8.3.2 ตราราชสีห์

หมายถึง ความมีอำนาจ หรือมีการสร้างหรือผลิตมาจากหน่วยงานทางการปกครอง

8.3.3 ตราธรรมจักร

หมายถึง พระพุทธศาสนา

8.3.4 ตรากงล้อ

หมายถึง กฎหมาย

8.3.5 ตราช้าง

หมายถึง ความยิ่งใหญ่ เพราะช้างเป็นสัตว์ยิ่งใหญ่อีกทั้งเป็นพาหนะของกษัตริย์ และเป็นเครื่องหมายแทนหน่วยงานทางทหาร

8.3.6 ตรายันต์

หมายถึง ความหมายทางด้านพระคาถาหรือความคงกระพัน

8.3.7 ตราสังข์

หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์เกี่ยวกับพันธุ์พืชและน้ำ

8.3.8 ตราจักร

หมายถึง อาวุธของพระวิษณุ หรืออีกความหมายหนึ่งเป็นอาวุธหรือทหารองครักษ์ของพระมหากษัตริย์¹

8.4 เงินตราอยุธยา

อาณาจักรล้านนามีการติดต่อกับอยุธยาทางด้านการค้า ซึ่งเป็นการแสดงถึงการขยายตัวทางด้านการค้ามาตั้งแต่ในอดีต ถึงแม้บางครั้งล้านนาและอยุธยามีปัญหาทางด้านการเมือง และส่งผลกระทบต่อการค้า แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าการค้าระหว่างล้านนากับอยุธยายังคงมีอยู่แม้กระทั่งช่วงระยะที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าก็ตาม และเงินของอยุธยาใช้หน่วยเดียวคือเงินพดด้วงหรือเรียกว่าเงินพดด้วงอยุธยา สร้างหรือผลิตโดยหน่วยงานที่ขึ้นตรงกับกษัตริย์ และมีการประทับตราประจำรัชกาล กับตราประจำแผ่นดิน ซึ่งแบ่งเป็น 2 สมัยคือ

ภาพประกอบ 20 เงินพดด้วงอยุธยา

ที่มา: เงินพดด้วงอยุธยา. (2555). (ออนไลน์).

¹นวรรตน์ เลขะกุล. (2542). *เล่มเดิม*. หน้า 46-48.

8.4.1 เงินพดด้วงอยุธยา สมัยแรก

เงินพดด้วงอยุธยายุคนี้เป็นเงินพดด้วงที่มีลักษณะเหมือนเงินพดด้วงสุโขทัยกล่าวคือ ได้รับอิทธิพลจากการใช้เงินตราของสุโขทัย และเงินพดด้วงยุคนี้ใช้ถึงรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2¹

ภาพประกอบ 21 เงินพดด้วงอยุธยาขาบาก

ที่มา: เงินพดด้วงอยุธยาขาบาก. (2555). (ออนไลน์).

8.4.2 เงินพดด้วงอยุธยา สมัยหลัง

เงินพดด้วงอยุธยายุคนี้ได้รับการดัดแปลงจากเงินพดด้วงในยุคแรก แตกต่างกันว่าเงินพดด้วงยุคนี้ไม่มีการทำตำหนิรอยบาก แต่มีการสร้างตำหนิเป็นเมล็ดข้าวสารที่บริเวณขาข้างใดข้างหนึ่งแทน²

¹วิสุทธ์ นาคสกุล.(2526). เส่่มเติม.หน้า 59.

²แหล่งเติม. หน้า 60.

นอกจากเงินตราที่กล่าวมาข้างต้นยังมีเงินตราอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นเงินตราที่ใช้เป็นสากล คือ สามารถนำไปใช้ดินแดนอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ ได้แก่ **เงินไซซีของจีนยูนาน** ซึ่งเป็นอาณาจักรใหญ่และเป็นผู้ค้าสำคัญของอาณาจักรล้านนาและดินแดนต่างๆ อีกประเภทหนึ่ง คือ **หอยเบี้ย** ซึ่งเป็นเงินตราโบราณที่มีการนำมาใช้ทั่วไป เพราะเนื่องจากเป็นหอยที่อยู่ในทะเล โดยมากจะมีการนำเข้ามาจากดินแดนศรีลังกา และนำเข้ามาใช้ตั้งแต่ก่อนจะมีการหล่อโลหะมาทำเงินตราเพื่อซื้อขาย และ**ทองคำ** ในบรรดาแร่มีค่า ทองคำถือว่าเป็นแร่ที่มีมูลค่ามากที่สุด ซึ่งในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า หากพ่อค้าคนใดใช้ทองคำในการซื้อขายสินค้า สามารถอนุมานว่าเป็นพ่อค้ารายใหญ่มีทรัพย์สินมาก ร่ำรวย หรือแม้แต่เป็นชนชั้นผู้ปกครอง ตัวอย่างของเงินตราลักษณะดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

8.5 เงินไซซีของจีนยูนาน

เงินไซซีของจีนทางตอนใต้ การที่จะใช้เงินชนิดนี้ มูลค่าของเงินจะขึ้นอยู่กับน้ำหนักของเงินแต่ละชิ้น ส่วนผสมเป็นแร่เงิน ซึ่งเงินประเภทนี้ที่มีรูปร่างคล้ายกันขนาดเท่ากัน มีอยู่ 3 แบบที่เป็นที่นิยมคือ แบบอานม้า เรือสำเภา และแบบขนมครก มูลค่าของเงินชนิดนี้มูลค่าขึ้นอยู่กับน้ำหนักของเงิน โดยมาตรฐานของเงินชนิดนี้ผู้ใช้หรือพ่อค้าที่จะทำการแลกเปลี่ยนกับชาวจีนที่นำเงินไซซีมาใช้ นั้น จึงต้องมีตราชั่งไว้สำหรับชั่งมูลค่าของเงินด้วย

ภาพประกอบ 22 เงินไซซีของจีนยูนาน

ที่มา: เงินไซซี. (2555). (ออนไลน์).

8.6 หอยเบี้ย

หอยเบี้ยเป็นเงินตราโบราณและมีการใช้ในหลายประเทศ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่นำมาใช้เป็นเงินตราคือ หอยเบี้ยจันและเบี้ยนาง เป็นเงินตราที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมก่อนที่จะมีการนำแร่ต่างๆ มาถลุงเพื่อหล่อเป็นเงินตรา ราษฎรมีความคุ้นเคยกับหอยเบี้ยมากซึ่งมูลค่ามีไม่มากนักและเข้าถึงได้ง่าย พ่อค้ามักจะใช้หอยเบี้ยในการเป็นหน่วยย่อยเท่านั้น และมีอัตราการแลกเปลี่ยนไม่คงที่

ภาพประกอบ 23 หอยเบี้ย

ที่มา: หอยเบี้ย. (2555). (ออนไลน์) .

8.7 ทองคำ

ทองคำเป็นแร่โลหะที่มีค่าสูงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นแร่ที่มีค่ามากในระบบการซื้อขายแลกเปลี่ยน ในยุคจารีตไม่นิยมนำทองคำมาใช้เป็นเครื่องประดับ เว้นแต่พระมหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ และขุนนางระดับต่างๆ เพื่อแสดงถึงความมั่งคั่งและบรรดาศักดิ์ในราชการ ซึ่งการนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในยุคจารีตมีการนิยมหล่อเป็นรูปทรงต่างๆ เช่น ทองแท่ง ก้อนทองคำ แผ่นทองคำ และผงทองคำ เป็นต้น โดยเฉพาะทางตอนใต้ของจีน มีการตีตราเพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์ของทองคำเพื่อสะดวกต่อการแสดงมูลค่าอีกด้วย

ภาพประกอบ 24 เหรียญทองคำโบราณล้านนา

ที่มา: ทองคำล้านนา. (2555). (ออนไลน์).

กล่าวโดยสรุป สภาพเศรษฐกิจของเชียงใหม่ตั้งแต่ก่อนยุคการปกครองของพม่าขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านต่าง ๆ ได้แก่ ภูมิประเทศ เมืองศูนย์กลางทางการค้า เครือข่ายทางการค้า เส้นทางการค้า พ่อค้า และประเภทของสินค้าที่มีอยู่หลากหลาย ซึ่งทำการค้าภายในตลอดจนภายนอกอาณาจักร มีการใช้เงินตราเพื่อเป็นสื่อกลางในการค้าขาย การค้าช่วงระยะเวลาใ้ภายใต้การปกครองของราชวงศ์มังรายมีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้ามาก และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ล้านนาได้ถูกพม่ายึดครอง เมื่อพม่าได้เข้ามาปกครองล้านนาทั้งหมด ผู้ปกครองพม่าได้วางนโยบายในการปกครองเพื่อควบคุมเมืองต่าง ๆ ในล้านนาและเมืองประเทศราช จากนโยบายการปกครองของพม่าเป็นส่วนหนึ่งซึ่งส่งผลให้การค้าของเชียงใหม่ตั้งแต่ก่อนยุคพม่าปกครองมีความรุ่งเรือง

บทที่ 4

นโยบายการปกครองของพม่าที่ส่งผลต่อการค้าในเมืองประเทศราช

ปัญหาความไม่สงบและการแตกความสามัคคีภายในอาณาจักรล้านนาส่งผลทำให้ล้านนาต้องตกเป็นประเทศราชของพม่าใน พ.ศ. 2101 และเมื่อพม่าเข้ามาปกครองล้านนาได้ทั้งหมด นโยบายการปกครองที่พม่าเข้าไปควบคุมล้านนาได้แตกต่างออกไปในแต่ละหัวเมือง ซึ่งจะกล่าวถึงกลุ่มเมืองในเขตแดนล้านนาและเชียงตุง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน และนโยบายการปกครองของพม่าแต่ละราชวงศ์ที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าทั้งล้านนาและเชียงตุง

1. นโยบายการปกครองล้านนาและเชียงตุง

เหตุการณ์ไม่สงบในล้านนาที่เกิดขึ้นช่วงปลายราชวงศ์มังรายปกครองล้านนานั้น ทำให้บ้านเมืองอ่อนแอและเป็นสาเหตุที่ทำให้พม่าสามารถเข้ายึดครองล้านนา โดยพระเจ้าบุเรงนองแห่งราชวงศ์ตองอู จากนั้นพม่าได้ยกทัพไปปราบปรามเมืองที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของล้านนาทางเหนือ พม่าใช้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในการปราบปรามหัวเมืองทางเหนือ จากสภาพภูมิประเทศของเชียงตุงทำให้การที่จะใช้กำลังทหารเข้ายึดครองเชียงตุงนั้นกระทำได้ยาก พระเจ้าบุเรงนองจึงได้มีพระราชสาส์นไปถึงเจ้าแก้วบุญนำเจ้าฟ้าเชียงตุงให้เข้าเฝ้าพระเจ้าบุเรงนองที่เชียงใหม่ ทรงกล่าวว่า “ให้ลูกเรา เจ้าหอคำเชียงตุงลงมาพบข้าในเมืองเชียงใหม่...”¹ ใน พ.ศ. 2107 ทัพเมืองเชียงตุงโดยเจ้าแก้วบุญนำหรือพระยารัตนภูมินทร์รินทาเขมาธิบติราชา เดินทางเพื่อมาเข้าเฝ้าพระเจ้าบุเรงนอง เมื่อเชียงตุงเข้ามาอยู่ในการปกครองพม่า ได้ส่งผลต่อการค้ากับล้านนาอย่างมาก เพราะนโยบายปกครองของพม่าส่งผลดีต่อระบบการค้าระหว่างล้านนากับเชียงตุงและเมืองต่าง ๆ

เมื่อสามารถจัดการดินแดนล้านนาและดินแดนต่าง ๆ ให้สงบเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าบุเรงนองจึงได้วางนโยบายในการปกครองเมืองประเทศราชทั้งหลายภายในเขตของล้านนาและเขตไทใหญ่หรือเงี้ยวไว้แตกต่างกัน ซึ่งนโยบายที่แตกต่างกันนี้เองเป็นเพราะสภาพภูมิประเทศและเชื้อชาติที่แตกต่างกัน

2. นโยบายการปกครองเมืองประเทศราช (ล้านนาและไทใหญ่)

การที่พม่ามีการเปลี่ยนราชวงศ์ในการปกครองอยู่ถึง 3 ราชวงศ์ จึงส่งผลให้นโยบายการปกครองประเทศราชไม่ต่อเนื่อง การปกครองประเทศราชจึงขึ้นอยู่กับนโยบายของแต่ละราชวงศ์และกษัตริย์แต่ละพระองค์ซึ่งมีนโยบายที่แตกต่างกัน ทางด้านล้านนา พม่าได้จัดการปกครองอย่างเข้มงวดเพราะมีอาณาเขตที่กว้างใหญ่อีกทั้งเป็นดินแดนที่ติดต่อกับอาณาจักรอยุธยา ด้วยเหตุผล

¹ทวี สว่างปัญญางกูร. (2533). *เล่มเดิม*. หน้า 48.

ดังกล่าวส่งผลให้ล้านนามีฐานะเป็นมณฑลหนึ่งของพม่า ในยุคราชวงศ์นยองยาน (ตองอูยุคฟื้นฟู) ได้แยกเชียงแสนออกจากล้านนา เพื่อสอดส่องดูแลทางด้านเกราะกัณฑ์ต่างๆ ควบคุมการค้าที่มีการติดต่อกับพ่อค้าจีนและเงี้ยว (ไทใหญ่) ทางตอนเหนือและเชียงแสนซึ่งอยู่ใกล้พม่ามากกว่า เชียงใหม่อันเป็นศูนย์กลางทางการปกครองของล้านนา การปกครองเชียงแสนจึงขึ้นตรงต่อกษัตริย์ ทำให้เชียงแสนมีฐานะเทียบเท่าเชียงใหม่ ถือว่าเป็นนโยบายที่แบ่งการปกครองล้านนาออกจากกัน

ตั้งแต่พระยามังรายได้สถาปนาราชวงศ์มังรายขึ้นปกครองล้านนา ได้ส่งเสริมให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในด้านต่างๆ เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสามารถเข้ายึดครองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2101 จึงสามารถปกครองล้านนาได้อย่างเบ็ดเสร็จ พระเจ้าบุเรงนองได้ให้กองทัพพม่าตั้งมั่นอยู่ในเชียงใหม่ โดยอ้างเหตุผลเพื่อป้องกันเชียงใหม่จากการรุกราน เหตุผลอีกประการหนึ่งพระเจ้าบุเรงนองมีความต้องการที่จะรักษาอำนาจเหนือล้านนาของพม่า อีกทั้งยังสามารถเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับพระเจ้าเมกุฎิกษัตริย์เชียงใหม่ เพื่อจะได้ปกครองล้านนาต่อไปโดยอยู่ใต้อำนาจของพม่า และสามารถให้กษัตริย์ล้านนาจัดสรรผลประโยชน์ด้านต่างๆ ในล้านนาโดยผ่านกษัตริย์เชียงใหม่ กล่าวคือจากการที่พม่าเป็นกลุ่มคนต่างเชื้อชาติ ต่างภาษา ทำให้พระเจ้าบุเรงนองตระหนักว่าหากพม่าจัดการปกครองล้านนาต้องอาศัยความช่วยเหลือจากกลุ่มเจ้าเมืองและขุนนาง ดังนั้นระยะแรกที่ล้านนาตกเป็นประเทศราชของพม่า จึงยังคงมีเชื้อพระวงศ์ราชวงศ์มังรายปกครองล้านนาอยู่ ทางด้านเชียงตุงเมื่อเจ้าแก้วบุญนายอมรับอำนาจจากพม่าในพ.ศ. 2107 ทำให้เชียงตุงและเชียงใหม่หรือล้านนามีลักษณะความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปเป็นผู้ปกครองคนเดียวกันซึ่งจากเดิมเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความแตกต่างทางการปกครองของพม่าระหว่างล้านนาและเชียงตุง คือระยะแรกพม่าแต่งตั้งเชื้อราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา และหลังรัชกาลพระนางวิสุทธิเทวีจึงเปลี่ยนมาเป็นเชื้อพระวงศ์พม่า ขุนนาง หรือผู้ที่กษัตริย์พม่าเห็นชอบ ทางด้านเชียงตุงมีการปกครองที่อิสระกว่าล้านนาในเรื่องของผู้ปกครอง ตั้งแต่เจ้าแก้วบุญนายอมรับอำนาจพม่า เชียงตุงก็มีผู้ปกครองเชื้อสายเดียวกันมาตลอด จนกระทั่งพม่ายกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองไปในราว พ.ศ. 2505¹ โดยการปกครองเชียงตุงของพม่า ในช่วงราชวงศ์ตองอู พม่าได้ให้เจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงปกครองกันตามเดิม ซึ่งมีตำแหน่งเป็นเจ้าประเทศราชและมีหน้าที่ส่งเครื่องราชบรรณาการตามกำหนด

เมื่อสิ้นสุดสมัยของพระนางวิสุทธิเทวี พม่าได้สถาปนาอำนาจในล้านนามากขึ้นโดยการส่งพระโอรสของพระเจ้าบุเรงนอง คือ มังนรธาช่อ หรือนรธาเมงสอดเสด็จขึ้นครองเชียงใหม่ ทำให้พม่าสร้างศูนย์กลางอำนาจรองขึ้นที่ล้านนาเพื่อสอดส่องดูแลเมืองประเทศราชและเมืองด่านตะวันออก ได้แก่ ล้านนา เงี้ยว(ไทใหญ่) ล้านช้างและอยุธยา การส่งพระโอรสพระองค์นี้มาครองเชียงใหม่ยังเป็นการลดความตึงเครียดภายในหมู่เชื้อพระวงศ์พม่า โดยการส่งมาครองเมืองที่เมืองขนาดใหญ่กว่าเดิม เพราะเดิมมังนรธาช่อปกครองเพียงเมืองเล็กๆ มังนรธาช่อสามารถสร้างฐานอำนาจให้แก่ตนเองได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการปกครองล้านนา โดยได้รับผลประโยชน์จากภาษีต่างๆ อีกทั้งยังได้รับผลประโยชน์ทางการค้า มังนรธาช่อได้สร้างความสัมพันธ์กับเมืองต่างๆ โดย

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 228.

อาศัยหลักการปกครองเดียวกับราชวงศ์มังรายเคยกระทำ เช่น การส่งโอรสของพระองค์ไปครองเมืองต่าง ๆ ภายหลังจากต่อต้านกษัตริย์เชียงใหม่มีมากขึ้น มังนรธาช่อได้เข้าสวามิภักดิ์อาณาจักรอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ.ศ.2139¹ ความขัดแย้งของชนชั้นปกครองในล้านนา ก่อให้เกิดกบฏจากเจ้าเมืองใหญ่หลายเมืองจนขาดเอกภาพ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงให้พระอนุชาธิราชสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จมายังล้านนาเพื่อระงับเหตุ ไกลเกลี้ยข้อพิพาทและบังคับให้เมืองต่าง ๆ อยู่ภายใต้การปกครองของเชียงใหม่ตามเดิม สมเด็จพระเอกาทศรถนำโอรสของมังนรธาช่อมาประทับที่กรุงศรีอยุธยา จากนั้นเมื่อมังนรธาช่อสวรรคตโอรสของพระองค์ได้แย่งชิงอำนาจกันเพื่อปกครองล้านนา แต่สมเด็จพระเอกาทศรถไม่ทรงแทรกแซงแต่อย่างใด ทำให้พระเจ้าอเนกเพทลุนซึ่งสามารถรวบรวมพม่าให้มีเอกภาพขึ้นอีกครั้ง ได้ถือโอกาสเข้ายึดครองล้านนาใน พ.ศ. 2157 พม่าสามารถสถาปนาอำนาจเหนือล้านนาอีกครั้งภายใต้การปกครองของราชวงศ์นยองยานหรือราชวงศ์ตองอูยุคฟื้นฟู

ราชวงศ์นยองยานปกครองล้านนาในระยะแรก ได้มีนโยบายตามธรรมเนียมเดิมที่ราชวงศ์ต้องปฏิบัติมา กล่าวคือ ผู้ปกครองเชียงใหม่มีอำนาจเหนือเมืองต่าง ๆ ในล้านนา การใช้เครื่องสูงของผู้ปกครองเมืองในล้านนา เจ้าเมืองต่าง ๆ ของล้านนาจึงมีฐานะที่ด้อยกว่าผู้ปกครองเชียงใหม่เมื่อเทียบกันแล้วมีสถานะเทียบได้กับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นความไม่เท่าเทียมกันจึงเกิดขึ้น ปัญหาดังกล่าวทำให้ราชสำนักพม่าจึงเริ่มวางนโยบายการบริหารล้านนาให้เข้าสู่การปกครองของล้านนาโดยตรงในเวลาต่อมา ด้านเชียงตุงเมื่อกลับเข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าอีกครั้ง ภายใต้นโยบายการปกครองของราชวงศ์นยองยานนั้น ได้ครอบคลุมถึงในเรื่องการบริหารจัดการภายในเมืองเชียงตุงในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีขุนนางพม่าเข้ามาช่วยจัดการในการบริหารบ้านเมือง ให้มีความเป็นระบบระเบียบมากขึ้น และสอดคล้องความเคลื่อนไหวของผู้ปกครองเชียงตุงเมื่อราชวงศ์นยองยานได้ล่มสลายลงไป ระบบการบริหารบ้านเมืองของพม่ายังคงอยู่ทั้งในล้านนาและเชียงตุง

จากเหตุการณ์วุ่นวายในพม่าทำให้ราชวงศ์อลองพญาสามารถรวบรวมดินแดนพม่าได้ทั้งหมดดังนั้นจึงกลับเข้ามาในล้านนาและเชียงตุงอีกครั้งหนึ่ง แต่เหตุการณ์เปลี่ยนไปเมื่อการบริหารเมืองขึ้นของราชสำนักพม่ายุคนี้ไม่ได้สร้างความแตกต่างจากราชวงศ์นยองยานปกครองเมืองขึ้น ทำให้เกิดการกบฏขึ้นอยู่หลายครั้ง จนกระทั่งล้านนาได้เข้าร่วมกับกองทัพสยาม และแยกตัวออกจากการปกครองของพม่าได้ในที่สุดเมื่อ พ.ศ. 2317 จึงเป็นการสิ้นสุดการปกครองของพม่าในอาณาจักรล้านนาและเชียงตุงซึ่งถือเป็นบ้านพี่เมืองน้องของล้านนา และเป็นจุดเริ่มต้นของอาณาจักรล้านนาศูนย์เป็นเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ในเวลาต่อมา

¹ ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว. (2545). 200 ปี พม่าในล้านนา. หน้า 86.

3. นโยบายการปกครองของราชสำนักพม่า

ปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครองเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับเชียงใหม่ทางการค้า เพราะเนื่องจากระยะเวลาที่ล้านนาและเชียงใหม่เป็นเมืองขึ้นของพม่า ราชสำนักพม่าได้วางนโยบายทางการปกครองไว้เพื่อปกครองทั้งล้านนาและเชียงใหม่ ดังนั้นนโยบายทางการปกครองจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างล้านนากับเชียงใหม่ การปกครองล้านนาของพม่าอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า 3 ราชวงศ์ซึ่งมีความแตกต่างกันดังนี้

3.1 นโยบายการปกครองยุคราชวงศ์ตองอู ระหว่าง พ.ศ. 2101 – 2143

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสามารถยึดครองล้านนาได้สำเร็จแล้ว พระองค์จึงให้พระเมกุฎิกษัตริย์ล้านนาครองบ้านเมืองตามเดิม เมื่อวิเคราะห์จากการให้พระเมกุฎิครองล้านนาต่อไปก็เพราะว่าเหตุการณ์ในล้านนายังไม่สงบดีนัก อีกทั้งยังป้องกันการก่อกบฏจากเหล่าบรรดาเชื้อพระวงศ์และขุนนางของล้านนาตามเมืองต่างๆ ดังนั้นเมื่อสิ้นสุทธราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา พระเจ้าบุเรงนองจึงได้ให้บรรดาแม่สอดหรือมังนรธาขอมาปกครองล้านนา เพื่อให้ล้านนาทั้งปวงอยู่ภายใต้อำนาจพม่าโดยไม่ได้ขัดแย้งเมือง และลดความขัดแย้งในเหล่าบรรดาพระโอรสของพระเจ้าบุเรงนองที่ปกครองเมืองต่างๆ ในพม่า

เชียงใหม่ซึ่งอยู่ไกลจากกรุงหงสาวดีมาก เชียงใหม่เข้ามาอยู่ในการปกครองของพม่าแตกต่างจากล้านนา กล่าวคือเชียงใหม่มีภักดีพม่าไม่ได้ถูกยึดเมืองเหมือนล้านนา ดังนั้นเจ้าฟ้าของเชียงใหม่ยังคงอยู่ในตำแหน่งเจ้าฟ้าต่อไป และมีการส่งเครื่องราชบรรณาการตามโบราณราชประเพณี จากการที่ล้านนาและเชียงใหม่มีผู้ปกครองเป็นเชื้อสายราชวงศ์มังรายเหมือนกัน ทำให้การเดินทางค้าขายระหว่างกันยังคงดำเนินอยู่เช่นยุคราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา จึงทำให้การค้าไม่ได้รับผลกระทบแต่อย่างใด ในทางกลับกันความสัมพันธ์ดังกล่าวยังส่งผลดีกับการดำเนินการค้าเนื่องจากพม่าได้ส่งเสริมให้ทำการค้าอย่างมากภายใต้การปกครองล้านนาและเชียงใหม่ของราชวงศ์ตองอู พ่อค้าชาวจีนฮ่อเดินทางเข้ามามากขึ้น และการค้าได้ขยายตัวเป็นวงกว้างไปยังเมืองบริวารต่างๆ ทั้งที่อยู่ในการควบคุมของล้านนา พม่า ตลอดจนพ่อค้าไทใหญ่ ภายหลังปลายราชวงศ์ตองอู เกิดความแตกแยกภายในราชสำนักพม่า ทำให้ล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าอย่างหลวมๆ เนื่องจากการเมืองในพม่ามีความไม่แน่นอน ต่อมาพม่าได้ถูกผนวกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกครั้งในสมัยราชวงศ์นยงยาน (ตองอูยุคฟื้นฟู)

3.2 นโยบายการปกครองยุคราชวงศ์นยองยาน (ตองอูยุคฟื้นฟู) ระหว่าง พ.ศ. 2157

- 2295

เจ้านยองยาน¹ (อนุชาพระเจ้าหนันทบุเรง) แห่งราชวงศ์ตองอู กษัตริย์เมืองอังวะ พระองค์สามารถรวบรวมพม่าที่แตกแยกไปให้กลับมาตั้งเดิม และสามารถสถาปนาอำนาจเหนือพม่าอีกครั้ง จากนั้นพระเจ้าอนอกเพทลุน พระโอรสเจ้านยองยานได้สถาปนาราชวงศ์นยองยานหรือราชวงศ์ตองอูยุคฟื้นฟู พระองค์ได้วางนโยบายการปกครองที่รัดกุมและเข้มงวดขึ้นมาก และสามารถยึดครองเชียงใหม่ได้อีกครั้ง ล้านนาจึงต้องอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าที่เข้มงวด มีการส่งขุนนางจากราชสำนักพม่าเข้ามาประจำตามเมืองต่างๆ จนบางครั้งเกิดความขัดแย้งกับขุนนางหรือผู้ปกครองชาวพื้นเมือง ราษฎรได้รับความทุกข์จากการขูดรีดภาษีจากราชสำนัก ช่วงระยะเวลาที่เมืองเชียงใหม่ได้รับการยกฐานะให้มีความเท่าเทียมกับเชียงใหม่และขึ้นกับพม่าโดยตรง กอปรด้วยเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีเศรษฐกิจที่ดี เป็นศูนย์กลางการค้าของล้านนา ราษฎรของเชียงใหม่จึงได้รับผลกระทบด้านภาษีที่มากกว่าหัวเมืองล้านนาอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ข้อดีของการเข้าปกครองล้านนาอย่างเข้มงวดของพม่าคือทำให้เศรษฐกิจของหัวเมืองใหญ่ในล้านนาขยายตัวมากขึ้น เช่น เชียงใหม่ เชียงแสน ลำปาง และเชียงราย เป็นต้น เนื่องจากราชสำนักสนับสนุนทำให้พ่อค้าพม่าเข้ามายังหัวเมืองล้านนาเพื่อทำการค้า พ่อค้าพม่าเข้ามาปักหลักทำร้านค้าในเมืองเชียงใหม่และลำปางเป็นหลัก เพราะเมืองทั้งสองเป็นศูนย์กลางทางการค้า เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของล้านนาทางตอนกลาง โดยรับสินค้าจากเชียงตุง เชียงแสน ลำปาง และนานไต่จ่าย และสามารถกระจายสินค้าได้สะดวก ส่วนลำปางเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าที่มีการค้าขายติดต่อกับเมืองทางใต้ (ตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และอยุธยา) เมื่อเชียงใหม่ได้รับการยกฐานะเทียบเท่าเชียงใหม่จึงมีขุนนางและชาวพม่าอยู่จำนวนมาก ดังนั้นการค้าของล้านนาจึงถูกพม่าเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ไปจนหมดทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างผู้ปกครองชาวพื้นเมืองกับขุนนางชาวพม่า และรวมตัวเป็นกบฏขึ้นปลายยุคพม่าปกครอง ส่วนเมืองเชียงตุงมีระบบการปกครองต่างจากล้านนามาก เพราะเชียงตุงอยู่ไกลจากพม่าและยากที่จะควบคุม มีขุนนางพม่าประจำอยู่ แต่เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือเจ้าฟ้าในการปกครองด้านต่างๆ ภายในดินแดนเชียงตุงเท่านั้น ด้านการค้าเชียงตุงได้ก้าวเข้ามาเป็นศูนย์กลางการค้าทางตอนเหนืออย่างแท้จริง สามารถค้าขายกับพ่อค้าชาวจีน ไทใหญ่ เจียว ล้านช้าง และหัวเมืองล้านนา อีกทั้งยังส่งผลให้พ่อค้าชาวเชียงตุงทำการค้าขึ้นเองโดยไม่ต้องพึ่งพ่อค้าชาวจีน ดังเช่นยุคราชวงศ์มังรายปกครอง

พ่อค้าชาวเชียงตุงมีฐานะเป็นเพียงพ่อค้าคนกลางหรือเป็นผู้ติดตามเพื่อเดินทางมาทำการค้ากับพ่อค้าชาวจีน จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ช่วงระยะเวลาที่ราชวงศ์นยองยานปกครองล้านนาและเชียงตุง เป็นยุคที่ทำให้การค้าเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ความเจริญนั้นเกิดมาจากการเมืองการปกครองที่มั่นคงและมีการส่งเสริมทางการค้าจากราชสำนักพม่า แต่ภายหลังจากนั้นในยุคราชวงศ์อลองพญา (คองบอง) การค้าภายในอาณาจักรล้านนาเริ่มลดบทบาทและความสำคัญลง

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 280.

3.3 นโยบายการปกครองยุคราชวงศ์อลองพญา (คองบอง) ระหว่าง พ.ศ. 2306 – 2317¹

เมื่อราชวงศ์นยองยานล่มสลาย พระเจ้าอลองพญาสามารถรวบรวมพม่าได้อีกครั้ง เช่นเดียวกับที่ราชวงศ์ตองอูและราชวงศ์นยองยานเคยปกครองพม่ามาก่อน และอาศัยลัทธิเป็นฐานในการรวบรวมเสปียง ไพร่พล เพื่อเดินทางไปตีกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าอลองพญา ในรัชสมัยพระเจ้ามังระสามารถตีกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. 2310 จากเหตุการณ์ที่พม่าได้ทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยาถึงสองครั้ง สภาพความเป็นอยู่ของชาวล้านนาตกอยู่ในความเดือดร้อน ดังนั้นในช่วงระยะเวลาที่ล้านนาถูกพม่าปกครองโดยราชวงศ์อลองพญา ราษฎรในล้านนาถูกเกณฑ์เป็นทหาร เสปียง และภาษีอากรต่างๆ ทำให้ราษฎรเกิดความไม่พอใจในการปกครองของพม่าโดยบรรดาผู้ปกครองชาวพื้นเมืองและราษฎร จนกระทั่งมีการรวมตัวกันก่อกบฏขึ้น ระยะแรกการก่อกบฏของชาวล้านนาไม่มีเอกภาพจึงถูกปราบปราม การค้าของล้านนาและเชียงใหม่ยังคงดำเนินอย่างปกติ การค้าทางไกลได้รับผลกระทบน้อย และยังเป็นรายได้หลักของราชสำนักพม่า ในช่วงปลายของสมัยราชวงศ์อลองพญา การหลั่งไหลเข้ามาของพ่อค้าอินเดียทำให้มีการนำเงินรูปีเข้ามาใช้ในล้านนามากขึ้น พ่อค้าอินเดียยังเข้ามาทำการค้าตามเมืองต่างๆ ของล้านนา และเมื่อล้านนาสวามีภักดีสยามจนสามารถขับไล่อิทธิพลของพม่าออกจากล้านนาได้แล้วจึงทำให้ทั้งพ่อค้าอินเดีย และพ่อค้าพม่าได้ลดจำนวนลงและถูกแทนที่ด้วยพ่อค้าชาวจีนที่ได้เข้ามาทำการค้าตลอดจนมีการขยายตัวของชุมชนการค้าอย่างรวดเร็วในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นต้นมา

3.4 การเข้าสู่ระบบบริหารแบบรวมศูนย์ของพม่า

ภายใต้การปกครองของราชวงศ์นยองยานล้านนาถูกปกครองอย่างเข้มงวดมากขึ้น เนื่องจากความขัดแย้งของผู้ปกครอง อีกทั้งเพื่อปิดช่องทางการแทรกแซงจากอาณาจักรอยุธยา และได้มีการติดต่อกับชาติตะวันตกมากขึ้น ทำให้มีอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยเป็นจำนวนมาก อีกทั้งมีผู้ปกครองที่มีความสามารถในการรบจนสามารถเข้ามาแทรกแซงในหัวเมืองมอญ ด้วยเหตุนี้พม่าจึงได้จัดให้ล้านนาถูกปกครองโดยตรงจากกษัตริย์พม่าและได้แต่งตั้งตำแหน่งต่างๆ ให้สอดคล้องกับระบบการปกครองของพม่า

ระบบบริหารดังกล่าวมีการแต่งตั้งผู้ปกครองที่สำคัญคือ “เมียวหุ่่น” (Myo - Wun)² คือตำแหน่งผู้ปกครองเมืองและตำแหน่งรองลงมาคือ “สิเก” (Sike) ซึ่งตำแหน่งต่างๆ ที่พม่าได้ตั้งขึ้นมาใหม่ในยุคราชวงศ์นยองยานนี้ล้วนแต่เป็นผู้ปกครองชาวพม่าทั้งสิ้น

ในยุคราชวงศ์นยองยานตอนต้นมีการเผชิญหน้ากับการรุกรานจากจีน ปัญหาภิกษุมอญในเมืองเมาะตะมะ ทำให้พม่าต้องปกครองล้านนาอย่างเข้มงวดขึ้น เพื่อควบคุมล้านนาไม่ให้เข้ามาสวามีภักดีอยุธยา และพม่าได้กำหนดตำแหน่งทางการปกครองที่สำคัญให้แก่ชาวพม่าที่ได้รับแต่งตั้งจากราชสำนักอังกะ ล้านนาเป็นรัฐกึ่งกลางระหว่างพม่ากับอยุธยา ดังนั้นล้านนาจึงเป็นดินแดนสำคัญ

¹ ลัตดาวัลย์ แซ่เซียว. (2537). *เล่มเดิม*. หน้า 136.

² สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 294.

ที่พม่าต้องการจะมีอำนาจเหนืออยุธยา ส่วนอยุธยา ก็พยายามแทรกแซงอยู่เนืองๆ เมื่อพม่าได้วางกฎเกณฑ์ในการปกครองล้านนาขึ้นมาใหม่ โดยใช้ขุนนางจากพม่าเข้ามาปกครองเมืองต่างๆ อีกทั้งยังสามารถจำกัดอำนาจของเชื้อพระวงศ์ล้านนาตามเมืองต่างๆ ในล้านนาได้ และเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง สามารถเก็บผลประโยชน์ทางด้านภาษีอากรต่างๆ ได้ รวมถึงผลประโยชน์ทางการค้า จากการที่เชียงใหม่ เชียงแสน ลำปาง และเชียงตุงเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้ามาแต่เดิม เมื่อขุนนางพม่าปกครองเมืองเหล่านี้ยังเป็นการช่วยส่งเสริมเสถียรภาพทางการเมืองให้เกิดความมั่นคงมากขึ้น ทางด้านเชียงตุงถึงแม้ราชวงศ์นยองยานจะสามารถเข้าปกครองเชียงตุง แต่ก็ไม่สามารถที่จะจัดการปกครองเองได้อย่างเบ็ดเสร็จ ซึ่งเชียงตุงมีเจ้าฟ้าปกครองอยู่ อีกทั้งเป็นเมืองประเทศราชที่ห่างไกล และเป็นศูนย์กลางการค้ากับพ่อค้าจีนตอนใต้ ดังนั้นทางราชสำนักพม่าจึงส่งขุนนางเข้ามาช่วยราชการในเชียงตุงด้านต่างๆ รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ทางการค้า ตลอดจนสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวของเจ้าฟ้าเพื่อไม่ให้เป็นกบฏต่อราชสำนักพม่าอีกด้วย

การบริหารราชการในราชสำนักพม่าที่ได้ส่งขุนนางในระดับต่างๆ มาปกครองเมืองประเทศราช โดยผ่านมติของสภา “หลุดตอ” สภานี้เป็นสภาของเหล่าบรรดาอัครเสนาบดีพม่า มีหน้าที่พิจารณาตัดสินคดี หรือ การป้องกันราชอาณาจักร ซึ่งมีหน้าที่หรืออำนาจรองจากกษัตริย์ราชวงศ์นยองยาน ซึ่งเหล่าบรรดาขุนนางที่ส่งมาปกครองเมืองประเทศราชทั้ง เหมียววุ่น ลีเก และตำแหน่งต่างๆ ล้วนแต่ขึ้นตรงกับสภาหลุดตอทั้งสิ้น ตำแหน่ง “เหมียววุ่น” เป็นตำแหน่งผู้บริหารสูงสุดของเมืองเชียงใหม่โดยให้เป็นศูนย์กลางการปกครองล้านนา มีตำแหน่ง “ลีเก” หรือ “จังกาย” หรือ “เซคกาย”¹ ทำหน้าที่ดูแลความสงบในเมืองต่างๆ คอยช่วย “เหมียววุ่น” ในการพิจารณาตัดสินคดีในเมืองของตน ในดินแดนพม่าตำแหน่ง “ลีเก” หากอยู่ในกองทัพตำแหน่งนี้จะถูกจำกัดอยู่ที่ชาวพม่าทั้งสิ้น แต่ถ้าหากอยู่ฝ่ายพลเรือนอาจจะจะเป็นชาวท้องถิ่นหรือชาวพม่าที่ได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งนี้ได้ ตำแหน่งที่สำคัญอีกตำแหน่งหนึ่งในการบริหารงานของราชสำนักพม่าก็คือ “นาขาม” มีลักษณะเป็นผู้ตรวจตราการปกครอง และคอยสอดส่องดูแลขุนนางในระดับต่างๆ ที่อยู่ในแต่ละเมืองเพื่อรายงานสู่สภาหลุดตอ หรือบางครั้งมีการรายงานโดยตรงถึงพระมหากษัตริย์พม่าที่กรุงอังวะ การที่เหมียววุ่นซึ่งปกครองเชียงใหม่ได้สร้างฐานอำนาจให้ตนเอง ทำให้สมัยพระเจ้าแสนมิน ได้มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งในการปกครองเชียงใหม่ โดยให้ขุนนางตำแหน่ง “โป”² ปกครองเมืองแทน “เหมียววุ่น” ในเชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ อีกทั้งยังให้กองทัพพม่ามาประจำอยู่ที่เชียงใหม่และหมุนเวียนทุกๆ 3 ปี เพื่อป้องกันการแทรกแซงอำนาจพม่าของอยุธยา อีกทั้งเตรียมความพร้อมทางด้านกำลังพลและเสบียง เมื่อถึงคราวต้องทำสงครามกับอยุธยา

¹ ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว. (2545). *เล่มเดิม*. หน้า 91.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 118.

3.5 การยกฐานะเชียงแสนเทียบเท่ากับเชียงใหม่

จากที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นถึงบทบาทเมืองเชียงแสนที่มีสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การเป็นศูนย์กลางการปกครองของล้านนาตอนบน ซึ่งราชสำนักพม่าที่กรุงอังวะได้เห็นว่าเชียงแสนสามารถเป็นเมืองศูนย์กลางทางการปกครองของพม่าในล้านนาได้ โดยเชียงแสนมีระยะทางในการเดินทางระหว่างกรุงอังวะกับเชียงแสนไม่ไกลมากนักและมีระยะที่ใกล้กว่าเชียงใหม่ เชียงแสนตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าที่ผ่านมาจากจีนและเชียงตุงลงมายังเชียงใหม่ตั้งแต่โบราณ ขณะนั้นเชียงแสนมีการติดต่อกับเมืองทางตอนบน และมีการขยายตัวทางการค้ากับเมืองที่อยู่ทางตอนบนอันประกอบด้วย เชียงตุง จีน พม่า และเงี้ยว (ไทใหญ่) ความเป็นศูนย์กลางการค้าของเชียงใหม่ได้ลดบทบาทและความสำคัญลง เมื่อเปรียบเทียบกับเชียงแสนในขณะนั้น

กล่าวคือเมื่อพระเจ้าอนงยานมินสามารถรักษาความสงบภายในพม่าและสร้างความเป็นเอกภาพของพม่าขึ้น พระองค์ได้ดำริย้ายเมืองหลวงจากหงสาวดี (หรือพะโคที่อยู่ในเขตมอญ เป็นเมืองหลวงเดิมของราชวงศ์ตองอู) ไปอยู่กรุงอังวะ ดังนั้นเพื่อความสงบเรียบร้อยของอาณาจักร พระองค์โปรดให้สร้างถนนเพิ่มขึ้น เพื่อประโยชน์ในการเดินทางทั้งในด้านการปกครอง ทางทหาร และอำนวยความสะดวกในการค้าระหว่างเมือง กอปรด้วยนโยบายของราชวงศ์อนงยานมีความต้องการสร้างความมั่งคั่งจากการค้า ทางด้านตอนใต้ของจีนก็มีความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคที่มากขึ้น ทำให้กองคาราวานพ่อค้าจีนเดินทางเข้ามายังเชียงตุง และล้านนามากขึ้น ทำให้ขนาดกองคาราวานสินค้าใหญ่ขึ้น ส่งผลทำให้เชียงตุง และเชียงแสนมีเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นมาก ประกอบกับเชียงใหม่ในอดีตมีบทบาทการเป็นศูนย์กลางทางด้าน การปกครอง และการค้าที่เป็นศูนย์กลางของสินค้าได้ถูกลดบทบาทไป ดังนั้นบทบาททางด้านการค้า การปกครองจึงโน้มเอียงไปยังเชียงแสนทำให้ พ.ศ. 2243 พม่าได้จัดการปกครองให้เชียงแสนขึ้นตรงต่อราชสำนักพม่าโดยตรง มีการส่ง “เมียววุ่น” ซึ่งเป็นตำแหน่งเดียวกับที่เมืองเชียงใหม่ ดังนั้นเชียงแสนจึงมีฐานะเทียบเท่าเชียงใหม่ เชียงแสนมีเมืองในการดูแลเป็นเงี้ยวหรือไทใหญ่ แต่ไม่ได้รวมเชียงตุงเพราะเชียงตุงอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่า กล่าวคือ เชียงตุงปกครองโดยเจ้าฟ้าของตนเอง มีหน้าที่ส่งเครื่องราชบรรณาการ และภาษีจากการค้าเท่านั้น พม่าเป็นเพียงผู้ได้รับผลประโยชน์จากการป้องกันอาณาจักร และการเก็บผลประโยชน์โดยไม่เข้าไปแทรกแซงการเมืองภายในเชียงตุง แต่กระนั้นราชสำนักพม่ายังส่งขุนนางเข้าไปประจำในเชียงตุง เพื่อช่วยเหลือเจ้าฟ้าในการบริหารบ้านเมือง และสอดส่องดูแลไม่ให้เชียงตุงทำการแข็งเมือง เชียงแสนมีเมืองในการปกครองเป็นไทใหญ่ที่นอกเหนืออำนาจการปกครองจากเชียงตุง ส่วนหัวเมืองล้านนาให้ขึ้นกับเชียงใหม่ตามเดิม จากที่ได้กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นว่า เมืองเชียงใหม่จะต้องมีกองทัพพม่าประจำอยู่และผลัดเปลี่ยนทุกๆ 3 ปี¹ ทำให้ผู้ปกครองเชียงใหม่มีอำนาจมากขึ้น หากยังปล่อยให้เชียงแสนอยู่ในการปกครองของเชียงใหม่ จะเป็นการส่งเสริมให้เชียงใหม่สามารถที่จะก่อการกบฏต่อราชสำนักพม่าได้ เพราะมีกำลังทางทหารและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ดังนั้นเพื่อปิดโอกาสไม่ให้ “เมียววุ่น” ของเชียงใหม่สร้างอำนาจขึ้นแข่งกับราชสำนักพม่า

¹ ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว. (2537). *เล่มเดิม*. หน้า 188.

พม่าจึงแยกเชียงแสนออกจากเชียงใหม่เพื่อตัดผลประโยชน์ทางการค้า ทำให้เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีกำลังทางทหารที่เข้มแข็ง เพื่อป้องกันการขยายอำนาจของอยุธยาให้สามารถแทรกแซงล้านนาและหัวเมืองมอญ ส่วนเชียงแสนเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของพม่าบนพื้นที่ล้านนาเดิม โดยพม่าได้ยกฐานะให้เท่าเทียมกับเชียงใหม่เพื่อการควบคุมทางด้านผลประโยชน์ทางการค้าเป็นหลัก

4. สภาพของเชียงตุงและล้านนาในยุคพม่าปกครอง

ความเป็นอยู่ของเมืองในล้านนายุคที่พม่าปกครองมีความยากลำบาก ราษฎรเกิดความทุกข์ในเรื่องของความเป็นอยู่อย่างมาก ถูกกดขี่ในการปกครอง และถูกจัดเก็บภาษีในปริมาณมาก สมัยที่พม่าปกครองล้านนาเป็นยุคแห่งความยากลำบากของล้านนาตลอดจนประเทศราชอื่นๆ ความลำบากไม่ได้จำกัดเฉพาะราษฎรชาวพื้นเมืองเท่านั้น ปัญหาความเป็นอยู่ยังส่งผลถึงผู้ปกครองท้องถิ่น ทำให้เกิดความขัดแย้งกันเกิดขึ้น มีการส่งฎีการ้องทุกข์ไปยังราชสำนักพม่าจากผู้ปกครองหลายครั้ง สุดท้ายผู้นำท้องถิ่นจึงเข้าร่วมกับกองทัพของพระเจ้ากรุงธนบุรี และทำการขับไล่พม่าออกจากดินแดนล้านนาได้สำเร็จ

4.1 การเมืองภายในเชียงตุงยุคพม่าปกครองตั้งแต่ พ.ศ. 2107 – 2317

จากการที่เชียงตุงยอมรับอำนาจของพม่าตั้งแต่ พ.ศ. 2107 ในระยะแรกนั้น เชียงตุงเป็นฐานกำลังสำคัญของพม่าในการทำสงครามขยายอาณาจักรของพระเจ้าบุเรงนอง และมีการสถาปนาความสัมพันธ์ให้แน่นหนาขึ้นโดยทางพม่าได้ส่งสิ่งของต่างๆ ช้าง 10 เชือก ให้กับเจ้าฟ้าเชียงตุงทางเชียงตุงได้ถวายนางแก้วคำ (นางอินแก้ว)² ซึ่งเป็นธิดาของเจ้าเมืองเชียงตุงในขณะนั้นให้กับพระเจ้าบุเรงนองเพื่อนำไปเป็นบาทบริจาริกาในราชสำนักพม่า

ช่วงระยะเวลาที่เชียงตุงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า เชียงตุงอยู่ในฐานะเมืองประเทศราช การปกครองภายในไม่ต้องขึ้นกับราชสำนักพม่า แต่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการตามธรรมเนียมโบราณราชประเพณี ซึ่งเครื่องราชบรรณาการอาจจะแตกต่างกันตามช่วงเวลาที่กำหนด ส่งภาษีอากรต่างๆ ประเภทของป่ามีค่า เงิน เหล็ก ทอง และหยก³ เมื่อพม่าทำสงครามต้องจัดส่งไพร่พลไปช่วยในการศึก เมื่อกษัตริย์พม่าต้องการเรียกพบเพื่อปรึกษาข้อราชการหรือเหตุผลใดก็ตามเจ้าฟ้าเชียงตุงต้องเดินทางไปเข้าเฝ้ากษัตริย์พม่า การปกครองของพม่ามีการดำเนินนโยบายต่อเมืองประเทศราชโดยการส่งตัวประกัน เพื่อสร้างความใกล้ชิดต่อราชสำนักพม่า (ลักษณะเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรที่เสด็จไปเป็นองค์ประกันในราชสำนักพม่า) อีกประการหนึ่งพม่าได้ทำลายความเป็นเอกภาพของเมืองประเทศราช ซึ่งอาศัยความขัดแย้งทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการปกครอง

¹ ทวี สว่างปัญญางกูร. (2533). เล่มเดิม. หน้า 49.

² แหล่งเดิม. หน้า 50.

³ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ; และ นฤมล เรืองรังษี. (2538). เล่มเดิม. หน้า 35.

ประเทศราช ในระยะแรกที่พม่าปกครองเชียงใหม่ ระบบการบริหารบ้านเมืองมีลักษณะคล้ายกับเมืองเชียงใหม่ จนถึงสมัยราชวงศ์นยองยานจึงได้มีการส่งขุนนางพม่าเข้าไปช่วยจัดการบริหารบ้านเมือง ความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองเชียงตุงกับขุนนางพม่านั้นมีอยู่ไม่มาก แต่ไม่มากเหมือนกับหัวเมืองล้านนาที่มักจะก่อกบฏอยู่บ่อยครั้งจนมีการเข้าร่วมกับทัพสยามเพื่อขับไล่พม่า

4.2 การเมืองภายในล้านนายุคพม่าปกครอง

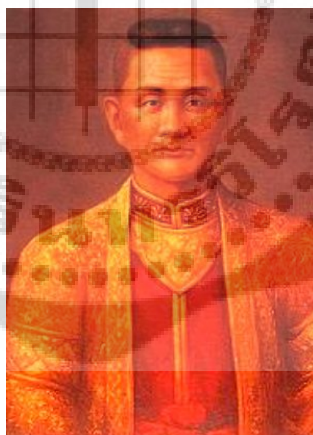
จากการที่ล้านนาตกเป็นประเทศราชพม่าตั้งแต่ พ.ศ.2101 หากในช่วงระยะแรกพม่าเข้ามาปกครองล้านนาโดยตรง ซึ่งเป็นการเสี่ยงที่จะสูญเสียอำนาจการปกครองล้านนา ดังนั้นพระเจ้าบุเรงนองจึงให้ผู้ปกครองที่เป็นเชื้อสายราชวงศ์มังรายปกครองดั้งเดิม โดยให้เจ้าเมกุฎิปกครองล้านนาดั้งเดิมและสามารถจัดการต่อต้านพม่าของชาวพื้นเมือง หนึ่งพม่าถือว่าเป็นชาวต่างชาติต่างภาษาดังนั้นการที่ให้ผู้ปกครองท้องถิ่นหรือผู้ปกครองเดิมปกครอง จึงเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ในขณะนั้น และมีฐานะเป็นเจ้าประเทศราชมีหน้าที่ถวายเครื่องราชบรรณาการตามโบราณราชประเพณีซึ่งพม่าไม่ได้เข้าไปแทรกแซงการเมืองภายใน จนกระทั่ง พ.ศ. 2121¹ เมื่อสิ้นสุดพระนางวิสุทธิเทวีเชื้อสายราชวงศ์มังรายองค์สุดท้ายสวรรคตลง มังนรธาช่อเข้ามาปกครองล้านนามีฐานะเป็นเจ้าประเทศราช ซึ่งเป็นผู้ปกครองคนแรกที่ครองล้านนาโดยเป็นชาวพม่า มังนรธาช่อได้สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการปกครองระบบเครือญาติขึ้น ซึ่งวิธีการปกครองเช่นนี้เกิดขึ้นในล้านนาตั้งแต่ยุคราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา แต่จุดอ่อนของระบบการปกครองแบบความสัมพันธ์ระบบเครือญาติที่ตัวบุคคลมากเกินไปจนเกิดความแตกแยกขึ้น เมื่อผู้ปกครองสูงสุดสิ้นพระชนม์ลงไป ดังกรณีที่มังนรธาช่อสิ้นพระชนม์ บรรดาพระโอรสของมังนรธาช่อทำการแย่งชิงราชสมบัติ กรณีในพม่าเกิดขึ้นเมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต โอรสของพระองค์ที่ครองเมืองต่าง ๆ ได้แยกตัวเป็นอิสระและทำให้เกิดกบฏตลอดรัชกาลพระเจ้านั้นทบุเรง สภาพบ้านเมืองขาดเอกภาพทำให้ราชวงศ์ต้องล่มสลายลงไปในปีที่สุด และพระเจ้านยองยานมินสามารถควบคุมพม่าให้เป็นเอกภาพอีกครั้งหนึ่ง (พระโอรสพระเจ้าบุเรงนองผู้ปกครองเมืองอังวะ) และพระเจ้าอโนคเพทลุนสามารถรวบรวมล้านนากลับไปอยู่ใต้อำนาจของพม่าได้อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ล้านนาได้เข้ามาอยู่ในการปกครองของอาณาจักรอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เมื่อการเมืองภายในพม่าสามารถควบคุมได้แล้วพระเจ้าอโนคเพทลุนจึงได้เข้าปกครองล้านนาอีกครั้ง ซึ่งการเข้ามาล้านนาในครั้งนี้ราชสำนักพม่าที่กรุงอังวะของราชวงศ์นยองยานได้นำรูปแบบการปกครองแบบรวมศูนย์มาด้วย ส่งผลให้ล้านนากลายเป็นส่วนหนึ่งของพม่าไปโดยปริยาย และมีผู้ปกครองเป็นขุนนางพม่ามาปกครองในแต่ละเมือง ซึ่งได้รับการแต่งตั้งมาจากราชสำนักพม่าให้มาปกครองล้านนาตามเมืองต่าง ๆ “เหมียวหฺวุ่น” เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในล้านนา “สิเก” “เซคคาย” หรือ “จังกาย” มีหน้าที่ช่วยเหลือเหมียวหฺวุ่นในการบริหารบ้านเมืองและดูแลเรื่องกำลังพลทางทหาร สิเกมีอยู่ 2 คนต่อหนึ่งเมือง สิเกหรือเซคคายมีทั้งชาวพม่าและชาวพื้นเมืองล้านนา มีตำแหน่งที่มีไว้เก็บส่วยหรือภาษีอากรในแต่ละเมือง คือ นาซ้ายและนาขวา โดยตำแหน่งเหล่านี้จะขึ้นตรงกับราช

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 276.

สำนักพม่าทั้งหมดและต้องผ่านการเห็นชอบจากสภาหลุดตอ เพื่อแต่งตั้งมาประจำยังเมืองในล้านนา แต่ตำแหน่งนาขามที่มีอยู่ประจำอีกเมืองละ 2 คน มีหน้าที่สอดส่องดูแลการปกครองของขุนนาง ข้างต้น และนาขามไม่ได้ขึ้นตรงต่อสภาหลุดตอแต่อย่างใด แต่ขึ้นตรงกับพระมหากษัตริย์พม่าเพื่อ

ดูแลการบริหารเมืองของขุนนางที่ได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนักตำแหน่งต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น การเมืองภายในล้านนาระยะนี้มีการสืบทอดอำนาจกันจากพ่อสู่ลูก ถูกจำกัดอยู่ที่ผู้ปกครอง ชาวพื้นเมือง กล่าวคือราชสำนักพม่าได้ให้อำนาจการปกครองแต่ละเมืองแก่ชาวพื้นเมืองเพื่อช่วยเหลือผู้ปกครองพม่า ดังนั้นผู้ปกครองที่มีอำนาจมากที่สุดในแต่ละเมืองจะเป็นเมียวหุ่่น ผู้ปกครองชาวพื้นเมืองแต่ละเมืองจะมีอยู่ 4 คน ซึ่งเรียกว่าพ่อเมืองทั้งสี่ เป็นคนพื้นเมืองทั้งสิ้นแต่ละคนมีอำนาจคานกัน ทางด้านผู้ปกครองหรือขุนนางระดับต่างๆ ชาวพม่ามีการสลับสับเปลี่ยนกันอยู่ บ่อยครั้งเพื่อไม่ให้เกิดการสร้างฐานอำนาจในเขตปกครองของตนเอง ในช่วงระยะที่ล้านนาถูกปกครองในยุคราชวงศ์คองบองของระบบการปกครองเมืองประเทศราชยังคงใช้ระบบเดียวกับยุคของราชวงศ์นยงยานอยู่ แต่ความวุ่นวายทางการเมืองภายในของราชวงศ์คองบองมีมากกว่า การควบคุมขุนนางที่ส่งมาปกครองหัวเมืองล้านนาไม่ค่อยมีเท่าที่ควร เป็นการเปิดช่องโอกาสให้ขุนนาง สร้างฐานอำนาจและหาผลประโยชน์เข้าตนเอง ดังนั้นจึงเกิดการกระทบกระทั่งกับบรรดากลุ่มผู้ปกครองพื้นเมืองจนเป็นต้นเหตุให้ผู้ปกครองชาวล้านนาเข้าร่วมกับกองทัพกรุงธนบุรี และสามารถขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาได้สำเร็จใน พ.ศ. 2317¹

ภาพประกอบ 25 พระเจ้ากาวิละ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับไล่กองทัพพม่าออกจากเชียงใหม่

ที่มา: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). เชียงใหม่ : นพบุรีศรีนครพิงค์.

หน้า 35.

¹อาสา คำภา. (2549). ล้านนา และ รัฐฉาน : ความเปลี่ยนแปลงภายใต้กระบวนการรวมศูนย์อำนาจ และ ช่วงสมัยอาณานิคม ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20. หน้า 38.

5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ยุคพม่าปกครอง

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา กับ เชียงตุง มีอยู่ทั้งรูปความสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม และทางเศรษฐกิจการค้า ตั้งแต่ยุคราชวงศ์มังรายปกครองอาณาจักรล้านนาอยู่ ดังนั้นเมื่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง ทำให้ทั้งล้านนาและเชียงตุงอยู่ในสภาพเป็นเมืองขึ้นของพม่า และทำให้เกิดปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกันดังนี้

5.1 ปัจจัยส่งเสริมการค้า

การค้าในล้านนามีอยู่หลายรูปแบบทั้งการค้าทางไกลผ่านมาทางเชียงตุง การค้าระหว่างหัวเมืองมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนในรูปแบบเก่า คือการนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกันโดยตรงกับการใช้เงินตราในการซื้อขาย ซึ่งเป็นที่นิยมของเหล่าบรรดาผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ กับพ่อค้าในช่วงแรก แต่ในระยะหลังก่อนที่ล้านนาแยกตัวออกจากพม่าแล้วมาอยู่กับสยาม ปรากฏหลักฐานว่าชาวล้านนา นิยมใช้เงินตรากันมากในระยะนี้ไปจนถึงช่วงระยะที่อยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ดังนั้นปัจจัยที่ส่งเสริมการค้าจึงมีอยู่หลายปัจจัย ได้แก่

5.1.1 การค้าทางไกล

การค้าทางไกลเปรียบเสมือนวิธีหลักในการแสวงหาผลประโยชน์ของราชสำนักพม่า ซึ่งดำเนินการค้าด้วยพ่อค้าชาวจีนและชาวเชียงตุงเป็นหลัก รูปแบบการค้าเป็นลักษณะกองคาราวานที่มีสัตว์เป็นพาหนะ เช่น โค ล่อ และม้า จึงมักเรียกว่า พ่อค้าโคต่าง ล่อต่าง และม้าต่าง โดยจะเรียกชื่อตามสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะ พ่อค้าจีนในระยะแรกมีการเดินทางโดยกองคาราวานที่เล็กมีจำนวนสัตว์ต่างเป็นจำนวนหลักสิบ แต่เมื่อการค้าขยายตัวเพิ่มมากขึ้นกองคาราวานจึงใหญ่ขึ้นและมีจำนวนสัตว์ต่างถึงหลักร้อย พ่อค้าเชียงตุงมีบทบาทขึ้นมากทางด้านการค้าทางไกลในช่วงที่มีการขยายตัวทางการค้า โดยทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อค้าคนกลางและพ่อค้ากองคาราวาน มีหน้าที่นำสินค้าพื้นเมืองมาขายให้กับพ่อค้าจีนและนำสินค้าจากชาวจีนมาขายให้กับชาวพื้นเมืองตามหัวเมืองต่าง ๆ

5.1.2 การค้าระหว่างหัวเมือง

การค้าระหว่างหัวเมืองเป็นการค้าทางเป็นการค้าที่เป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างชาวพื้นเมือง ซึ่งเป็นการซื้อขายสินค้าที่จำเป็นใช้ในชีวิตประจำวัน หรือสินค้าที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน การค้าขายระหว่างหัวเมืองจะอยู่ในรูปแบบของพ่อค้าเมืองหนึ่งนำสินค้าไปค้าขายยังอีกเมืองหนึ่ง โดยมากเมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้าจะเป็นเมืองใหญ่ คือ เมืองเชียงใหม่ เชียงแสน เชียงตุง ลำปาง เชียงราย หรือลำพูน เมื่อสังเกตข้อแตกต่างระหว่างการค้าทางไกลกับพ่อค้าระหว่างหัวเมืองนั้น การค้าทางไกลจะเป็นการค้ากับบรรดาผู้ปกครองชาวล้านนาและผู้ปกครองชาวพม่า การแลกเปลี่ยนสินค้าจะอยู่ในรูปแบบของเงินตรา ส่วนทางด้านการค้าระหว่างหัวเมืองพ่อค้าเป็นชาวพื้นเมืองตามเมืองต่าง ๆ และเดินทางค้าขายตามหัวเมือง การแลกเปลี่ยนเน้นหนักไปทางนำสินค้าแลกเปลี่ยนกัน ช่วงหลังมีการนำเงินตรามาใช้อย่างแพร่หลายทำให้มีการใช้เงินตรามากขึ้นและใช้จนมาถึงยุคล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม

5.1.3 พ่อค้า

พ่อค้าเป็นกลไกหลักของระบบการค้า พ่อค้าเป็นผู้ที่นำสินค้าจากเมืองหนึ่งแล้วนำไปค้าขายยังอีกเมืองหนึ่ง ซึ่งพ่อค้าในล้านนามีทั้งพ่อค้าจากต่างแดน กล่าวคือพ่อค้าต่างชาติต่างภาษานำสินค้ามาขายตามหัวเมืองล้านนา นอกเหนือจากนั้นยังมีพ่อค้าชาวพื้นเมืองที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างชาวพื้นเมืองกับพ่อค้าต่างแดน พ่อค้าที่สำคัญ ได้แก่ พ่อค้าชาวจีน พ่อค้าชาวพม่า ตลอดจนพ่อค้าจากหัวเมืองในล้านนาที่เป็นทั้งพ่อค้าคนกลางและพ่อค้ารายย่อย

5.1.4 สินค้า

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไปนั้นดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม ดังนั้นสินค้าพื้นถิ่นของชาวล้านนาจึงเป็นสินค้าเกษตร การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากันในระยะแรกมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้าน และระหว่างเมือง เมื่อการค้าทางไกลเริ่มขยายตัวขึ้นทางการเกษตรสินค้าได้ปรับเปลี่ยนไป จากเดิมการทำเกษตรของชาวล้านนามีลักษณะเป็นการทำเพื่อเลี้ยงชีพ เมื่อเหลือจากการบริโภคจึงนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขาย และการค้าทางไกลขยายตัวทำให้ชาวล้านนาทำการเกษตรมากขึ้นเพื่อค้าขายให้กับพ่อค้าทางไกลที่เดินทางเข้ามาทำการค้า พ่อค้าทางไกลมีสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ตลอดจนสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างแดนที่นำมาขายในตลาดของศูนย์กลางทางการค้าในล้านนาซึ่งเป็นเมืองใหญ่ ดังนั้นสินค้านี้ก็จะถูกกระจายไปตามหัวเมืองต่างๆ โดยผ่านพ่อค้าคนกลางของแต่ละเมือง

5.1.5 ระบบเงินตรา

เงินตราเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อใช้ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนในปัจจุบัน แต่ในอดีตเงินตราที่ใช้ซื้อขายกันในล้านนาในยุคแรกๆ นั้น มีใช้เฉพาะชนชั้นผู้ปกครองกับชนชั้นสูงเท่านั้น เนื่องจากล้านนายุคราชวงศ์มังรายปกครองอยู่ราษฎรไม่นิยมใช้เงินตราเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้านะหว่างกัน และเมื่อล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าทำให้เงินตราหลังไหลเข้ามามากขึ้นแต่ก็ยังมิใช้อยู่ในวงจำกัดเพราะลักษณะการค้ายังอยู่ในรูปแบบเดิม แต่จากที่พม่าปกครองล้านนาวานานถึง 200 ปี ทำให้ช่วงปลายของการปกครองของพมามีการหลังไหลของพ่อค้าจากหลากหลายที่และมีความนิยมแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยเงินตรามากขึ้น อีกทั้งพ่อค้าชาวอินเดียที่เป็นคนในบังคับของอังกฤษได้เข้ามาค้าขายในล้านนาและได้นำเงินรูปีมาใช้จนแพร่หลายในล้านนา ทางล้านนาเองก็ได้มีการผลิตเงินตราขึ้นมาใช้เองโดยเรียกว่าเงินทอก และใช้เป็นสื่อกลางทางการค้าทั่วไปที่แพร่หลายในดินแดนล้านนา

5.2 ปัจจัยทางด้านสังคม

ในยุคราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา ชาวล้านนามีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีวิถีชีวิตจากการดำเนินการทำเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพเป็นหลัก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พม่าได้เข้ามาปกครองล้านนาทำให้ชาวพื้นเมืองต้องดิ้นรนในการหาเลี้ยงชีพมากขึ้นเพราะพม่าปกครองโดยการเก็บส่วยอากรจำนวนมาก ดังนั้นการทำเกษตรกรรมแบบหาเลี้ยงชีพจึงเปลี่ยนไปกลายเป็นการผลิตเพื่อป้อนสินค้าทางการเกษตรเข้าสู่ตลาด โดยมีพ่อค้าคนกลางเป็นตัวกลางในการรับซื้อสินค้า

จากชาวพื้นเมืองเพื่อจำหน่ายให้กับพ่อค้าทางไกลและส่งส่วยอากรให้กับพม่า ดังนั้นสังคม การเกษตรของชาวล้านนาที่มีมาตั้งแต่เริ่มแรกจึงต้องเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขาย เพราะการ ขยายตัวทางการค้าทำให้การดำเนินชีวิตของชาวล้านนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

6. อุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการค้ายุคพม่าปกครอง

ผลกระทบในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนส่งผลทำให้เกิดอุปสรรคต่อการดำเนินความสัมพันธ์ ระหว่างล้านนากับเชียงใหม่ โดยอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่ และล้านนามีอยู่หลายประการ ดังนี้

6.1 อุปสรรคด้านการเมือง

ตั้งแต่พม่าปกครองล้านนาและเชียงใหม่ ได้มีการเปลี่ยนราชวงศ์ของผู้ปกครองถึง 3 ครั้ง ดังนั้นอุปสรรคประการแรกคือระบบการปกครองหรือนโยบายที่แตกต่างกันในแต่ละราชวงศ์ เช่น ใน สมัยราชวงศ์ตองอูปกครองได้ให้ผู้ปกครองเดิมปกครองล้านนาต่อไปเพื่อลดการต่อต้านจากผู้อยู่ใต้ การปกครอง ดังนั้นเมื่อปลายราชวงศ์ตองอูปกครองล้านนา สมัยของนรธาเมงสอที่พระเจ้าบุเรงนอง ได้สถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์เชียงใหม่ปกครองล้านนานั้น จึงไม่มีเหตุการณ์วุ่นวายเกิดขึ้น แต่ยุคนี้ การค้ายังเป็นของชนชั้นสูงดังนั้นราษฎรไม่ได้รับผลกระทบใดๆ ในยุคราชวงศ์นยองยานการ เปลี่ยนแปลงทางการปกครองทำให้ราษฎรเกิดความเดือดร้อนมากขึ้น เนื่องจากการเรียกเก็บส่วย อากรในพิกัดอัตราที่สูง เมื่อสภาพการค้าในล้านนาได้ขยายตัวขึ้นราษฎรที่อยู่ในเมืองศูนย์กลางทาง การค้าทั้งหลายของล้านนาจึงประสบปัญหาทางด้านส่วยอากร และการค้าทางไกลซึ่งเป็นแหล่ง รายได้หลักของราชสำนักพม่าก็ถูกเก็บภาษีตามจุดต่างๆ เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามการค้าทางไกล ยังคงมีอยู่มากแต่ราคาสินค้าได้ขยับสูงขึ้นตามภาษีที่ถูกจัดเก็บโดยราชสำนักพม่า และในการ ปกครองของราชวงศ์อลองพญาได้มีการทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยาถึง 2 ครั้ง ทำให้สิ้นเปลือง ทรัพยากรและไพร่พล จึงทำให้สภาพการค้าทรงตัว ประจวบกับเหตุการณ์ภายในล้านนาได้เกิดกบฏ ใหญ่ๆ ขึ้นอยู่หลายครั้ง ดังนั้นทั้งสงครามภายในและภายนอกอาณาจักรล้านนาล้วนส่งผลต่อการค้า อย่างมาก

เมื่อพม่าถูกอังกฤษยึดครองได้และล้านนาเข้าสวามิภักดิ์สยาม การค้าในล้านนาจึงได้รับ การส่งเสริมขึ้นอีกครั้งจากบทบาทของพ่อค้าชาวอินเดียในช่วงปลายยุคพม่าปกครองล้านนาและ พ่อค้าชาวจีนในยุคล้านนากายใต้การปกครองของสยาม

6.2 อุปสรรคด้านภูมิประเทศ

ดินแดนล้านนาทั้งหมดตามที่ได้กล่าวมา เมืองต่างๆ ตั้งอยู่บนที่สูง ดังนั้นภูมิประเทศจึง เป็นอุปสรรคสำคัญในการเดินทางเพื่อทำการค้า โดยเฉพาะในช่วงเวลาฤดูฝนการค้าทางไกลก็ไม่สามารถที่จะนำสินค้ามาค้าขายในล้านนาได้เนื่องด้วยสภาพภูมิอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย กอปรกับ สภาพหลักที่มีภูเขาสูงเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการค้าขายทั้งการค้า ทางไกลและการค้าระหว่างหัวเมือง

6.3 อุปสรรคด้านการสงคราม

เมื่อยามเกิดสงครามจะมีการเรียกเกณฑ์ไพร่พลเพื่อจัดเตรียมกำลังพล และเสบียง ดังนั้นในช่วงราชวงศ์อลองพญาทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยาถึง 2 ครั้ง ทำให้ประชากรในล้านนาและหัวเมืองต่างๆ (รวมถึงเชียงใหม่) มีจำนวนลดลง การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าก็มีจำนวนลดลงตามลำดับ เพราะขาดแคลนแรงงานในการผลิตสินค้า ขาดแคลนแรงงานสัตว์ที่ใช้ในการขนส่งสินค้า และสินค้าประเภทข้าวต้องส่งไปเป็นเสบียงให้กับกองทัพ ดังนั้นในภาวะสงครามจึงมีส่วนทำให้การค้าระหว่างหัวเมืองและการค้าทางไกลได้รับผลกระทบไปด้วย

6.4 อุปสรรคด้านเศรษฐกิจการค้า (การจัดเก็บภาษีอากรและส่วยเมือง)

ตั้งแต่ราชวงศ์ต้องอยู่เข้ามาปกครองล้านนาและเชียงใหม่ พม่าไม่ได้แทรกแซงการจัดเก็บภาษีอากรของล้านนาและเมืองประเทศราชทั้งหลาย ให้เจ้าผู้ครองเมืองเดิมเป็นผู้จัดเก็บแล้วส่งให้ทางราชสำนักพม่าในรูปแบบเครื่องราชบรรณาการ แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นราชวงศ์นยงยาน ดังนั้นการจัดเก็บภาษีอากรจึงเริ่มขึ้น เพราะราชวงศ์นยงยานสามารถควบคุมการปกครองล้านนา และตั้งอำนาจการปกครองล้านนาเข้าสู่ศูนย์กลางที่กรุงอังวะได้สำเร็จ การเก็บภาษีอากรจากเมืองต่างๆ ในล้านนา และผลประโยชน์นั้นตกอยู่กับบรรดาขุนนางชาวพม่าในระดับต่างๆ ที่ส่งไปปกครองแต่ละเมือง ส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่างๆ และทำให้ราษฎรชาวล้านนามีความลำบากมากขึ้นจากภาษีที่ขุนนางชาวพม่าเรียกเก็บ บางครั้งเมื่อขุนนางชาวพม่าเข้ารับตำแหน่งใหม่ ก็จะมีการเรียกเก็บภาษีเพิ่มอาจเป็นการสร้างที่อยู่อาศัย หรือการซ่อมแซมที่อยู่อาศัยของขุนนางคนเดิม ลักษณะนี้จะอยู่ในรูปแบบของแรงงาน บางครั้งอยู่ในรูปแบบของเครื่องอุปโภคและบริโภค เช่น ถ่าน ฝ้าย และของป่าชนิดต่างๆ เป็นต้น การจัดเก็บภาษีให้กับราชสำนักพม่าไม่ได้จำกัดเพียงราษฎรเท่านั้น หากแต่รวมถึงชนชั้นผู้ปกครองของพม่าทั้งที่เป็นชาวพม่า ชาวล้านนา หรือชาวพื้นเมืองที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชสำนักพม่าให้ปกครอง ซึ่งราษฎรล้านนาต้องแบกรับภาษีที่ถูกเรียกเก็บจากขุนนางอีก ทั้งยังต้องส่งไปยังราชสำนักพม่าที่กรุงอังวะ เพื่อราชสำนักจะนำสินค้าที่ได้จากการเรียกเก็บส่วยอากรไปทำการค้าขาย ทางด้านเมืองเชียงใหม่ที่เป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญของพม่า ราษฎรได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากราชสำนักพม่าเรียกเก็บภาษีสูง ซึ่งมีการเรียกเก็บภาษีเป็นทอง ทองแดง และหอยเบี้ยอันเนื่องจากเป็นเมืองการค้า อนึ่งเนื่องด้วยช่วงระยะเวลาที่ราชวงศ์นยงยานปกครองพม่าการค้าขายตัวขึ้นมาก ทำให้ความจำเป็นของสินค้าต่างๆ ที่เรียกเก็บในรูปแบบของภาษีเป็นที่ต้องการของราชสำนักพม่าเพื่อไปทำการค้าต่ออีกทอดหนึ่ง ราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากการเก็บภาษีอากรมีอยู่ทั่วไปในอาณาจักรพม่ามีทั้งราษฎรในเมืองที่อยู่ในพม่า ล้านนา และมอญ ซึ่งต่างได้รับความเดือดร้อนอย่างยิ่ง แต่ทางด้านเมืองประเทศราชเงี้ยวหรือไทใหญ่ นั้นยังจ่ายภาษีอากรในรูปแบบเครื่องราชบรรณาการตลอดจนทรัพย์สินมีค่าต่างๆ ด้วยเหตุที่บรรดาเมืองไทใหญ่มีเจ้าฟ้าปกครอง

เมื่อสิ้นสุดการปกครองของราชวงศ์ฉินของยาน และการขึ้นสู่อำนาจของราชวงศ์คองบอง หรือ ราชวงศ์อลองพญา การเมืองภายในของราชสำนักพม่าช่วงแรกนั้นยังไม่สามารถที่จะควบคุมอาณาเขตได้กว้างใหญ่เท่ายุคราชวงศ์ฉินของยานได้ ทำให้เมืองต่างๆ แข็งเมืองและแยกตัวออกเป็นอิสระ ทางด้านล้านนาก็เช่นกันแต่อยู่เป็นอิสระได้ไม่นานพม่าก็เข้าปกครองอีกครั้งใน พ.ศ. 2306¹ ราชสำนักพม่าได้ยึดหลักการปกครองตามแบบเดิม โดยให้ขุนนางพม่าปกครองเมืองต่างๆ แต่เนื่องจากสภาพบ้านเมืองยังไม่สงบอันเกิดภัยคุกคามจากจีน และการก่อกบฏในหัวเมืองมอญ เป็นการเปิดโอกาสให้เหล่าบรรดาขุนนางพม่าที่ดูแลหัวเมืองในล้านนาเดิม ถือโอกาสเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในท้องที่ที่ปกครองอยู่ ทำให้เกิดความขัดแย้งกับบรรดาผู้ปกครองล้านนา เป็นเหตุให้ผู้ปกครองล้านนาได้เข้าร่วมกับกองทัพกรุงธนบุรีและสามารถขับไล่พม่าออกจากล้านนาได้เป็นผลสำเร็จใน พ.ศ. 2317

กล่าวโดยสรุป เมื่อพม่าเข้ามาปกครองล้านนาเพื่อการเมือง และแสวงหาผลประโยชน์จากการค้าเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้กับราชสำนักพม่า โดยการใช้นโยบายต่างๆ ทั้งด้านการเมืองที่เข้มงวด การเรียกเก็บภาษีจำนวนมาก และด้านการค้ามีมาตรการทางด้านการเก็บส่วยอากรที่เรียกเก็บในอัตราที่สูงตามด้านต่างๆ จนกระทั่งส่งผลให้ผู้ปกครองพื้นเมืองชาวล้านนาเข้าร่วมกับกองทัพกรุงธนบุรีและสามารถขับไล่พม่าออกไปจากดินแดนล้านนาได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2317 จากมาตรการต่างๆ ดังกล่าวไว้ข้างต้น เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนา ในช่วงระยะเวลาที่พม่าปกครองตลอด 216 ปี

¹อาสา คำภา. (2549). *เล่มเดิม*. หน้า 38.

บทที่ 5

สภาพเศรษฐกิจของเชียงใหม่และล้านนาในยุคการปกครองของพม่า

การที่พม่าสามารถครอบครองดินแดนของอาณาจักรล้านนาได้ทั้งหมด ทำให้ได้รับผลประโยชน์จากล้านนาหลายด้าน เป้าหมายประการแรกของพม่าที่เข้ามายึดครองล้านนานั้นเพื่อต้องการโจมตีอาณาจักรอยุธยา อย่างไรก็ตามการเข้าครอบครองล้านนา พม่ายังได้รับผลประโยชน์ทางการค้าของล้านนาอีกด้วย

การค้าในยุคราชวงศ์มังรายในล้านนานั้น เป็นการค้าที่มีการค้ากับเครือข่ายภายในอาณาจักรและภายนอกอาณาจักร แต่การค้ากับพม่านั้นมีอยู่ไม่มากและการค้าเป็นรูปแบบที่มีชาวไทใหญ่หรือเงี้ยวนำสินค้าพม่ามาขาย อีกทั้งพม่านั้นก็ไม่ได้ให้ความสนใจในการทำการค้ากับล้านนามากนักเนื่องจากพม่าเน้นการค้ากับเมืองมอญโดยตรงและทำการค้าขายกับพ่อค้าชาวอินเดีย ดังนั้นการค้าของล้านนาในยุคราชวงศ์มังรายปกครองจึงอยู่ที่เมืองทางใต้ หรือไม่ก็พ่อค้าชาวจีนที่เป็นชาวต่างแดน การค้าระหว่างหัวเมืองจึงเป็นการค้าขายของขุนนางชั้นสูงของหัวเมืองต่างๆ เท่านั้น ส่วนการค้าระหว่างพ่อค้าก็เป็นลักษณะพ่อค้ารายย่อย ยกเว้นกรณีพ่อค้าชาวจีนที่เดินทางมาทำการค้าในรูปแบบกองคาราวานกับพ่อค้าเมืองใต้ที่มีการซื้อขายจำนวนมาก ที่ก่อให้เกิดความรุ่งเรืองทางการค้าในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวเป็นอย่างมาก

1. สภาพการค้ายุคพม่าปกครอง

ลักษณะของการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนาในยุคนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากเดิมมีการค้าขายโดยการแลกเปลี่ยนสินค้ากันโดยตรง แต่ยุคนี้มีการนำเงินตราในรูปแบบต่างๆ เข้ามาในระบบการค้ามากขึ้น เส้นทางการค้าขายตัว พ่อค้าชาวพม่าเข้ามาเป็นพ่อค้ากลุ่มสำคัญและมีบทบาทมากขึ้นด้วย เนื่องจากล้านนาถูกปกครองจากพม่า ทำให้พ่อค้าชาวพม่าสามารถเข้ามาทำการค้าในล้านนาเพิ่มมากขึ้น ด้านพ่อค้าทางไกลยังคงเป็นพ่อค้าชาวจีนและเงี้ยว และใช้กองคาราวานสัตว์ต่าง เดินทางผ่านเชียงใหม่ลงมาทำการค้า เป็นกลุ่มพ่อค้าที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจากเดิม มีการนำสินค้าเข้ามาค้าขายในเชียงใหม่แต่ละปีจำนวนมากถึง 7,000 – 8,000 ตัว¹ โดยได้มีหลักฐาน

¹ ศศิกัสร์ เทียงมิตร. (2545). *เล่มเดิม*. หน้า 42.

ระบุถึงบทบาทของพ่อค้าเชียงตุงว่าเป็นกลุ่มพ่อค้าโคต่างที่ใหญ่ที่สุด พ่อค้าพม่าตั้งร้านค้าหรือทำการค้าในเมืองลำปาง เมืองเชียงใหม่¹ และเชียงแสนเป็นส่วนใหญ่ พ่อค้าชาวจีนมีกองคาราวานโคต่าง ล่อต่าง เดินทางเป็นกองคาราวานใหญ่มีจุดหมายคือเมืองเชียงใหม่ เชียงแสนและเมะละตะมะหรือมะละแหม่งซึ่งเป็นศูนย์กลางและเมืองหน้าด่านในการรับสินค้าจากพ่อค้าชาวตะวันตก

2. เครือข่ายทางการค้าของอาณาจักรล้านนายุคพม่าปกครอง

ในยุคของการเป็นประเทศราชของพม่า อาณาจักรล้านนาได้มีการค้าที่ขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากพม่าได้รับผลประโยชน์จากการทำการค้าในรูปแบบต่างๆ กล่าวคือไม่ว่าจะเป็นการค้าของกษัตริย์พม่า หรือแม้แต่การค้ากับชาวต่างชาติที่มีมากขึ้น ในทางกลับกันล้านนาได้รับผลประโยชน์ทางด้านการค้าเพิ่มขึ้นเช่นกัน เมื่อพม่าเข้ามาเป็นผู้ปกครองล้านนาแล้วยังอำนวยความสะดวกทางด้านการค้าให้กับล้านนา กล่าวคือทางราชสำนักพม่ามีความมั่นคงทางการเมืองทำให้การเดินทางเพื่อทำการค้าสะดวกมากขึ้น การค้าในล้านนาเป็นอีกแหล่งผลประโยชน์ของกษัตริย์พม่าในทางกลับกัน สองร้อยกว่าปีที่พม่าปกครองล้านนาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ตองอู ราชวงศ์นยองยาน (ตองอูยุคฟื้นฟู) หรือแม้แต่ราชวงศ์อลองพญา (คองบอง) ซึ่งเข้าปกครองล้านนาอย่างเข้มงวด และทำให้เกิดความขัดแย้งกับขุนนางล้านนา ชาวพื้นเมืองอยู่บ่อยครั้ง ด้วยเหตุที่พม่าเก็บส่วยและขูดรีดราษฎรล้านนาอย่างมากเพื่อผลประโยชน์ของกษัตริย์พม่าและขุนนางพม่าในระดับต่างๆ และเมื่อพม่าเกิดปัญหาภายในหรือไม่เข้มงวดกับล้านนา ชาวพื้นเมืองมักจะก่อกบฏขึ้น

2.1 เส้นทางการค้าภายในอาณาจักรล้านนา

การค้าในอดีตเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดลักษณะสินค้าต่างๆ และทำประโยชน์ให้กับผู้ปกครอง ซึ่งเส้นทางการค้าของล้านนาที่สำคัญมีอยู่ 3 เส้นทางคือ

2.1.1 เส้นทางสายทองคำหรือเส้นทางการค้าสายเหนือ

เส้นทางการค้าสายนี้เริ่มต้นที่คูนหมิง – เชียงรุ่ง – เชียงตุง – เชียงแสน – เชียงราย – พะเยา – เชียงใหม่ – ลำพูน – ตาก – มะละแหม่งหรือเมะละตะมะ เส้นทางการค้าสายนี้มีความสำคัญตั้งแต่ก่อนอาณาจักรล้านนาจะสถาปนาขึ้น กองคาราวานของพ่อค้าจีนและกองคาราวานพ่อค้าเงี้ยว (ไทใหญ่) เดินทางมาค้าขายกับล้านนาโดยอาศัยเส้นทางสายนี้ เมืองที่สำคัญในการค้าขายบนเส้นทางสายนี้ ได้แก่ เชียงตุง เชียงแสน เชียงใหม่ และเมะละตะมะหรือมะละแหม่ง และพ่อค้าชาวพม่าได้ใช้เส้นทางสายนี้เดินทางเข้ามาค้าขายในล้านนา

¹สมมะโน ฒ เชียงใหม่.(2538). *เล่มเดิม*. หน้า 54.

2.1.2 เส้นทางสายตะวันออก

เส้นทางสายนี้เริ่มต้นที่เมืองหลวงพระบาง – เวียงจันทน์ – น่าน – แพร่ – ลำพูน – เชียงใหม่ – พะเยา¹ เส้นทางสายตะวันออกนี้เป็นเส้นทางสายหลักที่พ่อค้าจากหลวงพระบาง(เชียงใหม่) และเวียงจันทน์เดินทางมาค้าขายในล้านนาและทำให้เมืองลำปาง (เขลางค์หรือลคร) กลายเป็นเมืองสำคัญทางด้านการค้าขึ้นมาอันเนื่องจากทางเชียงใหม่มีปัญหาภายในหลายครั้งทำให้บทบาททางการค้าของเชียงใหม่ลดความสำคัญลงในช่วงระยะหนึ่ง ลำปางจึงกลายเป็นเมืองการค้าสำคัญขึ้นมาแทนที่เชียงใหม่ สืบเนื่องจากเส้นทางการค้าสายนี้อยู่ใกล้เมืองลำปาง ความจริงแล้วเมืองลำปางเคยเป็นเมืองสำคัญทางการค้าตั้งแต่อาณาจักรหริภุญไชยในอดีตมาก่อน ภายหลังการสถาปนาอาณาจักรล้านนาแล้ว ศูนย์กลางทางการค้าในบริเวณภาคเหนือตอนบนจึงเปลี่ยนไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่แทน

2.1.3 เส้นทางสายใต้

เส้นทางสายนี้เป็นหัวใจหลักในการค้าขายกับรัฐภายนอกทางใต้ โดยเส้นทางสายนี้เริ่มที่ศูนย์กลางของล้านนา คือ เชียงใหม่ – ลำพูน – ตาก – สุโขทัย – อุดรดิตถ์ – แพร่ – ลำปาง จากเส้นทางสายตะวันออกที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าเมืองลำปางมีความสำคัญอย่างมากทางด้านการค้า โดยเฉพาะศูนย์กลางเครือข่ายการค้าบริเวณตอนใต้ของอาณาจักรล้านนา

3. การเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางทางการค้ายุคพม่าปกครอง

การเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางทางการค้าในล้านนานั้น เริ่มขึ้นเมื่อพม่าเข้ามาปกครองล้านนาอย่างเข้มงวด ซึ่งแตกต่างจากยุคราชวงศ์มังรายที่มีศูนย์กลางทางการค้าอยู่ที่เมืองเชียงใหม่และ หริภุญไชย มาเป็นเมืองเชียงใหม่ ลำปาง (ปลายยุคพม่าปกครอง) เชียงแสน และเชียงใหม่ การเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางทางการค้ายุคพม่าปกครองล้านนา ทำให้การค้าเกิดการขยายตัวขึ้นอย่างมาก ซึ่งสามารถวิเคราะห์ให้เห็นได้ดังนี้

3.1 การขยายตัวทางการค้าของพ่อค้า

ล้านนายุคพม่าปกครองนั้นการค้าขยายตัวขึ้นอย่างมาก พ่อค้าชาวพม่าเข้ามาค้าขายในล้านนาและทำการค้าอย่างกว้างขวาง อีกทั้งในช่วงปลายยุคพม่าปกครองพม่าตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษในบางส่วน* พ่อค้าชาวอินเดียซึ่งเป็นคนในบังคับของอังกฤษได้เดินทางเข้ามาค้าขายใน

¹สมมะโน ฒ เชียงใหม่. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 54.

* การตกเป็นอาณานิคมของพม่านั้นเริ่มที่ดินแดนพม่าบริเวณชายฝั่ง ดังนั้นเมื่อพม่าเริ่มถูกอังกฤษครอบครอง พ่อค้าชาวอินเดียจึงเข้ามาทำการค้ากับล้านนามากขึ้นโดยผ่านทางเมืองตามชายฝั่งทะเลพม่าและเข้ามาทำการค้ากับล้านนา

ล้านนามากขึ้น พ่อค้าชาวอินเดียเข้ามาค้าขายในเมืองเชียงใหม่ไม่น้อยกว่าพ่อค้าพม่า ทางด้านเมืองลำปางพ่อค้าชาวพม่ายังมีอิทธิพลทางด้านการค้าอยู่ และเมื่อล้านนาตกเป็นประเทศราชของสยาม พ่อค้าชาวพม่าและพ่อค้าชาวอินเดียจึงลดบทบาทลง โดยถูกแทนที่ด้วยพ่อค้าชาวจีนและขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

3.2 การค้าทางไกลทางตะวันตก

จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าเมื่ออินเดียเข้ามาทำการค้ากับล้านนา ทำให้ระบบเงินตราของอินเดีย คือ เงินรูปีจึงได้หลั่งไหลเข้ามาจากการนำเข้ามาของพ่อค้าชาวอินเดีย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้ล้านนามีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าโดยการใช้เงินตรามากขึ้น

3.3 รูปแบบสินค้า

ในอดีตสินค้าที่มีการค้าขายในล้านนานั้น มักจะเป็นสินค้าเกษตรเป็นหลัก สินค้าจากชาวตะวันตกมีอยู่น้อย คือจำกัดอยู่ในวงแคบเพราะมีแต่กลุ่มผู้นำทางการปกครองเท่านั้นที่สามารถซื้อหาสินค้าชาวตะวันตกได้ การเปลี่ยนแปลงเริ่มเมื่อชาวตะวันตกเข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น สินค้ายุโรปจึงหาได้ง่ายขึ้น ดังนั้นเสื้อผ้าสำเร็จรูปจากอังกฤษที่เข้ามาผ่านอินเดีย พม่าและเมืองที่เป็นเมืองท่าที่สำคัญคือมะละแหม่งหรือมะละแหม่ง จึงเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าของกลุ่มพ่อค้าชาวตะวันตก

3.4 เส้นทางสินค้า

จากการขยายตัวทางการค้าที่มีมากขึ้น เส้นทางสินค้าทางไกลจึงเปลี่ยนไปจากคูนหมิง – เชียงตุง – เชียงใหม่ – มะละแหม่ง¹ เป็นเส้นทางที่มีความยาวมากขึ้น เป็นคูนหมิง – เชียงรุ่ง – เชียงตุง – เชียงแสน – เชียงราย – พะเยา – เชียงใหม่ – ลำพูน – ตาก – แม่สอด – มะละแหม่ง เนื่องด้วยเกิดการขยายตัวของการค้าและความต้องการสินค้าที่มากขึ้น

ภาพประกอบ 26 ประตูป่าแดง เมืองเชียงใหม่

ที่มา: วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ; และคนอื่นๆ . (2552). *ศึกเชียงใหม่ : การแผ่แสนยานุภาพของสยามประเทศ ยุคเปลี่ยนผ่านเมืองอุตรดิตถ์ สงครามจารีตครั้งสุดท้ายของสยามประเทศ*. หน้า 119.

¹สมมะโน ณ เชียงใหม่. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 58.

3.5 ความชัดเจนของเขตการค้า

เมื่อพม่าปกครองล้านนา เมืองที่อยู่ใกล้พม่าจึงได้รับผลประโยชน์จากการค้ามาก กล่าวคือ พ่อค้าชาวพม่าเข้ามาค้าขายในเมืองที่อยู่ใกล้กับพม่า และขยายไปยังเมืองลำปางและเชียงใหม่ในที่สุด อีกทั้งเมืองที่อยู่ทางเหนือของล้านนาตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าทางไกลที่มีจีนเป็นผู้ขับเคลื่อนสำคัญ ดังนั้นเมืองทางเหนือของล้านนาจึงก้าวเข้ามามีความสำคัญทางด้านการค้ามากขึ้นจากเดิม ดังจะเห็นได้จากเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงและเชียงแสน ทำให้เชียงแสนกลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านการค้าจนราชสำนักพม่าต้องเข้าปกครองโดยตรง และแยกออกจากการปกครองจากเชียงใหม่ เมืองเมาะตะมะหรือมะละแหม่งกลายเป็นศูนย์กลางของสินค้าจากชาวตะวันตกเพราะเป็นเมืองท่าที่สำคัญ

3.6 การเปลี่ยนศูนย์กลางทางการค้า

ศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในยุคราชวงศ์มังรายจากที่ได้กล่าวมาข้างต้นอยู่ที่เชียงใหม่และเมืองหริภุญไชยตามลำดับ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองและมีการขยายตัวทางการค้ามากขึ้น ทำให้เมืองสำคัญทางด้านการค้าเปลี่ยนไปเป็นเมืองเชียงใหม่ เชียงแสน ลำปาง และเชียงตุง ซึ่งเมืองดังกล่าวเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญและเป็นแหล่งที่สามารถตัดทวงผลประโยชน์และทรัพยากรที่เอื้อประโยชน์ต่อพม่าในอาณาจักรล้านนาได้เป็นอย่างดี

4. เมืองสำคัญทางด้านการค้ายุคพม่าปกครอง

หัวเมืองในล้านนาเป็นหัวเมืองสำคัญทางการค้าของพม่า เนื่องจากล้านนาเป็นดินแดนที่อยู่กึ่งกลางระหว่างพม่าและสยาม ดังนั้นเมืองต่างๆ ของล้านนาเมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ทำให้กษัตริย์พม่าส่งขุนนางมาปกครองอย่างใกล้ชิด* และเมืองที่มีความสำคัญทางด้านการค้า ได้แก่

4.1 เมืองเชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนาและเป็นศูนย์กลางของความเจริญในด้านต่างๆ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางทางด้านการค้า เมื่ออาณาจักรล้านนาตกเป็นของพม่า เชียงใหม่ก็ยังคงมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางของการปกครองล้านนาของพม่า

*ในช่วงแรกของการปกครองล้านนาของราชวงศ์ตองอูได้ให้เชื้อสายราชวงศ์มังรายปกครองดูแลความสงบในระยะแรก จากนั้นจึงให้นรธาเมงสอหรือมังนรธาชอพระโอรสของพระองค์เดินทางมาปกครอง จากนั้นเกิดเหตุการณ์แย่งชิงราชสมบัติกันในระหว่างพระโอรสของนรธาเมงสอ ดังนั้นเมื่อสิ้นเชื้อสายของนรธาเมงสอ กษัตริย์พม่าจึงได้ให้ขุนนางในระดับเมียววุ่น (ตำแหน่งที่อยู่ในระดับเดียวกับเหมียววุ่น คือ เจ้าเมืองล้านนาเดิม) มาปกครองแทนโดยมีขุนนางในระดับต่างๆ คอยช่วยปกครองบ้านเมืองควบคู่กับขุนนางชาวพื้นเมือง การที่เปลี่ยนจากเชื้อพระวงศ์ของพม่าในการปกครองล้านนา ซึ่งอาจจะเป็นด้วยเหตุที่ผู้ปกครองเป็นเชื้อสายราชวงศ์พม่าเกรงว่าจะก่อกบฏตั้งตนเป็นอิสระ และอีกทั้งเนื่องจากล้านนาเป็นดินแดนที่กว้างใหญ่ไพศาลมาก ถ้าหากผู้ปกครองสามารถรวบรวมอำนาจไว้ที่ผู้ปกครองก็จะเป็นภัยต่อราชสำนักพม่า หากผู้ปกครองเข้าสวามิภักดิ์สยามก็จะเป็นภัยอย่างมากกับกษัตริย์พม่าเช่นกัน

และเป็นศูนย์กลางทางการค้า ดังนั้นพม่าจึงให้ความสำคัญกับเชียงใหม่ เมื่อพม่าทำศึกกับสยามพม่าจะอาศัยเชียงใหม่เป็นฐานในการรวบรวมกำลังพล และเสบียงที่ใช้ในการทำสงครามกับสยาม ดังนั้นเชียงใหม่จึงเป็นเมืองที่สำคัญทั้งด้านการเมืองการปกครอง และด้านการค้า

4.2 เมืองลำปาง

เมืองลำปางเป็นเมืองที่มีบทบาททางด้านการค้ามาตั้งแต่อาณาจักรสุโขทัย จากนั้นในยุคพม่าปกครองลำปางมีความสำคัญทางด้านการค้าขึ้นมาก เนื่องจากเป็นเมืองที่มีพ่อค้าชาวพม่าตั้งร้านค้าอยู่มาก อีกทั้งยังเป็นเมืองที่มีการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าทางไกลจากจีน และเชียงตุง รวมทั้งเป็นศูนย์กลางทางการค้ากับเมืองใต้ก่อนที่สินค้าต่าง ๆ จะส่งผ่านมายังเชียงใหม่ ภายใต้การปกครองของพม่า ลำปางจึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้ว่าภายในเมืองลำปางมีวัดวาอารามที่มีรูปแบบของสถาปัตยกรรมพม่าอยู่มาก

4.3 เมืองเชียงตุง

เชียงตุงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านการเมืองและการค้าตั้งแต่พระยามังรายได้เข้ายึดครอง ในระยะแรกพระยามังรายต้องการให้เชียงตุงเป็นเมืองหน้าด่าน เพื่อต่อต้านการรุกรานจากจีน แต่ในทางกลับกันเชียงตุงยังเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางการค้าสำคัญ ดังนั้นการค้าทางไกลจึงผ่านเมืองเชียงตุง ส่งผลให้เมืองเชียงตุงเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรล้านนา สังเกตได้จากผู้ปกครองเชียงตุงมีเชื้อสายราชวงศ์มังรายมาตั้งแต่พระยาไชยสงครามได้ให้เจ้าน้ำท่วมพระโอรสมาปกครองเชียงตุง เชียงตุงจึงมีฐานะที่เหนือกว่าหัวเมืองในล้านนาอื่นๆ จากการที่เชียงตุงตั้งอยู่ในชัยภูมิที่ดีมีอาณาเขตติดกับญานานและพม่า อีกทั้งยังอยู่ระหว่างกลางแม่น้ำสายสำคัญถึง 2 สาย คือแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน จึงสามารถทำการค้าทางน้ำกับหลวงพระบางหรือเชียงทองได้ อีกทั้งระยะเวลาการเดินทางระหว่างเชียงใหม่ไปยังเชียงตุงใช้ระยะเวลาเพียง 2 สัปดาห์หรือประมาณ 15 วัน¹ เส้นทางที่เชียงตุงใช้ทำการค้าในยุคพม่าปกครองคือ จากญานานลงมายังเชียงตุง เชียงรายหรือเชียงแสน เชียงใหม่ ลำปาง เมะตะมะ มัณฑะเลย์ อย่างกึ่ง พ่อค้าที่มีบทบาทในเมืองเชียงตุง ได้แก่ พ่อค้าชาวจีนที่เดินทางมาทำการค้าโดยใช้กองคาราวานโคตต่าง ล่อต่าง ในช่วงพม่าปกครองการค้า กลุ่มพ่อค้าชาวพื้นเมืองของเชียงตุงจะมีบทบาทมากกว่าพ่อค้าชาวจีน เป้าหมายทางการค้ายุคพม่าปกครองของพ่อค้าที่เดินทางผ่านเชียงตุงอยู่ที่เชียงใหม่หรือลำปาง ดังนั้นทางด้านการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งพิจารณาได้จากเหตุการณ์ที่หนานทิพย์ช้างชาวเมืองลำปางที่สามารถปราบท้าวมหายศ และได้ใช้ความสัมพันธ์ที่มีกับผู้ปกครองเมืองเชียงตุงเพื่อขอรับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองลำปางจากกษัตริย์พม่า จากความสัมพันธ์ของเมืองลำปางและเมืองเชียงตุงข้างต้น สามารถอนุมานได้ว่าเมืองเชียงตุงเป็นเมืองที่สำคัญแห่งหนึ่งในขณะนั้น²

¹ สมมะโน ฅ เชียงใหม่. (2538). เล่มเดิม. หน้า 53.

² สมหมาย เปรมจิตต์. (2540). เล่มเดิม. หน้า 119.

4.4 เมืองเชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่เดิมเป็นเมืองโบราณและได้รับการสถาปนาขึ้นมาใหม่โดยพระยาแสนภู ดังนั้นจากความเป็นเมืองเก่ามาก่อน พื้นฐานทางเศรษฐกิจนั้นยังคงมีอยู่ ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับเชียงตุงอีกทั้งที่ตั้งของเมืองอยู่ไม่ไกลมากนักจากเชียงราย เมื่อพม่ายุคราชวงศ์นยองยานเข้ามาปกครองล้านนา เชียงแสนได้มีความสำคัญขึ้นมาก เนื่องจากเชียงใหม่อยู่ใกล้พม่ามากกว่าเชียงใหม่ อีกทั้งเป็นการปิดกั้นผลประโยชน์ทางการค้าของเชียงใหม่ โดยให้เชียงใหม่แยกออกจากการปกครองของเชียงใหม่และขึ้นตรงกับพม่า เพื่อจะได้ควบคุมผลประโยชน์ทางการค้าจากเชียงใหม่ ดังนั้นเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ราชวงศ์นยองยานได้เข้ามาปกครองพม่า เชียงแสนจึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญของล้านนาเทียบเท่ากับเชียงใหม่

ภาพประกอบ 27 เวียงหนองล่อง (ทะเลสาบเชียงใหม่)
อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา: ณรงค์ พ่วงพิศ. (2543). *ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย*. หน้า 61.

4.5 หัวเมืองล้านนา

ความสำคัญทางการค้าของเมืองต่างๆ ในล้านนา มีลักษณะเป็นเมืองต้นทางในการรับสินค้าจากที่ต่างๆ โดยหัวเมืองต่างๆ ในอาณาจักรล้านนา มีการส่งสินค้าออกไปเพื่อแลกเปลี่ยนตามเมืองศูนย์กลางการค้า ทั้งเมืองเชียงใหม่ เชียงแสน เชียงตุงและลำปาง ดังนั้นความสำคัญของเมืองศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ จึงเป็นหัวใจหลักของการค้าภายในและภายนอกล้านนา โดยกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์จากการค้า ได้แก่ กษัตริย์พม่า ขุนนางพม่า และผู้ปกครองท้องถิ่นเป็นหลัก

5. ปัจจัยที่ส่งเสริมการค้าและอุปสรรคทางการค้ายุคพม่าปกครองล้านนา

การค้าระหว่างรัฐในอดีตนั้น มีปัจจัยอยู่หลายปัจจัยที่ส่งเสริมการค้า เช่น ปัจจัยทางด้านการเมือง และด้านสังคม เป็นต้น

5.1 ปัจจัยส่งเสริมด้านการค้า

ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการค้ามีหลายปัจจัยดังต่อไปนี้

5.1.1 ปัจจัยด้านการเมือง

ในช่วงที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า และต่อมาเชียงใหม่จึงเข้าสวามิภักดิ์พม่าใน พ.ศ. 2101 นั้น สินค้าที่พม่ามีความต้องการมากจากล้านนาและเชียงใหม่ คือ เสบีงต่าง ๆ รวมถึงสัตว์ต่าง เช่น กระบือจากล้านช้าง ทำให้พ่อค้าชาวพม่าเข้ามาทำการค้าในล้านนามากขึ้น ในการนี้ พ่อค้าชาวพม่าได้เลือกเมืองเชียงใหม่ และลำปางเป็นเมืองที่ทำการค้าของตน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักพม่า พ่อค้าพม่าเข้ามาทำการค้าในล้านนาทำให้สภาพเศรษฐกิจในล้านนาเกิดการขยายตัวอย่างมาก ส่วนเชียงใหม่การค้าขายมีการขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากราชสำนักพม่าให้การสนับสนุนในฐานะที่เป็นแหล่งผลประโยชน์ในด้านภาษีอากรในรูปแบบต่าง ราชสำนักพม่าได้อำนวยความสะดวกในการเดินทางของพ่อค้าจากต่างแดนให้เข้าไปทำการค้าที่เชียงใหม่ และมีด่านตรวจเป็นจำนวนมากระหว่างเส้นทางการค้า

5.1.2 ปัจจัยด้านสังคม

ราษฎรส่วนใหญ่ของล้านนายังคงเลี้ยงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรจึงมีอยู่มาก ขณะเดียวกันชาวล้านนาก็มีความต้องการสินค้าจากชาวตะวันตก โดยปลายทางของการค้าขายจะอยู่ที่เมืองเมาะตะมะหรือมะละแหม่ง ซึ่งเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้ากับชาวตะวันตก ส่วนเชียงใหม่มีพื้นที่ทำเกษตรไม่มาก เห็นได้จากลักษณะภูมิประเทศของเมืองที่ตั้งอยู่บนเขาสูงดังนั้นการทำเกษตรทำแค่เลี้ยงชีพ แต่ชาวเชียงใหม่ก็มีความชำนาญในการเดินทางบนภูเขาสูง ทำให้ชาวเชียงใหม่ออกเดินทางติดตามพ่อค้าชาวจีนเพื่อทำการค้า และต่อมาจึงผันตัวมาเป็นพ่อค้าคนกลาง การที่ล้านนาและเชียงใหม่มีพื้นฐานทางสังคมแบบเกษตร โคจิงเป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกประเภทหนึ่ง นอกจากใช้ในการทำเกษตรกรรมแล้วยังสามารถนำมาใช้เป็นพาหนะเทียมเกวียนเพื่อขนส่งสินค้าไปจำหน่ายยังที่ต่างๆ ได้ ดังนั้นโคจิงถือเป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญในล้านนา

5.1.3 ปัจจัยความต้องการสินค้าที่หลากหลาย

สินค้าของชาวล้านนาแต่ละหัวเมืองนั้นมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการค้าขายจึงมีการแลกเปลี่ยนจากเมืองสู่เมืองมากขึ้น กล่าวคือแต่ละเมืองมีผลผลิตที่ต่างกันและมีความต้องการสินค้าซึ่งกันและกัน จึงก่อให้เกิดพ่อค้าระหว่างเมืองหรือพ่อค้ารายย่อยขึ้น พ่อค้าเหล่านี้จะนำสินค้าจากเมืองของตนไปค้าขายยังเมืองต่างๆ จากนั้นเมื่อเดินทางกลับก็จะนำสินค้าจากเมืองต่างๆ กลับมาค้าขายยังเมืองของตนด้วย

5.2 อุปสรรคทางการค้า

อุปสรรคทางการค้าที่เกิดขึ้นมีหลายประการดังต่อไปนี้

5.2.1 อุปสรรคด้านการเดินทาง

การเดินทางในระบบการค้าทางไกลนั้น อุปสรรคสำคัญอยู่ที่สภาพภูมิอากาศ ทำให้การเดินทางเพื่อไปค้าขายจะอยู่ในช่วงฤดูแล้งเท่านั้น เพราะดินแดนล้านนาเป็นดินแดนที่มีภูเขาสูงหัวเมืองต่างๆ ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ หากเดินทางในฤดูฝนการเดินทางจะเป็นอุปสรรคต่อการขนส่งสินค้าอย่างมาก ล้านนายังมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้นฤดูฝนจะเป็นช่วงที่ชาวล้านนาทำเกษตรกรรม ไม่เอื้อต่อการทำการค้า

5.2.2 อุปสรรคด้านการเมือง

ในช่วงปลายของการปกครองของพม่านั้น เมืองเชียงใหม่ที่เคยเป็นศูนย์กลางทางการค้าใหญ่กลายเป็นเมืองร้าง เนื่องจากเกิดการกบฏทำให้พม่มากกว่าต่อต้านราษฎรเชียงใหม่ไปยังพม่า ศูนย์การค้าในล้านนาจึงเปลี่ยนจากเชียงใหม่ไปอยู่ที่เมืองลำปาง เมืองเชียงใหม่ และเชียงใหม่ทางตอนเหนือของล้านนา เป็นต้น การค้าทางไกลลดบทบาทลงเหลือเพียงการค้าระหว่างเมืองเป็นส่วนใหญ่อีกทั้งการค้ายังคงมีความคึกคักอยู่ทางตอนเหนือของล้านนา

6. สินค้าสำคัญยุคพม่าปกครอง

สินค้าแต่ละยุคมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นมากทั้งเส้นทางการค้าและสินค้าต่างๆ โดยสินค้าที่มีการค้ากันมีอยู่หลากหลายได้แก่

6.1 สินค้าเกษตร

สินค้าจำพวกเกษตรเป็นสินค้าหลักของชาวล้านนาที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งมีอยู่หลากหลายด้วยกัน ได้แก่

6.1.1 ข้าว

อาณาจักรล้านนาในอดีตนั้นวิเคราะห์จากชื่อของอาณาจักรเป็นดินแดนที่มีการทำเกษตรและพืชเศรษฐกิจสำคัญคือข้าวจึงได้ชื่อว่าล้านนา โดยแปลว่ามีนาอยู่เป็นล้าน ชาวล้านนาบริโภคข้าวเป็นหลักรวมทั้งเป็นส่วยและนำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นๆ ที่ล้านนาไม่มี ชาวล้านนามีการบริโภคข้าวกันอย่างแพร่หลายและโดยมากเป็นข้าวเหนียว ซึ่งปัจจุบันนี้ชาวล้านนาก็ยังคงบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักอยู่ เมื่อเวลาผ่านไปมีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันมากขึ้น ชาวล้านนาจึงปลูกข้าวเจ้าหรือข้าวสวดยมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการทำการค้าทางไกลกับดินแดนจีนตอนใต้ เนื่องด้วยชาวจีนนิยมบริโภคข้าวเจ้ามาก จากการขยายตัวทางการค้าของชาว

¹ การเดินทางในฤดูฝน กลุ่มพ่อค้าจะทำการค้าขายได้อย่างลำบากมาก เนื่องจากต้องรอฝนหมดและให้สภาพการเดินทางสะดวก กองคาราวานฮ่อเดินทางมาถึงเชียงใหม่ราวกลางเดือนธันวาคมทุกปี ซึ่งถือว่ามีความล่าช้ามากถ้าเทียบกับการเดินทางในช่วงอื่นๆ ดูใน รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*. หน้า 136.

ล้านนาจะถูกเก็บส่วยเป็นข้าวเจ้าให้กับผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผลประโยชน์ด้านการค้าของผู้ปกครองอีกทอดหนึ่ง ดังนั้นข้าวจึงเป็นทั้งเป็นพืชที่ใช้บริโภคในครัวเรือน เป็นส่วยให้กับผู้ปกครอง และยังเป็นสินค้าสำคัญของชาวล้านนาอีกชนิดหนึ่ง

6.1.2 พืชพรรณนาหาชนิด

สินค้าเกษตรในล้านนาไม่ได้จำกัดแต่เพียงข้าวอย่างเดียวเพราะภูมิประเทศของหัวเมืองต่างๆ บางครั้งอยู่ในที่สูง หรือไม่ก็ปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อรักษาดินให้อุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ ดังนั้นพืชพรรณของล้านนาที่สามารถทำการเพาะปลูกได้จึงมีอยู่หลากหลาย เช่น ผ้าย พริก หมากพลู ใบชา ต้นยาสูบ งา ถั่ว ชิง และข้าว เป็นต้น พืชพรรณนาหาชนิดเหล่านี้ โดยมากจะเป็นสินค้าที่มีการค้าขายอยู่ในหัวเมืองล้านนาเท่านั้นเพื่อบริโภคเท่านั้น ไม่นิยมเป็นสินค้าส่งออกไปยังดินแดนภายนอกจึงเป็นเพียงสินค้าที่ใช้ภายในครัวเรือน

6.2 สินค้าหัตถกรรม

สินค้าหัตถกรรมเป็นสินค้าที่ชาวพื้นเมืองได้ทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือน มีการทำอย่างหยาบๆ และไม่ได้เป็นสินค้าเพื่อส่งออกแต่อย่างใด มีเพียงเครื่องเขินที่มีการส่งออกไปยังดินแดนต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงอำนาจและบารมีของชนชั้นผู้ปกครองในสมัยนี้ ตัวอย่างสินค้าหัตถกรรมได้แก่

6.2.1 เครื่องเขิน

เครื่องเขินถือเป็นงานหัตถกรรมอย่างหนึ่ง เป็นงานฝีมือที่ใช้ความชำนาญและทักษะสูง โดยมากเมืองที่ทำเครื่องเขินได้อย่างชำนาญคือชาวเขินในเมืองเชียงตุง¹ จึงเรียกว่าเครื่องเขิน (เพราะชาวเชียงตุงเป็นชาวไทยเขินหรือขิ่น) เครื่องเขินเป็นสินค้าหัตถกรรมที่ได้รับความนิยมมากในบรรดาชนชั้นสูงของล้านนา แต่ช่วงระยะตอนปลายที่พม่าปกครองล้านนานั้น เครื่องเขินได้เริ่มแพร่หลายในกลุ่มบรรดาราษฎรทั่วไป ดังนั้นสินค้าประเภทนี้จึงเป็นสินค้าสำคัญของเมืองเชียงตุงอีกประเภทหนึ่ง

6.2.2 เครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบเป็นสินค้าหัตถกรรมของชาวล้านนามาตั้งแต่อดีตได้แก่ ถ้วยชาม หม้อ ไห และกระเบื้อง เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบเป็นเครื่องใช้ภายในครัวเรือนและเป็นสินค้าที่ได้กระจายตามหัวเมืองล้านนาอย่างกว้างขวาง การผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ในครัวเรือนและจากนั้นจึงซื้อขายแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นๆ ที่คนในหัวเมืองต่างๆ ขาดแคลน แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้พบจากบริเวณเมืองโบราณของล้านนา ปรากฏว่ามีเครื่องเคลือบดินเผาของสุโขทัยและจีนอยู่ด้วย ดังนั้นเครื่องเคลือบของล้านนาที่ทำขึ้นเองตามหัวเมืองต่างๆ เป็นการผลิตเพื่อใช้ของราษฎรและส่งไปขายให้กับราษฎรของล้านนาในระดับเดียวกัน ส่วนเครื่องเคลือบจากสุโขทัยและจีนคาดว่าเป็นสินค้าสำหรับผู้ที่มีฐานะสูง เช่น ผู้ปกครอง เพราะสินค้าที่นำเข้ามาจากจีน

¹ชวศา ศิริ. (2550). เล่มเดิม. หน้า 137.

และสุโขทัยมีราคาสูง เมื่อล้าหน้าตกเป็นประเทศราชของพม่าทำให้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบลดลง และเหลือเพียงการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน

6.2.3 ผ้าทอ

อาณาจักรล้านนาในอดีตยุคราชวงศ์มังรายได้มีการทอผ้าใช้ในครัวเรือนเพื่อนุ่งห่มและทำตุ่งเพื่อไว้ใช้ประดับในวันสำคัญและงานประเพณีทางศาสนา ดังนั้นการทอผ้าจึงเป็นหัตถกรรมในครัวเรือน แต่เมื่อพม่าเข้ามาในล้านนามากขึ้น การค้าขายผ้าทอจึงเกิดขึ้นเพราะการขยายตัวทั้งด้านการเมืองและการค้า การหลั่งไหลเข้ามาในล้านนาของเหล่าขุนนางชาวพม่า ดังนั้นการทำเครื่องนุ่งห่มจากผ้าทอจึงกลายเป็นสินค้าขึ้นมาด้วยเหตุผลดังกล่าว

6.2.4 เครื่องใช้ที่ทำจากไม้

จากอาชีพหลักของชาวล้านนาที่เป็นการทำเกษตรกรรม ดังนั้นเครื่องใช้ไม้สอยที่ทำจากไม้นั้นชาวล้านนาและชาวเชียงใหม่ก็จะใช้ในการเกษตรกรรมและการหาเลี้ยงชีพ มีการทำเครื่องจักสานจากไม้ เช่น ข้อง ซึ่งไว้ใช้ใส่ปลา กบ และเขียด ที่สามารถจับมาจากทุ่งนาเพื่อไม่ให้สัตว์ดังกล่าวหนี นอกจากนี้ยังมีโต๊ะ ขันโตกไม้ กับดักสัตว์ต่างๆ ส้า(ตะกร้า)* กะชะ(ภาชนะสานชนิดหนึ่งคล้ายตะกร้า ใช้บรรจุสิ่งของในการเดินทาง) โถ คราด เกวียน เรือ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นเครื่องใช้ในการหาเลี้ยงชีพและมีการผลิตเพื่อจำหน่ายตามหัวเมืองต่างๆ และทั้งหมดทำมาจากไม้ทั้งสิ้น

6.3 สินค้าประเภทปศุสัตว์

สินค้าประเภทปศุสัตว์มีอยู่ 2 ชนิดคือ สัตว์ใช้งาน และสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

6.3.1 สินค้าประเภทสัตว์ที่ใช้ทำอาหาร

สัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร ได้แก่ สุนัข ไก่ เป็ด แพะ ห่าน โค และกระบือ สินค้าประเภทสัตว์นี้มีการค้าขายที่อยู่ในวงกว้าง ทั้งเป็นสินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันภายในเมือง หมู่บ้าน ส่วนกระบือนั้นมีการบันทึกว่าได้นำเข้าจากล้านช้างเพื่อนำมาบริโภคเป็นหลัก

6.3.2 สินค้าประเภทสัตว์ใช้งาน

สัตว์ที่ทำการซื้อขายเพื่อนำไปใช้งาน ได้แก่ โค กระบือ ช้าง ม้า ลา ล่อ สัตว์ที่ใช้งานเหล่านี้มีการใช้งานที่แตกต่างกัน โคและกระบือมักใช้ในภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ช้าง ม้า ลาล่อใช้ในการเป็นพาหนะเพื่อใช้เดินทาง ส่วนกองคาราวานในการค้าขายมักใช้โค และล่อในการขนส่งสินค้าเป็นหลัก

6.4 สินค้าที่ได้จากป่า

สินค้าที่เก็บหรือหาได้ในผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ของล้านนาและเชียงใหม่ ทำให้ราษฎรบางกลุ่มยึดอาชีพหาของป่า สินค้าที่ได้จากป่าเป็นสินค้าส่งออกไปยังดินแดนอื่น ได้แก่ พลอย¹ ไม้จันทน์

* ปัจจุบันนี้ชาวล้านนายังเรียกตะกร้าว่า “ ส้า ” อยู่

¹ชวิตา ศิริ. (2550). เล่มเดิม. หน้า 148.

น้ำผึ้ง น้ำรัก ชะมดเซ็ด ครั่ง สีเสียด นอกจากนั้นยังมีสินค้าที่เป็นสัตว์ป่า เช่น ช้าง เสือดาว เสือโคร่ง หมี่ดำ นกยูง นกเงือกหาง เต่าหกขา งาช้าง นอแรด เขากวาง หนังสัตว์ต่างๆ เป็นต้น และสินค้าประเภทพืชพรรณไม้ต่างๆ ที่ได้จากป่า ได้แก่ ไม้ฝาง ไม้กฤษณา ไม้สัก ไม้แดง ไม้จันทร์หอม ไม้พะยูน ไม้เต็ง ไม้ตะเคียน ไม้ตะแบก ไม้มะค่าโมง ไม้แสม เปลือกสีเสียด เปลือกไม้โกงกาง เปลือกสน ลูกกระวาน น้ำมันสน ยางสน ยางรัก ครั่ง กายาน อบเชย การบูร กานพลู จันทน์ชะมด ดีป्ली และไต้(ยางไม้ที่ใช้จุดเป็นเชื้อเพลิง) เป็นต้น ซึ่งสินค้าเหล่านี้ล้วนสร้างความมั่งคั่งให้กับชนชั้นผู้ปกครองในระดับต่างๆ ภายใต้อิทธิพลการปกครองของพม่า

6.5 สินค้าทรัพยากรธรรมชาติ

สินค้าประเภททรัพยากรธรรมชาติคือสินค้าที่ได้จากพื้นดิน แม่น้ำลำธารสายต่างๆ โดยมากจะเป็นแร่ต่างๆ นำมาผ่านกรรมวิธีก่อนที่จะสามารถเป็นสินค้าที่นำรายได้มาสู่ดินแดนได้ และกรรมวิธีที่ใช้มีอยู่หลากหลาย เช่น การกรอง ต้ม หรือเผา ตามรูปแบบที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเมื่อผ่านกรรมวิธีดังกล่าวแล้วจะได้แร่ธาตุดังนี้

6.5.1 เกลือ

เกลือเป็นสินค้าที่สำคัญของเมืองน่าน และหลวงพระบาง เกลือจากเมืองน่านและหลวงพระบางเป็นเกลือสินเธาว์ที่หาได้จากดิน ซึ่งมีความสำคัญในการประกอบอาหารของชาวล้านนามาก เพราะอยู่ห่างไกลจากทะเลอีกทั้งยังเป็นสินค้าที่เป็นความต้องการของเหล่าบรรดาเมืองตอนในของภูมิภาคจนไปถึงตอนใต้ของจีน เมืองที่มีความต้องการบริโภคเกลือ ได้แก่ เชียงตุง เชียงรุ้ง และเมืองไทใหญ่ทั้งหลาย ดังนั้นกองคาราวานของพ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าจากเชียงตุงจึงมักเดินทางเข้ามายังน่านเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกับเกลือสินเธาว์ของน่าน

6.5.2 ทองคำ

ทองคำเป็นแร่มีค่าที่มีการค้าขายอยู่ในเส้นทางการค้าระหว่างเชียงใหม่ไปถึงคุนหมิง ซึ่งเส้นทางสายนี้ถูกเรียกว่าเส้นทางสายทองคำ ดังนั้นทองคำถูกค้าขายตั้งแต่ภาคใต้ของจีนจนมาถึงเชียงใหม่ ทองคำเป็นแร่ที่มีค่ามาก กษัตริย์ และชนชั้นผู้ปกครองในระดับต่างๆ มักจะใช้เป็นเครื่องใช้ไม้อ้อยเพื่อแสดงฐานะของตน สินค้าประเภททองคำนั้นส่วนมากจะเป็นสินค้าที่ล้าหน้าได้ นำเข้าจากทางตอนใต้ของจีน ซึ่งมีหลักฐานปรากฏว่าบริเวณตะวันตกเฉียงใต้และทางใต้ของจีนจะอุดมไปด้วยแร่ทองคำ¹

6.5.3 เงิน

แร่เงินเป็นแร่ที่มีมูลค่ารองลงมาจากทองคำ นิยมนำมาใช้เป็นภาชนะในการใส่สิ่งของต่างๆ ของผู้ที่มีฐานะสูง เงินถูกนำมาเป็นเครื่องใช้โดยเป็นงานหัตถกรรมหลายประเภทมีการทำลวดลายให้สวยงาม เช่น กำไลข้อมือ เข็มขัด กล่องใส่ยาสูบหรือบุหรี่ ถาด สลุง* พาน สิ่งของดังกล่าว

¹ชวิตา ศิริ. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 142.

* สลุงมีลักษณะเป็นขันแต่มีลวดลายสวยงาม และมีขนาดใหญ่กว่าขัน ใช้ใส่ น้ำ ปัจจุบันนี้ผู้สูงอายุในจังหวัดทางภาคเหนือของไทยจะใช้ใส่น้ำมันสัปปายะไปวัด

มีไว้เพื่อแสดงฐานะสังคมของผู้ครอบครอง ดังนั้นเงินจึงเป็นทั้งสินค้าที่นำมาทำเป็นเครื่องใช้ต่างๆ และสินค้าแลกเปลี่ยนกันอีกด้วย

6.5.4 สำริด

สำริดได้มาจากการนำทองแดง ดีบุก ตะกั่ว พลวง และสังกะสีมาหลอมผสมกันเพื่อขึ้นรูปหรือนำมาใส่พิมพ์ทำเพื่อตีเป็นเครื่องใช้ต่างๆ เช่น อาวุธ และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ชาวล้านนาโบราณเรียกว่าทองแต่ไม่ใช้ทองคำที่มีค่ามากกว่า แต่ก็ถือเป็นโลหะมีราคา บางครั้งราษฎรชาวล้านนาที่พอจะมีฐานะก็ได้หล่อพระพุทธรูปสำริดขึ้นมา ดังจะเห็นได้ตามวัดทางภาคเหนือของไทยในปัจจุบันที่จะมีพระพุทธรูปสำริดอยู่มาก สำริดเป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่มีมูลค่าต่ำกว่าเงินและสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนกันได้

6.5.5 เหล็ก

แร่เหล็กในล้านนานั้นมีหลายชนิด เช่น เหล็กขาง คือเหล็กที่ใช้ทำเครื่องครัว มีด ดาบ และเครื่องมือทำมาหากิน และเหล็กที่ใช้ทำหีบขึ้นรูปตามแบบต่างๆ คือ เหล็กเคียน เครื่องมือที่ทำมาจากเหล็ก ชาวล้านนามีการเรียกเฉพาะ เช่น เหล็กขี้เมียงคือเหล็กที่เป็นสนิม และเหล็กปิ่นซึ่งหมายถึงตะปู สินค้าประเภทเหล็กเป็นสินค้าที่มีใช้กันแพร่หลายในล้านนาและมีใช้กันเกือบทุกครัวเรือน ดังนั้นสินค้าประเภทนี้จึงเป็นสินค้าท้องถิ่นมากกว่าสินค้าส่งออกหรือนำเข้า

6.5.6 ปลา

เนื่องด้วยภูมิประเทศที่มีภูเขาสูงและห้วยเมืองต่างๆ ได้สร้างตามทีราบลุ่มน้ำ การทำประมงน้ำจืดจึงเป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กับการทำการเกษตร การทำประมงเมื่อได้ปลาจึงนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันภายในหมู่บ้านหรือนำมาถนอมอาหารเป็นปลาร้าและปลาแห้ง¹ ซึ่งสามารถพกพาเดินทางติดตัวไปยังดินแดนต่างๆ รวมทั้งนำไปขายยังห้วยเมืองที่ตั้งอยู่บนที่ราบสูงด้วย

6.6 สินค้านำเข้าจากต่างดินแดน

ล้านนาเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยภูเขา ลำธารและพื้นที่ทางเกษตร ดังนั้นสินค้าบางชนิดจึงเป็นสินค้านำเข้าโดยการแลกเปลี่ยนสินค้ากับผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในล้านนา และมีพ่อค้าคนกลางเป็นสื่อกลางในการค้าขายสินค้าที่มาจากภายนอก ช่วงปลายการปกครองของพม่ามีการซื้อขายโดยการใช้เงินตรามากขึ้นสินค้านำเข้าจากภายนอก ได้แก่

6.6.1 แร่โลหะ

สินค้าประเภทโลหะ เป็นสินค้าที่ถูกนำเข้ามาเนื่องด้วยเป็นสินค้าที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการภายในล้านนาเอง ทั้งนี้ ล้านนาสามารถหาหรือผลิตได้เองแต่ไม่พอเพียงต่อความต้องการ จึงมีการนำเข้าจากดินแดนภายนอก แร่ทองคำที่ล้านนานำเข้ามานั้นมีอยู่ 2 แหล่งคือจากหลวงพระบางและพม่า ส่วนทางตอนใต้ของจีนนั้นไม่ได้มีปรากฏว่าล้านนาได้นำเข้าทองคำมาจากจีน แต่มีการนำเข้าแร่เหล็กจากจีนมากกว่า และพ่อค้าชาวจีนใช้แร่เหล็กแลกกับเกลือสินเธาว์จาก

¹รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). เล่มเดิม. หน้า 118.

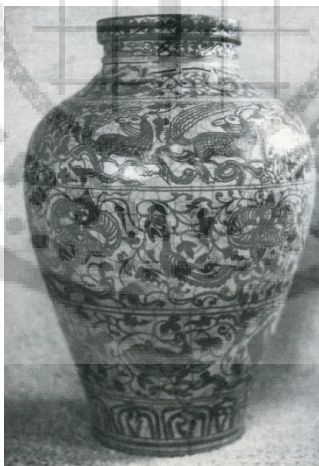
นาน รวมทั้งพ่อค้าเชียงตุงที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการจัดหาสินค้าให้กับกองคาราวานพ่อค้าชาวจีน เนื่องด้วยสภาพการเดินทางไปยังนานนั้นลำบากมีแต่ภูเขาทุรกันดาร ชาวเชียงตุงมีความชำนาญมากกว่าชาวจีน ทำให้ชาวเชียงตุงสามารถซื้อเกลือสินเธาว์จากนานไปขายให้พ่อค้าชาวจีนอีกทอดหนึ่ง

6.6.2 อัญมณีต่าง ๆ

สินค้าประเภทนี้ได้นำเข้ามาเพื่อแสดงฐานะของชนชั้นสูงในยุคจารีต โดยมีการนำมาทำเป็นเครื่องประดับในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ซึ่งพ่อค้าชาวพม่าได้นำมาค้าขายในล้านนา ซึ่งอัญมณีที่นำมาค้าขายในล้านนานั้นมีทั้งได้รับมาจากพ่อค้าชาวอินเดีย พ่อค้าแขก และจากแหล่งผลิตในพม่า คือ บ่อทับทิมโมโคก (เมืองโคก)¹ หากแต่การค้าขายอัญมณีพม่าเป็นสินค้าหวงห้ามเพราะสินค้าประเภทอัญมณีเป็นสินค้าสำหรับกษัตริย์² และชนชั้นสูงเท่านั้น และมีไว้ค้าขายกับชาวตะวันตกเท่านั้น ดังนั้นอัญมณีที่ได้นำมาค้าขายในล้านนาจึงเป็นอัญมณีที่มาจากภายนอกดินแดนพม่า

6.6.3 เครื่องเคลือบ

สินค้าประเภทนี้เป็นสินค้าที่ล้านนาสามารถผลิตได้เองหากแต่เป็นการผลิตไว้ใช้เองตามหัวเมืองต่างๆ โดยมากเป็นกระเบื้องดินเผาหรือหลังคาดินเผา ส่วนเครื่องเคลือบที่นำเข้ามาจากสุโขทัยและจีน เป็นสินค้าของชนชั้นสูงหรือชนชั้นผู้ปกครอง เนื่องจากเป็นการนำเข้าจึงมีราคาที่สูงมาก

ภาพประกอบ 28 ไหเคลือบ เครื่องปั้นดินเผาล้านนา

ที่มา: สรวดี อ่องสกุล. (2553). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. หน้า 158.

¹พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์. (2550). *พระราชพงศาวดารพม่า*. หน้า 915.

²แหล่งเดิม. หน้า 914.

6.6.4 สินค้าฟุ่มเฟือย

สินค้าฟุ่มเฟือยหรือของฟุ่มเฟือยเป็นสินค้าที่มีขายอยู่ในวงจำกัดอยู่ที่ชนชั้นสูงเท่านั้น สินค้าประเภทนี้เป็นสินค้าที่เข้ามาขายยังล้านนาเพื่อตอบสนองความต้องการความหรูหราของชนชั้นสูง สินค้าฟุ่มเฟือยมีตั้งแต่เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ส่วนตัว เครื่องประดับ ตลอดจนเครื่องใช้ภายในครัวเรือน สินค้าแต่ละชนิดถูกผลิตจากวัตถุดิบที่มีคุณภาพและมีราคาสูง มีความประณีตสวยงาม โดยมากจะนำเข้ามาจากรัฐหรือเมืองที่ใหญ่กว่า ดังนั้นสินค้าประเภทนี้จะนำเข้ามาทางพม่า อยุธยา หรือแม้แต่เมืองท่าเกาะตะมะเพราะเป็นเมืองที่เป็นชุมทางการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวตะวันตก

กล่าวโดยสรุป สภาพเศรษฐกิจการค้าในยุคพม่าปกครองเชียงใหม่และล้านนา มีการส่งเสริมการค้าเพื่อขยายอิทธิพลของพม่า และเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เข้าสู่ราชสำนักพม่าเป็นหลัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ เส้นทางการค้า พ่อค้า สินค้า นโยบายการปกครอง มาตรการการเก็บภาษีและช่วยเมือง และบรรดาเมืองศูนย์กลางทางการค้า ล้วนมีส่วนส่งเสริมให้ราชสำนักพม่ามีความมั่งคั่งจากนโยบายที่เข้มงวดและรัดกุมในเรื่องผลประโยชน์จากการค้า และขุนนางพม่าที่ถูกส่งไปประจำตามหัวเมืองล้านนา ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มผู้ปกครองชาวพื้นเมืองเดิม ในที่สุดจึงได้มีการรวมตัวกันเพื่อขับไล่พม่าออกจากดินแดนล้านนา และสาเหตุที่พม่าควบคุมล้านนาอย่างเข้มงวดเป็นเพราะล้านนาอยู่บนเส้นทางสายเศรษฐกิจที่อยู่กึ่งกลางระหว่างพม่าและสยาม ล้านนาเป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางการเมือง และการค้าระหว่างรัฐในยุคจารีต ล้านนามีระบบการค้าทั้งในดินแดนและตามหัวเมืองต่างๆ โดยมีการค้าขายกับสยาม พม่า อินเดีย และจีนตอนใต้ รวมทั้งพ่อค้าชาวตะวันตก ซึ่งผลของความสัมพันธ์ด้านการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนาที่เกิดขึ้นในยุคสมัยที่พม่าปกครองได้ก่อให้เกิดคุณอนันต์ต่อพื้นที่แถบนี้เป็นอย่างมาก

บทที่ 6

ผลของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับล้านนา

พ.ศ. 2101 – 2317

ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับล้านนามีอยู่ด้วยกันหลายด้าน และมีพัฒนาการมาจากความสัมพันธ์ทางการเมืองจากผู้ปกครองที่มีลักษณะเครือญาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพของผู้ปกครองจากกษัตริย์ราชวงศ์มังรายมาเป็นกษัตริย์พม่า ความสัมพันธ์ทางการปกครองจึงมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ไม่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างกันได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ทางการค้าจึงมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับล้านนาเป็นไปอย่างแน่นแฟ้นมากขึ้น

1. ความสัมพันธ์ทางการค้าที่ส่งผลต่อการเมืองการปกครองในยุคพม่าปกครอง

ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับล้านนายุคพม่าปกครองส่งผลต่อความสัมพันธ์ในรูปแบบของการปกครองที่เปลี่ยนไปดังนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงทางระบบการปกครองของพม่าเกิดขึ้นภายหลังจากที่ราชวงศ์นยองยานสามารถเข้ามายึดครองล้านนาและเชียงใหม่ได้อีกครั้ง การปกครองที่เข้มงวดโดยการใช้ขุนนางพม่าที่เข้ามาปกครองดินแดน ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับล้านนาอย่างมาก จากเดิมความสัมพันธ์ที่อยู่ในรูปความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ตลอดจนความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในระดับต่างๆ ขุนนางพม่าเข้ามาสอดส่องดูแลผลประโยชน์ด้านการค้าเป็นหลัก กระนั้นความสัมพันธ์ทางการปกครองระหว่างหัวเมืองล้านนาทั้งหมดรวมถึงเมืองประเทศราชอย่างเชียงใหม่ยังได้รับผลกระทบจากบทบาทของขุนนางพม่า โดยเฉพาะการติดต่อข้าราชการเรื่องต่างๆ จะถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดจากกลุ่มคนดังกล่าว

ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเชียงใหม่กับหัวเมืองล้านนาในยุคนี้ จึงอยู่ภายใต้การควบคุมของขุนนางพม่า และจากการบริหารเมืองประเทศราชของพม่ามีความต้องการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางในราชสำนักพม่า มีการกระจายอำนาจจากขุนนางพม่าลงสู่ท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้กลุ่มอำนาจเดิมถูกลดบทบาทลง ดังนั้นทำให้เมืองเชียงใหม่และอาณาจักรล้านนาต่างอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างราบรื่นนัก เชียงใหม่และล้านนาจึงได้มีการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองเดิมที่มีอยู่ ตลอดจนส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกันในรูปของเศรษฐกิจการค้าเป็นหลัก

1.2 ลักษณะของอำนาจ

อำนาจของผู้ปกครองเชียงตุงกับล้านนามีความแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งในช่วงราชวงศ์นยงยานและราชวงศ์คองบอง อำนาจการปกครองของล้านนาถูกลดทอนลงไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตะลุน¹แห่งราชวงศ์นยงยานได้ดำริให้มีการบริหารราชการแบบรวมศูนย์อำนาจ

จากนโยบายการบริหารราชการของราชวงศ์นยงยานที่รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง การปกครองเมืองประเทศราชในขอบเขตที่สมาชิกของพม่า ดังนั้นการปกครองบ้านเมืองจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือเมื่อนโยบายรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางส่งผลทำให้อำนาจของผู้ปกครองเดิมถูกลดทอนลงไป กอปรด้วยการหลั่งไหลของขุนนางพม่าในระดับต่างๆ ได้เข้าบริหารหัวเมืองในเขตพม่าและประเทศราช ผู้ปกครองเชียงตุงกับล้านนาจึงถูกแทรกแซงจากเหล่าขุนนางพม่า หากแต่เชียงตุงมีสถานะที่ดีกว่าเมื่อเทียบกับหัวเมืองล้านนาในขณะนั้น ผู้ปกครองสูงสุดของเชียงตุงยังคงเป็นเจ้าฟ้าเชื้อสายพระยามังราย ซึ่งมีอำนาจบริหารบ้านเมืองอย่างเจ้าประเทศราช แต่มีขุนนางพม่าช่วยเหลือในการปกครองและเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในเรื่องต่างๆ เพื่อส่งไปยังราชสำนักพม่า ด้านหัวเมืองล้านนาผู้ปกครองชาวพื้นเมืองถูกลดทอนอำนาจลงมาก ผู้ปกครองสูงสุดเป็นขุนนางชาวพม่าตลอดจนขุนนางระดับล่างก็ยังคงเป็นคนในบังคับพม่า ผู้ปกครองชาวพื้นเมืองจึงมีหน้าที่เรียกเก็บส่วยอากรต่างๆ ให้กับขุนนางชาวพม่า ดังนั้นจึงเกิดการรวมตัวกันก่อกบฏอยู่หลายครั้ง เพื่อขับไล่พม่าออกจากดินแดนล้านนา ในที่สุดก็สามารถขับไล่พม่าออกจากดินแดนได้ใน พ.ศ. 2317 ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากสยาม ซึ่งนำโดยทัพของพระยาการวิละและพระยาจำบ้าน

2. ความสัมพันธ์ทางการค้าที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจในยุคมพม่าปกครอง

ระบบเศรษฐกิจเป็นส่วนที่สำคัญที่ส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของอาณาจักรต่างๆ ในยุคจารีต ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจการค้าระหว่างเชียงตุงกับดินแดนล้านนาเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ทั้งเชียงตุงและล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในที่สุด และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ต่อระบบเศรษฐกิจการค้าระหว่างกันมีดังนี้

2.1 เส้นทางคมนาคม

ในอดีตการติดต่อค้าขายขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ คือ เส้นทางคมนาคมที่มีทั้งทางบกและทางน้ำ โดยเมืองต่างๆ ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายๆ กัน กล่าวคือตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเพื่ออาศัยน้ำในการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก และการค้าขายมักมีสินค้าทางการเกษตรซึ่งเป็นปัจจัยหลักในช่วงแรก ในระยะเวลาต่อมาเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป สินค้ามีจำนวนมากและหลากหลายมากขึ้น การคมนาคมจึงมีส่วนส่งเสริมให้การค้าขายเจริญก้าวหน้าขึ้น และในยุคที่พม่าเข้ามาปกครองล้านนาและเชียงตุงได้ก่อให้เกิดผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามมาโดยเฉพาะความเป็นสังคมแห่งการค้า

¹ มาโนช พรหมปัญโญ. (2547). การเรื่องอำนาจของราชวงศ์คองบอง ค.ศ. 1752-1776. หน้า 55.

2.1.1 ทางบก

เส้นทางการค้าทางบกเปรียบเสมือนเป็นเส้นเลือดหลักของการค้าระหว่างดินแดนทางตอนใต้จากจีนลงมายังเชียงใหม่ต่อไปมาเกาะตะมาหรือมะละแหม่ง ดังนั้นจะเห็นว่าเส้นทางสายนี้เป็นถนนการค้าที่มีความสำคัญตั้งแต่ก่อนพระยามังรายสถาปนาอาณาจักรล้านนา เส้นทางสายสำคัญนี้เรียกว่าเส้นทางสายทองคำ¹ ซึ่งในช่วงระยะเวลาประมาณเกือบสองร้อยปีที่พม่าปกครองล้านนา เส้นทางสายนี้เป็นเส้นทางสายสำคัญ ที่ให้ผลประโยชน์ในด้านต่างๆ แก่พม่า เช่น เส้นทางเศรษฐกิจการค้าที่สำคัญ เส้นทางเดินทางของเสปียงกรณีทำสงคราม และใช้เป็นเส้นทางผ่านในการเดินทัพ เป็นต้น

จากความสำคัญดังกล่าว เส้นทางสายทองคำจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พม่าสามารถปกครองล้านนาได้เป็นระยะเวลานาน นอกเหนือจากเส้นทางสายทองคำนั้น ยังมีเส้นทางการค้าระหว่างหัวเมืองที่เป็นส่วนกระชับความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับหัวเมืองล้านนา ได้แก่ เส้นทางจากเชียงใหม่ – เชียงแสน – เชียงราย – พะเยา – น่าน เชียงตุง – เชียงแสน – เชียงราย – พะเยา – งาว – ลำปาง เชียงตุง – เชียงแสน – เชียงราย – พะเยา – แพร่ และเส้นทางเชียงใหม่ – เชียงแสน – เชียงราย – ผาง – เชียงใหม่ จากเส้นทางข้างต้นความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่และหัวเมืองล้านนามีลักษณะที่กระจายเป็นวงกว้างและสามารถเข้าถึงเมืองการค้าหลักได้โดยตรง ซึ่งหัวเมืองที่กล่าวข้างต้นได้มีการกระจายสินค้าไปอีกทอดหนึ่ง ดังนั้นเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองที่ถูกปกครองอย่างรัดกุมในยุคพม่าปกครอง ความสัมพันธ์ทางการเมืองได้ถูกลดทอนลงตามลำดับ ทำให้ความสัมพันธ์บนเส้นทางการค้าทางบกจึงมีบทบาทมากขึ้นในระยะนี้

2.1.2 ทางน้ำ

การคมนาคมทางการค้ามีทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ รายล้อมด้วยภูเขาอันยิ่งใหญ่ และอยู่ระหว่างกลางแม่น้ำสายสำคัญถึง 2 สายคือแม่น้ำโขงกับแม่น้ำสาละวิน การค้าระหว่างเชียงใหม่กับหัวเมืองล้านนาที่สำคัญอยู่ในรูปการค้าทางบก จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น กระนั้นการค้าทางน้ำก็มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้างแต่ไม่มากเท่ากับการค้าทางบก และจำกัดการค้ากับบางเมือง การค้าทางน้ำระหว่างเชียงใหม่กับหัวเมืองล้านนา จากการศึกษาพบว่ามีกับหัวเมืองล้านนาที่อยู่ใกล้กับแม่น้ำโขง เช่น เมืองกลุ่มเชียงใหม่ – เชียงราย – พะเยา² และน่าน เป็นต้น ตลอดจนมีการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้ากับอาณาจักรล้านช้าง เช่น เมืองหลวงพระบางหรือเชียงทองและเวียงจันทน์ เป็นต้น

การค้าทางน้ำของเชียงใหม่อาจจะดูไม่โดดเด่นเท่ากับการค้าทางบก แต่สามารถชี้ให้เห็นถึงสภาพความเป็นเมืองท่าทางการค้าขายของเชียงใหม่ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการค้ากับล้านนาซึ่งสามารถเดินทางจากเชียงใหม่ลงมายังกลุ่มเมืองเชียงใหม่ เชียงแสน เชียงราย พะเยา และน่านโดย

¹ มาโนช พรหมปัญญา. (2547). *เล่มเดิม*. หน้า 56.

² ชวิศา ศิริ. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 163.

อาศัยเส้นทางน้ำ สะท้อนให้เห็นมิติในการค้าของเชียงตุงที่มีต่อหัวเมืองล้านนาที่ไม่ได้มีจำกัดแค่การค้าทางบกเท่านั้น

2.2 ระบบเศรษฐกิจ

ปัจจัยที่ส่งเสริมพัฒนาการทางเศรษฐกิจของรัฐในยุคจารีตมีอยู่หลากหลายปัจจัย ซึ่งแต่ละปัจจัยเป็นสิ่งที่เสริมให้เชียงตุงมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการค้ากับล้านนาในยุคพม่าปกครอง ซึ่งปัจจัยหลัก เช่น สินค้า พ่อค้า และระบบเงินตรา เป็นต้น ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ทางการค้าที่เชียงตุงมีต่อหัวเมืองล้านนาได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจการค้าบริเวณภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคจารีต ซึ่งสามารถพอที่จะแจกแจงให้เห็นรายละเอียดได้ ดังนี้

2.2.1 สินค้า

ในอดีตการค้าขายโดยใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมีอยู่ในวงจำกัดและไม่มากนัก มีเพียงบางกลุ่มชนเท่านั้นที่รู้จักการใช้เงินตรา ดังนั้นการค้าขายช่วงแรกจึงใช้วิธีการแลกเปลี่ยนสินค้ากันโดยตรง ซึ่งสินค้าโดยมากจะเป็นผลผลิตทางการเกษตร ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนผลผลิตจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นสินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนกัน เมื่อวิวัฒนาการของชาวพื้นเมืองมีมากขึ้น ทำให้สินค้าทางการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบมากขึ้นจนกลายเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

สินค้าที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันระหว่างพ่อค้าพื้นเมืองชาวเชียงตุงกับหัวเมืองล้านนามีอยู่หลากหลายประเภทด้วยกัน ได้แก่ ข้าว ฝ้าย พริก หมาก พลู ใบชา งา ถั่ว ใบยาสูบ เกลือสินเธาว์ สีเสียด ขิง ข่า ครั่ง น้ำรัก ช้าง เสือดาว เสือโคร่ง หมี่ดำ นกยูง ชะมดเซ็ด นกแก้วหางเต่า หกขา งาช้าง เขากวาง นอแรด ไม้สัก ไม้ฝาง ไม้กฤษณา ไม้แดง ไม้จันทน์หอม น้ำผึ้ง ไม้ตะเคียน ไม้เต็ง ไม้แสม ไม้มะค่าโมง เปลือกสน ลูกกระวาน น้ำยางสน ยางรัก กำยาน การบูร อบเชย กานพลู ดีปลี ทาส เครื่องเคลือบ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเขิน ผ้าทอ เครื่องจักสานต่างๆ เครื่องมือทางการเกษตร สัตว์เลี้ยงไว้ใช้งาน สัตว์เลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร ปลา แร่ทองคำ แร่เงิน แร่เหล็ก สักริต อัญมณีต่างๆ ตลอดจนสินค้าฟุ่มเฟือยจากตะวันตก เป็นต้น สินค้าเหล่านี้มีการหมุนเวียนเพื่อซื้อขายกันในหัวเมืองล้านนาโดยผ่านพ่อค้าชาวเชียงตุงและพ่อค้าชาวจีนเป็นหลัก เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีความชำนาญในการเดินทางในระยะทางที่ไกล โดยมีการขนส่งสินค้าแต่ละครั้งเป็นจำนวนมากและเดินทางเป็นกองคาราวาน

2.2.2 บทบาทของตลาดการค้า

การค้าตั้งแต่ยุคจารีตในแต่ละอาณาจักรย่อมมีเมืองศูนย์กลางทางการค้า ที่มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก โดยมีหน้าที่เป็นศูนย์รับและกระจายสินค้าไปยังหัวเมืองต่างๆ ตลอดจนกระจายไปยังดินแดนอื่นๆ ที่ทำการค้า ดังนั้นสภาพการค้าภายในดินแดนล้านนาและเชียงตุงในยุคพม่าปกครองนั้น มีเมืองที่สำคัญอยู่หลายเมือง เช่น เชียงใหม่ เชียงแสน เชียงราย เชียงตุง ลำปาง และฝาง เป็นต้น โดยเฉพาะเชียงตุงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทั้งทางการค้าและการเมืองการปกครอง ที่มีอาณาเขตติดต่อกับจีนทางตอนใต้ และพ่อค้าชาวจีนเหล่านี้เดินทางผ่านเชียงตุงเพื่อทำการค้าอยู่เป็น

ประจำ และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี ดังนั้นระบบเศรษฐกิจของล้านนาจึงไม่สามารถแยกออกจาก เชียงตุงได้ อีกทั้งพ่อค้าเชียงตุงยังเป็นพ่อค้าคนกลางที่สำคัญในการกระจายสินค้าให้กับหัวเมือง ล้านนา อื่นๆ จากสภาพที่เชียงตุงกับล้านนาเป็นเมืองขึ้นพม่าเช่นกัน ทำให้การค้าขายในดินแดน ล้านนาของพ่อค้าชาวเชียงตุงมีมากขึ้น และสามารถเข้าถึงตลาดการค้าหรือหัวเมืองสำคัญด้านการค้ามากขึ้น ส่งผลให้หัวเมืองต่างๆ มีความสัมพันธ์กับเมืองเชียงตุงเพิ่มมากขึ้น โดยมีระบบการค้า เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกันในสังคม

2.2.3 ระบบเงินตรา

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าการค้าของอาณาจักรล้านนาในอดีตนั้น มีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนอยู่น้อยมาก และเงินตรามีใช้อย่างจำกัด การค้าในช่วง ระยะเวลาที่อาณาจักรล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองจากราชวงศ์มังราย การค้าขายมีลักษณะที่เป็นการ แลกเปลี่ยนกันโดยตรง เงินตรามีใช้เฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงหรือชนชั้นผู้ปกครอง ที่นำเงินตรามาใช้ แลกเปลี่ยนสินค้ากับพ่อค้าต่างเมือง เช่น พ่อค้าจากจีน พ่อค้าเมืองไต หรือแม้แต่พ่อค้าชาวตะวันตก ที่เข้ามาในช่วงปลายของราชวงศ์มังราย เป็นต้น

เงินตราเข้ามาแพร่หลายในดินแดนล้านนาช่วงพม่าเข้ามาปกครอง เนื่องจากพม่าให้ความสำคัญกับการค้าในล้านนามาก ทำให้นโยบายการปกครองล้านนาและเมืองประเทศราชต่างๆ ของพม่า มีจุดประสงค์เพื่อต้องการแสวงหาผลประโยชน์เข้าสู่ราชสำนักของตนเป็นหลัก ดังนั้นทำให้ เชียงตุงซึ่งเป็นดินแดนต้นทางการค้าทางไกลระหว่างล้านนากับดินแดนจีนตอนใต้ได้มีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะเชียงตุงเป็นพ่อค้าที่สำคัญที่มีบทบาทในระบบการค้าระหว่างหัวเมือง โดยทำหน้าที่ เป็นพ่อค้าคนกลางที่สำคัญ เนื่องจากภูมิประเทศของดินแดนล้านนามีลักษณะเป็นภูเขาสูงชันยากต่อการเดินทาง พ่อค้าชาวจีนไม่มีความชำนาญในการเดินทางบนพื้นที่ๆ มีความทุรกันดาร ดังนั้น พ่อค้าเชียงตุงจึงเปรียบเสมือนตัวเชื่อมระบบการค้าระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับดินแดนล้านนา และจาก ข้อจำกัดในการเดินทางของพ่อค้าชาวจีนดังกล่าวนี้เอง ทำให้พ่อค้าเชียงตุงสามารถสร้างความสัมพันธ์ด้านการค้ากับหัวเมืองล้านนาได้สะดวกมากขึ้น

จากข้อความข้างต้นเมื่อการค้าขยายตัวเพิ่มมากขึ้น เงินตราจึงกลายเป็นสื่อกลาง สำคัญ และจำเป็นในการค้าขาย ระบบเงินตราชนิดแรกที่ถูกใช้ในล้านนา สันนิษฐานได้ว่าเป็น เงินตราจากจีน ต่อมาล้านนามีการผลิตขึ้นไว้ใช้เองในแต่ละเมืองโดยเมืองที่มีเงินตราใช้เป็นของตนเองจะเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้า ซึ่งจากเงินตราที่พบในดินแดนล้านนามีทั้งเงินตราของจีน เชียงใหม่ ลำปาง เชียงแสน เชียงราย และน่าน เป็นต้น ด้านเงินรูปของอินเดียสันนิษฐานได้ว่าน่าจะ ถูกนำเข้ามาใช้ในช่วงราชวงศ์อลองพญาที่ปกครองล้านนาในระยะเวลาดังนั้น พัฒนาการทางด้าน เงินตราทำให้ดินแดนล้านนามีความสำคัญ ตลอดจนเป็นดินแดนที่มีการหมุนเวียนของสินค้าและ เงินตรา โดยผ่านการค้าขายในระบบทางไกลโดยมีพ่อค้าจีนและพ่อค้าชาวเชียงตุงเป็นผู้ที่มีบทบาท ทางการค้าสำคัญ

2.2.4 ฐานะและอำนาจของพ่อค้า

ความเจริญทางการค้าในอาณาจักรล้านนาส่งผลให้กลุ่มชนชั้นสูง และผู้นำชาวพื้นเมืองมีบทบาททางการค้ามากขึ้น การค้าเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่สร้างความมั่งคั่งให้กับราชสำนักพม่า อย่างไรก็ตามความมั่งคั่งไม่ได้ถูกจำกัดที่ราชสำนักพม่าแต่เพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังเสริมสร้างความมั่งคั่งให้กับบรรดาขุนนางพื้นเมืองที่ทำการค้าในรูปแบบต่างๆ ก่อนพม่าจะเข้ามาปกครองล้านนาความมั่งคั่งของขุนนางพื้นเมืองเคยปรากฏมาตั้งแต่ยุคราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา จนทำให้เกิดความวุ่นวายทางการปกครองจนเป็นเหตุให้พม่าเข้าปกครองล้านนาได้ในที่สุด

ดังนั้นฐานะของพ่อค้าจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะขุนนางชาวพื้นเมืองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการค้าขาย และสามารถนำความมั่งคั่งที่ได้รับจากการค้าขายไปพัฒนาความเจริญในด้านต่างๆ ของบ้านเมือง สังเกตจากนโยบายการปกครองล้านนาของพม่าที่พยายามลดทอนอำนาจของขุนนางพื้นเมืองชาวล้านนา โดยการส่งขุนนางพม่าในระดับต่างๆ เข้ามาประจำอยู่ตามหัวเมืองล้านนา เนื่องจากการค้าทางไกลสามารถทำกำไรให้กับขุนนางพื้นเมืองและพ่อค้าอย่างมาก อย่างไรก็ตามเมื่อราชวงศ์อลองพญาเข้ามาปกครองล้านนาในช่วงปลายและปกครองล้านนาอย่างเข้มงวด ทำให้การกบฏขึ้นหลายครั้งจนทำให้ล้านนาสามารถขับไล่พม่าออกจากดินแดนล้านนาได้ในที่สุดโดยได้รับความช่วยเหลือจากสยาม

2.2.5 กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับระบบการค้า

จากสภาพการค้าที่มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงใหม่และล้านนา มีกลุ่มคนที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่หลากหลายกลุ่ม เช่น ระหว่างพ่อค้าเชียงใหม่และพ่อชาวพื้นเมือง พ่อค้าเชียงใหม่กับผู้ปกครองชาวพื้นเมือง พ่อค้าเชียงใหม่กับผู้ปกครองชาวพม่า เป็นต้น เช่น ในยุคที่พม่าปกครองล้านนาช่วงท้ายนั้น เมื่อหนานทิพย์ช้างสามารถขับไล่ทหารลำพูนออกจากลำปางได้สำเร็จ พระอริการวัดชมพูและบรรดาราษฎรชาวลำปางจึงได้กระทำการปราบดาภิเษกเจ้าทิพย์เทพบุญเรือนหรือหนานทิพย์ช้างขึ้นเป็น “ เจ้าพญาสุละวะภาไชยสงคราม ” เมื่อได้ครองลำปางโดยการสนับสนุนของราษฎรชาวลำปาง เจ้าพญาสุละวะภาไชยสงครามเห็นว่าหากจะปกครองบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัยจึงต้องได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ที่องวะ(ระยะนั้นล้านนายังอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า) เจ้าพญาสุละวะภาไชยสงครามจึงเดินทางไปยังเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้ขุนนางพม่าและเจ้าฟ้าเมืองเชียงใหม่พาเจ้าพญาสุละวะภาไชยสงครามเดินทางนำเครื่องราชบรรณาการไปราชสำนักพม่า เพื่อขอรับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองจากกษัตริย์พม่า เพื่อสร้างความชอบธรรมตลอดจนความปลอดภัยของราษฎร ซึ่งบันทึกกล่าวไว้ว่า

เจ้าพระยาสุระวะลือไชยร่ำเฟิงว่า แผ่นน้ำหนังดินก็บ่มีไผ่บงหื้อ เทามีแต่ประชาราษฎร์ บ้านเมือง หากยกยอหื้อเจ้าเป็นใหญ่ จึงมีบัณฑการฝากดอกไม้คันทอไซ้ไปเถิงโป่มาหนองมูยั้งเมือง เชียงตุง ขอเป็นที่กราบไหว้ ทูลไหว้สาถึงกษัตริย์เจ้าอั้งวะไปหนองมูยั้งแล้ว ก็ลงไปไหว้สาปฏิบัตการทูล กษัตริย์อั้งวะ กษัตริย์ก็จึงปวงวางแผ่นน้ำหนังดินเมืองละครหื้อแล้ว ทำใ้ชื่อหื้อแกมใหม่ว่าพระยาไชยสงครามแล...¹

จากข้อความที่คัดมาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเมืองเชียงตุงกับเมืองลำปางมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยผ่านทางการค้าที่มีความสัมพันธ์กันมาเป็นระยะเวลาช้านาน หากวิเคราะห์จาก เหตุการณ์การเดินทางไปยังเชียงตุงของเจ้าพระยาสุระวะภาไชยสงคราม เพื่อให้เจ้าฟ้าเมืองเชียงตุง กับขุนนางพม่าไปยังราชสำนักพม่าเพื่อขอรับตำแหน่งเจ้าครองเมืองลำปางนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุงกับเมืองลำปางมีความใกล้ชิดกันมาก ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางการค้าเป็นหลัก

2.2.6 การขยายตัวของหัวเมืองต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขต

ในยุคที่พม่าปกครองล้านนาเมืองศูนย์กลางทางการค้าขนาดต่าง ๆ มีขนาดใหญ่ขึ้น ทั้งหัวเมือง และบริเวณตลาดที่มีการค้าหนาแน่น จากที่ได้กล่าวข้างต้นว่าการค้าทางไกลเป็นหัวใจหลักของการค้าระหว่างเชียงตุงกับหัวเมืองล้านนา ดังนั้นบรรดาเมืองศูนย์กลางทางการค้าจึงมีการเติบโตและก้าวขึ้นมาบิบทบาทเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง เช่น เมืองเชียงแสน สามารถยกฐานะจากเมืองภายใต้การปกครองของขุนนางพม่าที่เชียงใหม่ เมื่อการค้าทางไกลขยายตัวมากขึ้นเมืองการค้าที่สำคัญอย่างเชียงแสนจึงถูกราชสำนักพม่าปกครองโดยตรง และไม่ขึ้นตรงต่อเมืองเชียงใหม่อีกต่อไป อีกทั้งยังเป็นการตัดผลประโยชน์ทางการค้าของขุนนางพม่าในเชียงใหม่ ดังนั้นเชียงใหม่จึงเป็นเพียงเมืองที่มีกองกำลังทหารที่แข็งแกร่ง เชียงแสนจึงกลายเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าแทนที่เชียงใหม่ตั้งแต่ราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา สันนิษฐานว่า เชียงแสนได้แยกตัวออกจากการบริหารบ้านเมืองจากเชียงใหม่ตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าตะลุนเป็นต้นมา

จากกรณีเมืองเชียงแสนสะท้อนถึงการขยายตัวของเมือง เนื่องด้วยประจักษ์ในความเจริญรุ่งเรืองด้านการค้า ส่งผลให้ราชสำนักพม่าแยกเมืองเชียงแสนออกจากเมืองเชียงใหม่ เพื่อส่งขุนนางพม่าไปปกครองโดยราชสำนักพม่า และต้องการตัดผลประโยชน์ด้านการค้าของเชียงใหม่

¹สมหมาย เปรมจิตต์. (2540). เล่มเดิม. หน้า 119.

3. ความสัมพันธ์ทางการค้าที่ส่งผลสังคมและวัฒนธรรมในยุคพม่าปกครอง

ในช่วงพม่าปกครองล้านนาความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับอาณาจักรล้านนานั้น ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมหรือแม้แต่การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนเพื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามย่านการค้าต่างๆ ที่ขยายตัวขึ้นมาในช่วงนี้ ทำให้ล้านนาเป็นดินแดนที่มีประชากรที่หลากหลาย เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งการค้าในยุคพม่าปกครองที่มีความเจริญอย่างมาก ทำให้เกิดปัจจัยในการเดินทางเข้ามาอยู่ในล้านนาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากการค้า ดังนั้นทำให้อาณาจักรล้านนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

3.1 การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ

การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานมีปรากฏตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งจากปรากฏการณ์เหล่านี้ได้ทำให้เกิดการหลอมรวมทางด้านวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากสภาพทางสังคม วัฒนธรรม รวมถึงลักษณะทางกายภาพที่มีความแตกต่างกัน นำมาซึ่งการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายถิ่นเข้ามาอยู่กับกลุ่มชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในล้านนามาแต่เดิม

เมื่อการค้าในล้านนารุ่งเรืองขึ้นจากการค้าทางไกล พ่อค้าจากดินแดนต่างๆ เข้ามาทำการค้าในดินแดนล้านนามากขึ้น ส่งผลให้ล้านนามีสภาพเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายมากขึ้น ยิ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ซึ่งนโยบายของพม่าในการปกครองล้านนาส่งผลกับการค้าโดยตรง เนื่องจากอาณาจักรล้านนาเป็นแหล่งรายได้ให้กับราชสำนักพม่า และผลอื่นๆ ที่เกิดขึ้นตามมา คือ พ่อค้าที่เดินทางเข้ามาประกอบการค้าในล้านนาเป็นจำนวนมาก เช่น พ่อค้าชาวจีน เงี้ยว ไทใหญ่ ลื้อ พม่า อินเดีย และชนเผ่าต่างๆ เป็นต้น ก็ล้วนเป็นกลุ่มคนที่ทำให้อาณาจักรล้านนาเป็นยุคทองแห่งการค้า และสิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันระหว่างกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายถิ่นฐานกับชาวพื้นเมือง โดยแต่ละกลุ่มคนต่างก็มีเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

3.2 ความเป็นสังคมนานาชาติของอาณาจักรล้านนา

การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นการทำให้ดินแดนล้านนามีสภาพเป็นสังคมนานาชาติในเวลาต่อมาและมีอยู่หลากหลายกลุ่มด้วยกัน ซึ่งการย้ายถิ่นฐานเพื่อทำการเกษตรและการค้าส่งผลให้ดินแดนล้านนามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เริ่มตั้งแต่พม่าเข้ามาปกครองล้านนา และนโยบายทางการปกครองของพม่าส่งผลให้พ่อค้าชาวพม่าเดินทางเข้ามาเพื่อสร้างห้างร้านในการค้าขาย เมืองที่มีพ่อค้าพม่าเข้ามาทำการค้าอยู่จำนวนมาก ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ และลำปาง การย้ายถิ่นฐานไม่ได้จำกัดเพียงแค่พ่อค้าพม่าแต่เพียงกลุ่มเดียว หากแต่พ่อค้าพม่าเป็นกลุ่มที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในล้านนาเป็นจำนวนมากที่สุด กลุ่มพ่อค้าต่างเมืองเมื่อเข้ามาได้อยู่แบบกระจัดกระจายตามหัวเมืองต่างๆ เมืองลำปางเป็นเมืองที่มีพ่อค้าชาวพม่าอาศัยอยู่มากที่สุดในช่วงปลายสมัยการปกครองล้านนาของพม่า เนื่องจากสภาพทางการเมืองในเชียงใหม่เกิดความวุ่นวาย หลังจากนั้นเมื่อกองทัพพระเจ้ากรุงธนบุรีร่วมมือกับกองทัพผู้ปกครองท้องถิ่นชาวพื้นเมือง ขับไล่พม่าออกจากล้านนาได้สำเร็จใน พ.ศ. 2317 พ่อค้าชาวพม่าได้ทยอยเดินทางออกจากล้านนาและที่หลงเหลือมีอยู่

ไม่มาก ส่วนพ่อค้าที่เดินทางมาอยู่ในล้านนาแทนที่พ่อค้าชาวพม่าคือพ่อค้าชาวจีนซึ่งขยายจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีบทบาททางการค้าแทนพ่อค้าชาวพม่าในช่วงระยะเวลาต่อมา

3.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การค้าทางไกลในยุคพม่าปกครองมีส่วนที่ทำให้สังคมล้านนามีการเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากการค้าทางไกลส่งผลทำให้มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงทางการผลิตสินค้าเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดการค้า ตลอดจนส่งผลถึงความสัมพันธ์กันระหว่างพ่อค้าเชียงตุงกับชาวล้านนาที่ได้ติดต่อทำการค้าระหว่างกัน

นโยบายการปกครองของพม่าที่มีความเข้มงวดเป็นอย่างมาก เป็นเหตุผลสำคัญที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุงกับล้านนาให้เปลี่ยนไป เกิดความสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างแนบแน่น โดยมีผู้ปกครองคนเดียวกัน ตลอดจนมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือเครือญาติ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุงกับหัวเมืองล้านนาจึงปรับเปลี่ยนให้การค้าเป็นส่วนเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน เมื่อการค้าทางไกลมีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น สภาพสังคมของล้านนาจึงเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากหลาย ๆ ด้าน เช่น การขยายตัวของเมือง การผลิตสินค้าเพื่อการค้า ดังนั้นการขยายตัวทางการค้าส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอาณาจักรล้านนาด้วย ซึ่งสังคมล้านนาแต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม เมื่อการค้าขยายตัวมากขึ้นโดยเฉพาะการค้าทางไกล ความต้องการสินค้ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นลักษณะการทำเกษตรกรรมของล้านนาจึงเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อป้อนผลผลิตเข้าสู่ระบบการค้า ทำให้เมืองการค้ามีขนาดใหญ่และเติบโตมากขึ้น เช่น เมืองเชียงแสน และเมืองลำปาง ซึ่งเมืองการค้าเหล่านี้มีการขยายขึ้นเพื่อรองรับการค้าที่ขยายตัว มีพ่อค้าต่างเมือง พ่อค้าชาวอินเดีย พ่อค้าชาวจีน และพ่อค้าชาวพม่าเข้ามาทำการค้ามากขึ้น ด้วยปัจจัยเหล่านี้ทำให้ลักษณะทางสังคมในหัวเมืองล้านนามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และทำให้ลักษณะสังคมของล้านนาเปลี่ยนไปจากสังคมชาวพื้นเมืองเป็นสังคมนานาชาติมาจนกระทั่งถึงในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป ผลของความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเชียงตุงกับล้านนาที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยมีการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเชียงตุงและล้านนาในสมัยที่พม่าปกครองล้านนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของระบบการค้าทั้งภายในและภายนอกพระราชอาณาเขตที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ และสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลสืบเนื่องมาถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยกับรัฐฉาน ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งในการปกครองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ในปัจจุบัน

บทที่ 7

บทสรุป

เมืองเชียงตุงและอาณาจักรล้านนาเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะอาณาจักรล้านนาที่มีบทบาทและความสำคัญในฐานะศูนย์กลางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จากลักษณะดังกล่าวทำให้เมืองเชียงตุงมีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญเมืองหนึ่งในขอบเขตพหุสัมาของอาณาจักรล้านนา และเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของอาณาจักรล้านนาทางตอนเหนือในยุคจารีต ประกอบกับดินแดนทั้งสองต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างยาวนาน เนื่องด้วยการมีพรมแดนที่ติดกันเป็นประการสำคัญ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าภายหลังจากที่พระยามังรายได้สถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย และพื้นที่บางส่วนของรัฐฉานใน พ.ศ. 1839 นั้น เป็นช่วงที่ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงตุงและอาณาจักรล้านนามีความใกล้ชิดกันมากขึ้นทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยสามารถแบ่งลักษณะความสัมพันธ์ออกได้เป็นสองช่วงเวลา ช่วงแรกคือ ความสัมพันธ์นับตั้งแต่สถาปนาอาณาจักรล้านนา พ.ศ.1839 ถึงก่อนยุคที่พม่าปกครองล้านนาใน พ.ศ. 2101 และช่วงที่ 2 เมื่อเริ่มการปกครองของพม่าในล้านนาจนถึงสิ้นสุดการปกครองของพม่าในล้านนา พ.ศ. 2317

เชียงตุงและล้านนามีความสัมพันธ์กันตั้งแต่เริ่มสถาปนาอาณาจักรล้านนา ผู้ปกครองของเชียงตุงและล้านนามีความเป็นเครือญาติกัน ภายหลังจากที่ถูกปกครองโดยพม่าแล้วทำให้ความสัมพันธ์เริ่มลดลง อย่างไรก็ตามดินแดนทั้งสองยังมีความสัมพันธ์ทางอ้อมอยู่ คือ ความสัมพันธ์ด้านการค้า ซึ่งสามารถสร้างความสัมพันธ์กันโดยผ่านระบบการค้า หนึ่ง จากระบบการค้าทางไกลที่มีการติดต่อกับดินแดนทางตอนใต้ของจีน ดังนั้น ขบวนสินค้าของพ่อค้าชาวจีนที่เดินทางเข้ามาค้าขายในล้านนาจึงต้องผ่านทางเชียงตุงเป็นหลัก และจุดหมายปลายทางของกลุ่มพ่อค้าที่ทำการค้าขายทางไกล คือ เชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางของล้านนา ทำให้ความสัมพันธ์ของเชียงตุงและล้านนามีการติดต่อกันทางด้านการค้าเป็นหลัก

ช่วงราชวงศ์นยองยานปกครองพม่าอยู่ถือเป็นช่วงระยะเวลาที่มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุงกับล้านนาอย่างมาก เพราะนโยบายของราชสำนักพม่าเน้นให้ขุนนางพม่าเข้าไปช่วยปกครองหัวเมืองล้านนาตลอดจนเมืองเชียงตุงเพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ส่งไปยังราชสำนักพม่า ดังนั้นการค้ำจึงมีการขยายตัวมากขึ้นโดยเฉพาะระบบการค้าทางไกล ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของพม่า นอกเหนือจากส่วยอากรต่าง ๆ ที่ราษฎรชาวล้านนาต้องจ่ายให้พม่าในอัตราสูง เมื่อการค้าขยายตัว การติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นสิ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ของเชียงตุงและล้านนาโดยผ่านการค้ำจึงทวีความสำคัญมากขึ้น ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับเชียงตุงในช่วงระยะเวลานี้เชื่อมกันด้วยการค้ำทางไกลที่ขยายตัว จำนวนพ่อค้าชาวพม่ามีจำนวนมากขึ้นในล้านนา เนื่องจากราชสำนักพม่าส่งเสริมให้ทำการค้า

สถานภาพทางการเมืองมีความมั่นคง ส่งผลทำให้การค้ามีความรุ่งเรืองมากขึ้น ถึงแม้จะมีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นบ้าง แต่ก็ไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบการค้าของดินแดนทั้งสองมากนัก

กล่าวเฉพาะในทางการค้า งานศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่นั้นมักจะอธิบายความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างดินแดนทั้งสองในช่วงสมัยก่อนการยึดครองของพม่าว่าเป็นความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจากความต้องการของอาณาจักรล้านนาเป็นหลักที่จะมีนโยบายส่งเสริมการค้าให้เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากเชียงใหม่ได้ดำรงฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนาในยุคราชวงศ์มังรายปกครอง และสามารถควบคุมเส้นทางการค้าบริเวณภาคเหนือตอนบนได้ทั้งหมด

สำหรับความสัมพันธ์ในช่วงที่พม่าได้ปกครองอาณาจักรล้านนานั้น งานศึกษาส่วนใหญ่มักมองข้ามความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างดินแดนทั้งสอง ส่วนใหญ่จะเน้นถึงบทบาททางการเมืองของพื้นที่สำคัญๆ อย่างพม่า หรือล้านนามากกว่า ส่วนเมืองที่มีความสำคัญเป็นลำดับรองๆ อย่างเชียงตุง การศึกษาส่วนใหญ่จะไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนัก ดังนั้น การศึกษาเรื่องนี้จึงถือเป็นการเปิดประเด็นใหม่ทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยกับดินแดนใกล้เคียง โดยใช้วิธีวิเคราะห์และประมวลผลโดยเน้นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองเชียงตุงและล้านนาในยุคที่พม่าปกครองล้านนาเป็นหลัก

การเข้ามายึดครองล้านนาโดยพม่าใน พ.ศ. 2101 นั้น ส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าที่ดำเนินอยู่ก่อนหน้าต้องหยุดชะงักลง และมีการเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ไปสู่ความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนฐานของเป้าหมายในระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจการค้ามากขึ้นโดยมีราชสำนักพม่าอยู่เบื้องหลังและเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายการค้าของดินแดนทั้งสอง ดังนั้นในช่วงระยะเวลาที่ล้านนาคงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าตั้งแต่ พ.ศ. 2101 ถึง พ.ศ. 2317 ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในพม่าอย่างมาก กล่าวคือ มีการเปลี่ยนราชวงศ์ถึง 3 ราชวงศ์ ดังนั้น การกำหนดนโยบายในการปกครองที่แตกต่างกัน ส่งผลทั้งทางการเมือง และระบบเศรษฐกิจการค้าเป็นอย่างมาก

พม่าปกครองอาณาจักรล้านนาจนถึง พ.ศ. 2317 เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีสามารถขับไล่พม่าออกจากล้านนาและสถาปนาผู้ครองอาณาจักรล้านนาใหม่ ทำให้ผู้ปกครองเมืองต่างๆ ในล้านนาหันมาศรัทธาภักดีต่อกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาที่เชียงตุงกับล้านนาได้อยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์นยองยาน ส่งผลโดยตรงต่อระบบการค้าให้มีการขยายตัวและเป็นพื้นฐานของการค้าในยุคต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบัน การค้าชายแดนไทย – พม่ายังคงดำเนินตามเส้นทางการค้าเดิมที่เคยมีมาตั้งแต่ในอดีต

แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพม่าจะพยายามควบคุมดินแดนทั้งสองดังกล่าวด้วยการเข้ามาสวมบทบาทของผู้นำนโยบายทางการค้าของดินแดนทั้งสองให้เจริญขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พยายามอาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจและการค้าของเชียงตุงและล้านนาเพื่อยกระดับ “สถานภาพของราชสำนักพม่า” ซึ่งเพิ่งถูกสร้างขึ้นอย่างรวดเร็วให้เติบโตขึ้นเป็นศูนย์กลางของสุวรรณภูมิด้วยเช่นกัน

อาจสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเมืองเชียงตุงกับล้านนาในสมัยที่พม่าปกครองล้านนานั้น ถือว่าเป็นตัวอย่างที่ผู้นำของทั้งสองดินแดนจะใช้ศึกษาทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่บกพร่องในการ

กำหนดนโยบายทางการค้าระหว่างเชียงตุงและล้านนาเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจการค้าในยุคต่อมา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนาในระบอบดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กันอยู่ใน 2 ลักษณะคือ ตอนแรกเป็นลักษณะดินแดนเล็กต่อดินแดนเล็ก มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตั้งแต่หลังการเข้าปกครองของพม่าในล้านนาเป็นต้นมา ความสัมพันธ์ก็เปลี่ยนไปเป็นแบบดินแดนมหาอำนาจกับดินแดนเล็ก พม่าพยายามที่จะเอาเปรียบเชียงตุงและล้านนาในทุกทาง และผู้นำของทั้งสองดินแดนก็สามารถหลีกเลี่ยงได้ด้วยดีตลอดมา

จากประเด็นข้างต้นที่ผู้วิจัยได้อภิปรายมาทั้งหมดนี้ ย่อมชี้ให้เห็นว่าผลของการศึกษาสามารถอธิบายให้เห็นถึงปรากฏการณ์ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2101-2317 ผ่านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับล้านนา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามอธิบายเชื่อมโยงให้เห็นปรากฏการณ์ดังกล่าวในมิติของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันสัมพันธ์กับบริบทของอาณาจักรล้านนาในช่วงเวลาดังกล่าวโดยอาศัยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ในการวิเคราะห์เป็นสำคัญ

อนึ่ง ผู้วิจัยขอเสนอแนะผลจากการศึกษา 2 ประการ คือ เอกสารชั้นต้นที่ได้มีการสำรวจพบส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับตำนาน นิทานพื้นบ้าน พื้นเมืองของหัวเมืองใหญ่ในภาคเหนือ ยิ่งไปกว่านั้น เอกสารบางฉบับก็ชำรุดทรุดโทรมมาก ขาดการดูแลรักษา รวมทั้งการจัดระเบียบเอกสารยังไม่เรียบร้อยเพียงพอ เป็นเหตุให้เกิดความยากลำบากในการศึกษาค้นคว้ามาก และด้วยข้อจำกัดด้านภาษาและเวลาของผู้วิจัย ทำให้งานวิจัยนี้ต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่ปริวรรตแล้ว ซึ่งจัดเป็นกลุ่มของเอกสารชั้นต้นที่ถูกตีพิมพ์แล้วเป็นหลัก

อีกประการหนึ่ง เอกสารที่เป็นภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวกับเรื่องที่วิจัยนี้มีจำนวนจำกัดจึงไม่อาจนำมาใช้ในการวิจัยอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็ได้พยายามศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานที่มี และวิจัยเรื่องนี้ด้วยความเป็นกลางที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ดังนั้น ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีทางภาคเหนือของประเทศไทยในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ในเชิงลึกมากขึ้น เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ต่อการอ้างอิงทางวิชาการได้ในอนาคต

ประเด็นดังกล่าวเป็นเพียงการยกตัวอย่างให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันกับบทบาททางการค้าขายโดยตรงเท่านั้น และยังคงมีประเด็นอื่นๆ อีกเช่นกัน ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่ได้กล่าวถึงอย่างละเอียดมากนัก เช่น พื้นฐานทางเศรษฐกิจ แหล่งการค้า การลำเลียงขนส่งสินค้า ตลาดการค้า และพัฒนาการของระบบเงินตรา เป็นต้น ซึ่งประเด็นต่างๆ ดังกล่าวนี้น่าจะเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาเพิ่มเติมต่อไป อนึ่ง จากการศึกษาเรื่องนี้ อาจจะเป็นช่องทางทำให้เข้าใจปัญหาบางประการของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างรัฐฉานกับดินแดนตอนบนของประเทศไทยในยุคปัจจุบันได้ตามสมควร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

ตำนานสิบห้าราชวงศ์ เล่มที่ 1 ผู้ที่ 1-2. (2524). เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

ตำนานสิบห้าราชวงศ์ เล่มที่ 3 ผู้ที่ 6-7. (2524?). เชียงใหม่: ม.ป.พ.

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

จันทร์ดี, พระภิกษุ. (จุลศักราช 1292 (พ.ศ. 2473)). ตำนานเชียงใหม่ ต้นฉบับวัดกาศา.
เชียงใหม่: ม.ป.พ.

เจ้าพญาธรรมมาเต้. (2544). พงศาวดารเมืองไท (เครือเมืองกูเมือง). แปลและเรียบเรียงเป็น
ภาษาไทยโดย จ้าวหงหยิน ; และ สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธ์ุ. เชียงใหม่: ตรีสวี
(ซิลค์เวอร์มบุ๊ก).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2545). พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม. (2540). พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ : จากต้นฉบับโบราณอักษรไทยยวน. (2536). กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี. (2538). เชียงใหม่: มิ่งเมืองเชียงใหม่.

ตำนานพื้นเมืองลานนาเชียงใหม่. (2524). เชียงใหม่: หน่วยงานศึกษาวิจัยคัมภีร์โบราณภาค-
เหนือ โครงการร่วมระหว่างพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งชาติไอซากา และสถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา. (2529). ปรึวรรตโดย ทวี สว่างปัญญางกูร. เชียงใหม่:
มิตรนราการพิมพ์.

ตำนานเมืองเชียงตุง. (2529). ปรึวรรตโดย ทวี สว่างปัญญางกูร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
ลิฟวิ่ง จำกัด.

ตำนานเมืองยอง. (2528). ปรึวรรตโดย ทวี สว่างปัญญางกูร. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พงศาวดารเมืองเชียงตุง. (2533). ปรึวรรตโดย ทวี สว่างปัญญางกูร. หนังสือแจกเป็นมิตรพลีงาน
พระราชทานเพลิงศพ เจ้าแม่ทีพวรรณ ณ เชียงตุง. ม.ป.พ.

นคร สารสมุทร. (2536?). ตำนานเมืองนครโยนกนาคพันธ์นครหลวง. เชียงราย:
ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงราย.

นนทบุรี (สงวน มกรานนท์). (2484). พงศาวดารเมืองล้านช้าง และลำดับสกุลสิทธิสาริบุตร.

พระนคร: สาส์นศึกษา.

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2550). พระราชพงศาวดารพม่า.

พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: โสภณการพิมพ์.

บุญยัง ชุมศรี. (2536). ตำนานเมืองโยนกนครราชธานีชัยบุรีศรีช้างแสน. เชียงราย: ม.ป.พ.

ประชากรกิจกรจักร, พระยา. (2516). พงศาวดารโยนก. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

ประเสริฐ ฒ นคร ; และ ปวงคำ ต้อยเขียว.(2537). ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่และเชียงตุง.

กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์.

..... (2531). หนังสือปริวรรตจากคัมภีร์ไบเบิล ชุดตำนานเมืองและกฎหมาย. เชียงใหม่
: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ราชวงศาพื้นเมืองเชียงใหม่. (2518). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สงวน โชติสุวรรณ์. (2552). ตำนานเมืองเหนือ. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: โสภณการพิมพ์.

..... (2515). ประชุมตำนานลานนาไทย. พระนคร: โอเดียนสโตร์.

สมหมาย เปรมจิตต์. (2519). ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง ภาคปริวรรต ลำดับที่ 9.

เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

..... (2540). ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ฉบับสอบชำระ. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2546). พื้นเมืองเชียงแสน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ

ลิชชิ่ง จำกัด.

..... (2537). พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ; และ พ่อหนานศรีทนต์ คำแปง. (2540). ปกิณกะตำนาน: ตำนานตุงครสี

พื้นเมืองเชียงตุง ตำนานเมืองระวางและตำนานสร้อยจัน ตำนานหื้อ ตำนานหนองสะเน่า. พิมพ์

ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2528). คำวทาวีละและตำนานเมืองเชียงแสน. เชียงใหม่:

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

เอกสารชั้นรอง

หนังสือ

- กระทรวงศึกษาธิการ. *เชียงใหม่ : นพบุรีศรีนครพิงค์*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงฯ.
- การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท*. (2538). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- จินตนา มัชฌมบุรุษ. (2532). *ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- เจ้าฟ้าอันแสงหวิ. (2540). *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่*. เรียบเรียงโดย นันทสิงห์ ; และแปลโดย สมปอง ไตตุ่มแก่น ; และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. กรุงเทพฯ: โครงการประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมชนชาติไทและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- เจียงอิงเหลียง. (2534). *ประวัติเชื้อชาติไท*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทย เกี่ยวกับเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ ; และคนอื่นๆ. (2541). *ไท*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- เฉลิม ต๊ะคำมี. (2554). *ตำนานเมืองพะเยา*. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: นครพิงค์การพิมพ์.
- ชัย เรื่องศิลป์ ; และ พรเพ็ญ อันตระกูล , บรรณาธิการ. (2533). *ประวัติศาสตร์ไทยด้านเศรษฐกิจ แต่โบราณ – พ.ศ.2399*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2544). *พม่า : ประวัติศาสตร์และการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- (2544). *สยามพาณิชย์*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2543). *ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- दनัย ไชโยธธา. (2546). *ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอาณาจักรสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท*. (2551). เชียงใหม่: โครงการพิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2540). *เงินตราล้านนาและผ้าไท*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- นิโคลาส ทาร์ลิง, บรรณาธิการ. (2552). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฉบับเคมบริดจ์ เล่มสอง : จากประมาณ ค.ศ. 1500 ถึงประมาณ ค.ศ. 1800*. แปลโดย มัทนา เกษกมล ; และ มัทนี เกษกมล . นนทบุรี: ปรีณโอบีซอน.
- นวรรตน์ เลขะกุล. (2542). *เบ็ญ บาท กษาปณ์ แบงก์*. กรุงเทพฯ: สารคดี.

- บุญเทียม พลายชมพู. (2549). *พม่า : ประวัติศาสตร์ อารยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*.
กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุญมี เทบสีเมือง. (2533). *ความเป็นมาของชนชาติลาว เล่มที่ 1*. แปลโดย ไผท ภูธา
กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- แบสติน, จอห์น ; และ เบนดา, แฮรี่ เจ. (2529). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่
ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม*. แปลโดย ชื่นจิตต์
อำไพพรรณ ; และ ภรณี กาญจนรัชฎิติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประคอง นิมมานเหมินท์ ; และ ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล,บรรณาธิการ. (2521). *ลานนาไทยคดี*.
เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- ประวัติหน้าเจ้า*. (2526). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทย
เกี่ยวกับเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2539). *นันทบุรีศรีนครน่าน : ประวัติศาสตร์สังคมและคริสต์ศาสนา*.
เชียงใหม่: ฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย เชียงใหม่.
- ประวิทย์ ตันตลานกุล ; พระครูภูมิปัญญาไทย ; และ วุฒิอาสนาการสมอง. (2553). *เชียงใหม่ –
เชียงใหม่ – เชียงตุง บ้านพี่เมืองน้อง*. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: แสงศิลป์.
- พงศาวดารเมืองน่าน*. (2543). อนุสรณ์งานบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ งานพระราชนิพนธ์
ศพ พระเทพนันทราชาจารย์ (บุญชู ธรรมสารมหาเถร). ม.ป.พ.
- ยรรยง จิระนคร ; และ รัตน์พร เศรษฐกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา*. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- รักษ์ ธรรมิสรา. (2545). *เส้นทางสายใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ลมุล จันทน์หอม. (2550). *ตำนานม้งราย และตำนานเชียงใหม่ – เชียงตุง*. พิมพ์ครั้งที่ 1.
เชียงใหม่: สำนักภาษาและศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ล้อม เพ็งแก้ว. (2553). *บ้าหาเบ๊*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ล้านนาไทย : อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ (เชียงใหม่ 2526-
2527)*. (2526). เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์.
- ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว. (2545). *200 ปี พม่าในล้านนา*. กรุงเทพฯ: TEN MAYPRODUCTION.
- วัดท่ากระดาน. (2541). *เขมรรัฐนครเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ดาวคอมกราฟิก.
- วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ; และคนอื่นๆ . (2552). *ศึกเชียงใหม่ : การแผ่แสนยานุภาพของ
สยามประเทศ ยุคเปลี่ยนผ่านเมืองอูตมทิส สงครามจารีตครั้งสุดท้ายของสยามประเทศ*.
กรุงเทพฯ: ประชาชน จำกัด.
- วุฒิชัย มูลศิลป์ , บรรณาธิการ . (2544). *สายธารแห่งความคิด 2*. กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์.
- ศรีจันทร์. (2548). *เรื่องเล่าล้านนา*. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ.

- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2553). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี: อัมรินทร์พรินติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สายันต์ ไพเราะชาติ. (2540). *โบราณคดีล้านนา*. กรุงเทพฯ: สมาพันธ์.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ ; และคนอื่นๆ. (2545). *ชุมชนไทในพม่าตอนเหนือ : ราชอาณาจักรตอนใต้ ภาคมณฑลพะเยา และคำศัพท์หลวง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุนทร ชุตินทรานนท์ . (2554). *พม่ารบไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 10. นนทบุรี: มติชน.
- หม่องทินอ่อง. (2551). *ประวัติศาสตร์พม่า*. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ; และเดวิด เค วัยอาจ. (2538). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ; และนฤมล เรืองรังษี. (2538). *เรื่องเมืองเชียงตุง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- อรศิริ ปาณินท์ ; และคนอื่นๆ. (2550). *ภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของ เรือนพื้นถิ่นไทเขิน เชียงใหม่ – เชียงตุง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อินทร์ศร แยมแสง. (2551). *ประวัติเมืองฝาง*. เชียงใหม่: ห้าดาวโฆษณา.
- อุษณีย์ ธงไชย. (2531). *ประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัยราชวงศ์มังรายจากเอกสารจีน*. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2527). *พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา*. เชียงใหม่: โครงการตำรามหาวิทยาลัย หอจดหมายเหตุหนังสือ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- แอนโทนี รีด. (2548). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450 – 1680 เล่มที่ 1: ดินแดนใต้ลม*. แปลโดย พงษ์ศรี เลขวิณะ. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.
- (2548). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450 – 1680 เล่มที่ 2 : การขยายตัวและวิกฤตการณ์*. แปลโดย พงษ์ศรี เลขวิณะ. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

บทความและวารสาร

- ทวี สว่างปัญญางกูร. (2535, พฤศจิกายน). เชียงตุง. *ศิลปวัฒนธรรม*. 14 (1): 184 – 192.
- รัตนาพร เสรฐกุล. (2527, กรกฎาคม – ธันวาคม). ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเชียงใหม่ และเชียงตุงจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 12 (1): 18 – 41.
- สายสุนีย์ สิงห์ทัศน์. (2538, มกราคม). เมืองห้าเชียงใหม่ในประวัติศาสตร์. *อนุสาร อสท*. 35 (6): 36 – 48.

อิสรชน. (2538, มกราคม). เขมรรัฐเขียงตุง เมืองที่คุ่นเคยที่ถูกแปลกหน้า?. *อนุสาร อสท.* 35 (6): 50 – 56.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2545 , ตุลาคม – ธันวาคม). เมืองเขียงตุง เมืองพยาก และเมืองเลน. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน.* 27 (4): 1036 – 1052.

เอกสารประกอบการสัมมนา

คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2545).

รายการสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาปริญญาโท ด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 2 โดยภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเขียงใหม่.

โครงการจัดตั้งกองส่งเสริมการวิจัยบริการวิชาการ และศิลปวัฒนธรรม. (2549).

การประชุมเชิงวิชาการและนิทรรศการ เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์กับการพัฒนาในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง โดยศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง สาขาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชนชาติไท : รวมบทความ *Proceedings of the 6th International Conference on ThaiStudies Theme VII.* (2539). ม.ป.พ.

วิทยาลัยครูเขียงใหม่. (2528). *รวมเอกสารสัมมนา “ล้านนาคดีศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี”*. เขียงใหม่: วิทยาลัยครูเขียงใหม่.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). *การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

วิทยานิพนธ์

ชวิศา ศิริ. (2550). *การค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 22*.

วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

ทิพย์พพร อินคุ่ม. (2551). *สงครามเขียงตุงในประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 2392 – 2488*.

วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ่ายเอกสาร.

มานิช พรหมปัญญา. (2547). *การเรื่องอำนาจของราชวงศ์คองบอง ค.ศ. 1752-1776*.

วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว. (2537). *การเมืองล้านนาภายใต้การปกครองของพม่า ระหว่างปี พ.ศ. 2101 – 2317*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- วราภรณ์ เรืองศรี. (2550). *การค้ากับเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนา ก่อนการสถาปนาระบบเทศบาล*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ศศิภัทร์ เทียงมิตร. (2545). *กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภูมิภาคศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- สมมะโน ฅ เชียงใหม่. (2538). *ศูนย์กลางการค้าและเส้นทางการค้าในอาณาจักรล้านนาไทยช่วง พ.ศ. 1839 – 2442*. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (ภูมิศาสตร์ศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- อาสา คำภา. (2549). *ล้านนา และ รัฐฉาน : ความเปลี่ยนแปลงภายใต้กระบวนการรวมศูนย์อำนาจ และช่วงสมัยอาณาจักรมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภูมิภาคศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

หนังสือภาษาอังกฤษ

- Hallett, Holt S. (n.d.). *Thousand Miles on an Elephant in The Shan States*. London: William blackwood and sons Edinburgh and london.
- Sai Aung Tun. (2009). *History of Shan State From its Origins to 1962*. Chiang Mai: Silkworm Book.
- William J. Koenig. (n.d.). *THE BURMESE POLITY, 1752-1819*. United State of American: Center For South and South Asian Studies The University of Michican.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- เงินเกือกม้า. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก <http://auctiiong.uamulet.comAuctionGoodsDetail.aspxqid=305966>
- เงินเจียงหรือเงินกำไล. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก http://www.spantique.comproduct.detail_0_th_1439613

- เงินไซซี. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www.thaibestpromotion.com>
- เงินดอกไม้. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www.lannafolk.commaincontent.phppage=product&category=9&id=19>
- เงินทอกเชียงใหม่. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://เงินโบราณ.blogspot.com>
- เงินใบไม้. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www2.bot.or.thmuseumthaimoneylannadesc.aspPoID=841>
- เงินปากหมู. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://เงินโบราณ.blogspot.com>
- เงินพดด้วงสุโขทัย. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://shopping.sanook.comproductpopup878945>
- เงินพดด้วงอยุธยา. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www.web-pra.comShopsatangdangShow2883>
- เงินพดด้วงอยุธยาขาบาก. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www.web-pra.comShopsatangdangShow2883อยุธยา>
- เงินลาด. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www.pramool.comcgi-bin/ispitem.cgi5255696>
- เงินฮ้อย. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www.pramool.comcgi-bin/ispitem.cgi5255696>
- เงินฮาง. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www.oknation.netblogprint.phpid=264404>
- ทองคำล้านนา. (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก
<http://www.pralanna.comshoppage.phpshopid=303766>
- ประตูดั้งเชียงใหม่. (2555). สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2555 , จาก
<http://www.chiangraifocus.com/webboard/view.php?Qid=21127&cat=9>
- ประตูดั้งเชียงใหม่ 2. (2555). สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2555 , จาก
http://spshop.tarad.com/product.detail_69938_th_1439613#
- แผนที่เมืองเชียงตุง. (2555). สืบค้นเมื่อ 8 มิถุนายน 2555 , จาก
<http://www.trekkingthai.com/cgi-bin/webboard/print.pl?content==3683&board=backpacker>
- ยุวีวรรณ นนทาวสี. (2554). ชาวไทยยวน(คนเมือง).ในลำปาง(1).สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2554 ,
 จาก http://olparticle.blogspot.com/2006/12/1_08.html

หอยเบี้ย . (2555). สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2555 , จาก

<http://www.pramool.comcgi-bindispitem.cgi5521588>

เอกรินทร์ สีมหาศาล ; และคนอื่นๆ. (2555). *ความเป็นมาของชาติไทย*. สืบค้นเมื่อ 4 มิถุนายน

2555 , จาก [http://www.trueplookpanya.com/true/knowledge_detail.](http://www.trueplookpanya.com/true/knowledge_detail.php?mul_content_id=1613)

[php?mul_content_id=1613](http://www.trueplookpanya.com/true/knowledge_detail.php?mul_content_id=1613)

ภาคผนวก ก
ลำดับกษัตริย์ราชวงศ์มังราย¹

กษัตริย์	ช่วงเวลาครองราชย์
พญามังราย	พ.ศ. 1804 – 1854
พญาไชยสงคราม	พ.ศ. 1854 – 1868
พญาแสนพู	พ.ศ. 1868 – 1877
พญาคำฟู	พ.ศ. 1877 – 1879
พญาผายู	พ.ศ. 1879 – 1898
พญาเกือนา	พ.ศ. 1898 – 1928
พญาแสนเมืองมา	พ.ศ. 1928 – 1944
พญาสามฝั่งแกน	พ.ศ. 1945 – 1984
พญาดีโลกราช (พระเจ้าดีโลกราช)	พ.ศ. 1984 – 2030
พญายอดเขียงราย	พ.ศ. 2031 – 2038
พญาแก้ว (พระเมืองแก้ว)	พ.ศ. 2038 – 2068
พญาเกษเชษฐราช (พระเมืองเกษเกล้า)	พ.ศ. 2069 – 2081 (ครั้งที่ 1)
ท้าวชาย	พ.ศ. 2081 – 2086
พญาเกษเชษฐราช (พระเมืองเกษเกล้า)	พ.ศ. 2086 – 2088 (ครั้งที่ 2)
มหาเทวีจिरประภา	พ.ศ. 2088 – 2089
พญาอุปเยาว์ (พระไชยเชษฐา)	พ.ศ. 2089 – 2090
พญาแม่กุ (ท้าวแม่กุ)	พ.ศ. 2094 – 2107
พระนางวิสุทธีเทวี	พ.ศ. 2107 – 2121

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. หน้า 630.

ภาคผนวก ข
ลำดับผู้ครองเมืองเชียงใหม่สมัยพม่าปกครอง²
(พ.ศ. 2121 – 2317)

ผู้ครองเมืองเชียงใหม่	ศักราชที่ครอง	หลักฐาน
นรธาเมงสอ	พ.ศ. 2122 – 2150	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2121 – 2150	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
	พ.ศ. 2121 – 2150	(โคลงมังทรารบเชียงใหม่)
พระช้อย (มองชวยเทา) (สโทกอย)	พ.ศ. 2150 – 2152	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2150 – 2151	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
พระชัยทิพ (มองกอยต่อ)	พ.ศ. 2150 – 2151	(โคลงมังทรารบเชียงใหม่)
	พ.ศ. 2152 – 2154	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2151 – 2156	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
พระช้อย (ครั้งที่ 2)	พ.ศ. 2151 – 2156	(โคลงมังทรารบเชียงใหม่)
	พ.ศ. 2154 – 2157	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2156 – 2158	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
เจ้าเมืองน่าน	พ.ศ. 2156 – 2157	(โคลงมังทรารบเชียงใหม่)
	พ.ศ. 2157 – 2174	(พงศาวดารโยนก)
พญาหลวงทิพเนตร	พ.ศ. 2158 – 2174	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
	พ.ศ. 2174 – 2193	(พงศาวดารโยนก)
พระแสนเมือง	พ.ศ. 2174 – 2198	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
	พ.ศ. 2193 – 2206	(พงศาวดารโยนก)
เจ้าเมืองแพร่	พ.ศ. 2198 – 2202	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
	พ.ศ. 2206 – 2215	(พงศาวดารโยนก)
อุปราชอึ้งแซะ (กรุงอังวะ)	พ.ศ. 2202 – 2215	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
	พ.ศ. 2215 – 2228	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2215 – 2218	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)

² สรัสวดี อ๋องสกุล. (2553). *เล่มเดิม*. หน้า 631 - 632.

ภาคผนวก ข (ต่อ)
ลำดับผู้ครองเมืองเชียงใหม่สมัยพม่าปกครอง
(พ.ศ. 2121 – 2317)

ผู้ครองเมืองเชียงใหม่	ศักราชที่ครอง	หลักฐาน
บุตรเจ้าเจกุตธา (เจพุตธา)	พ.ศ. 2228 –	ไม่ปรากฏหลักฐาน (พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2218 –	ไม่ปรากฏหลักฐาน (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
มังแรนร่า	พ.ศ. 2250 – 2270	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2250 – 2270	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
เทพสิงห์	พ.ศ. 2270 – 2270	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2270 – 2270	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
องค์ดำ	พ.ศ. 2270 – 2302	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2270 –	ไม่ปรากฏหลักฐาน (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
เจ้าจันทร์	พ.ศ. 2302 – 2304	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. ไม่ปรากฏหลักฐาน – 2304	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
อดีตภิกษุวัดดวงดี (เจ้าขี้หูด)	พ.ศ. 2304 – 2306	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2304 – 2306	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
โปอภัยคามินี (โปอะเกียคามูณี)	พ.ศ. 2306 – 2312	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2306 – 2311	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)
โปมะยู่งวน	พ.ศ. 2312 – 2317	(พงศาวดารโยนก)
	พ.ศ. 2311 – 2317	(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)

ภาคผนวก ค

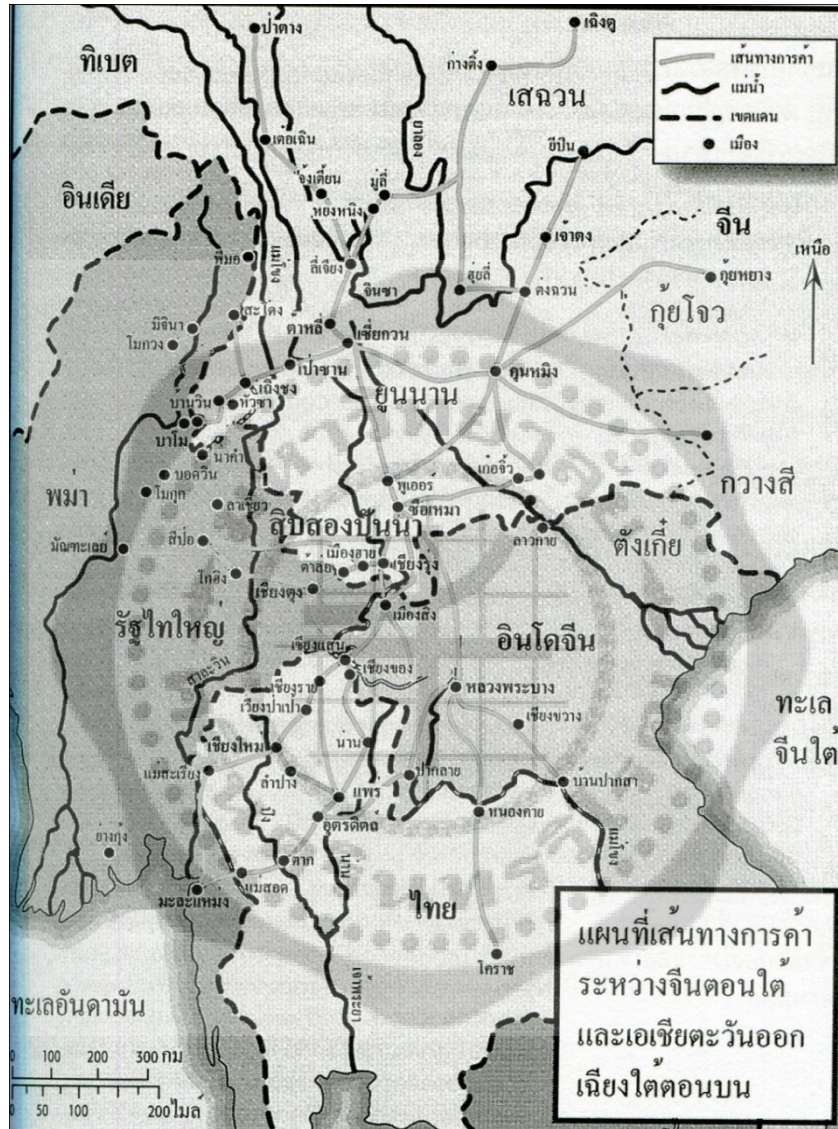
รายพระนามเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุง³

1. เจ้าน้ำท่วม	2. เจ้าน้ำน่าน	3. เจ้าสามหมื่นห้วย
4. เจ้าอ้ายลก	5. เจ้าใส่น่าน	6. เจ้าเจ็ดพันตุ
7. เจ้าอ้ายอ่อน	8. เจ้าบุญชู	9. เจ้ายี่คำชา
10. เจ้าสาม	11. เจ้าสามศรี	12. เจ้าอ้ายเลาคำทา
13. เจ้าอ้ายเลา	14. เจ้าหน่อแก้ว	15. เจ้าสายคอ
16. เจ้าใส่พรหม	17. เจ้าสามเชียงคง	18. เจ้าคำหมู่
19. เจ้าท้าวคำฟู	20. เจ้าแก้วบุญนำ	21. เจ้าคำท้าว
22. เจ้าซาก	23. เจ้าอ้ายอุ่น	24. เจ้าอินคำ
25. เจ้ารามหมื่น	26. เจ้าแก้วบุญมา	27. เจ้าสามปี
28. เจ้าเมืองซิ่น	29. เจ้ามองมัว	30. เจ้าดิถนันทราชา
31. เจ้าเมืองสาม	32. เจ้ากองไถย	33. เจ้ามหาขนาน
34. เจ้ามหาพรหม	35. เจ้าคำแสน	36. เจ้าหม่อมเชียงแข็ง
37. เจ้าหม่อมกองคำฟู	38. เจ้าก้อนแก้วอินแถลง	39. เจ้ากองไถย
40. เจ้าฟ้าพรหมลือ	41. เจ้าชายหลวง (องค์สุดท้าย)	

³ ประวิทย์ ตันตลานุกุล ; ครูภูมิปัญญาไทย ; และ วุฒิสถาสนาการสมอง. (2553). เชียงใหม่ – เชียงตุง บ้านพี่เมืองน้อง. หน้า 17.

ภาคผนวก ก

แผนที่จำลองเครือข่ายและเส้นทางการค้าของเชียงตุงและล้านนาในอดีต

ภาพประกอบ ก แผนที่เส้นทางการค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน

ที่มา: วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ; และคนอื่นๆ . (2552). *ศึกเชียงตุง : การแผ่แสนยานุภาพของสยามประเทศ ยุคเปลี่ยนผ่านเมืองอุตมทิศ สงครามจารีตครั้งสุดท้ายของสยามประเทศ*. หน้า 131.

ภาคผนวก จ
ภาพประกอบที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่

ภาพประกอบ ข ภาพถ่ายมุมสูงของเมืองเชียงใหม่

ที่มา: ณรงค์ พ่วงพิศ. (2543). ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย. หน้า 62.

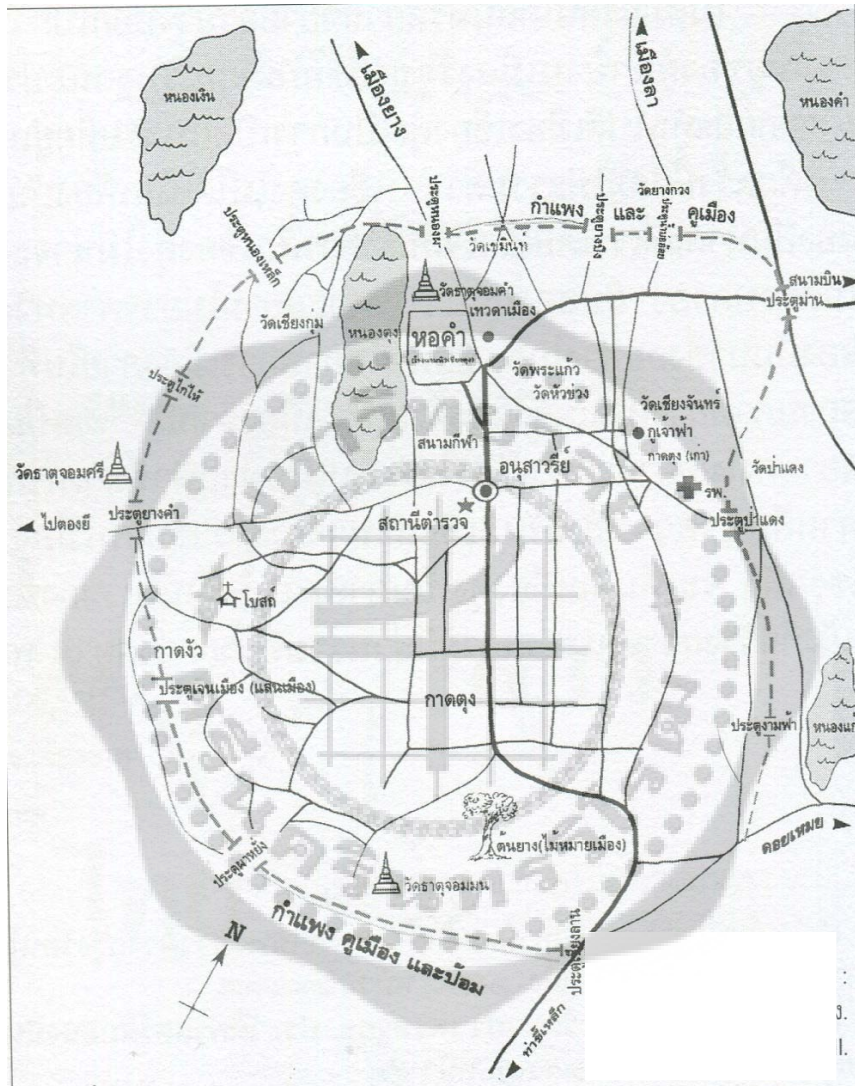

ภาพประกอบ ค หนองตุง แหล่งน้ำขนาดใหญ่กลางเมืองเชียงใหม่

ที่มา: วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ; และคนอื่นๆ . (2552). เชียงใหม่ : การแผ่
แสนยานุภาพของสยามประเทศ ยุคเปลี่ยนผ่านเมืองอุตมทิศ สงครามจารีตครั้งสุดท้ายของสยาม
ประเทศ. หน้า 113.

ภาคผนวก จ (ต่อ)

ภาพประกอบที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่

ภาพประกอบ ง แผนผังเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ที่มา: วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ; และคนอื่นๆ . (2552). *ศึกเชียงใหม่ : การแผ่
 แสนยานุภาพของสยามประเทศ ยุคเปลี่ยนผ่านเมืองอุทมทิก สงครามจารีตครั้งสุดท้ายของสยาม
 ประเทศ*. หน้า 118.

ภาคผนวก ฉ
ภาพประกอบที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนาในยุคราชวงศ์มังราย
(พ.ศ. 1839-2101)

ภาพประกอบ จ วัดพระธาตุดอยสุเทพ ปูชนียสถานสำคัญที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเชียงใหม่ในอดีตบริเวณนี้เคยเป็นชัยภูมิสำคัญที่พระยามังรายก่อร่างสร้างอาณาจักรล้านนาบริเวณที่ราบเชียงใหม่ (ลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน)

ที่มา: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). เชียงใหม่ : นพบุรีศรีนครพิงค์. หน้า 16.

ภาพประกอบ ฉ พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ คือ พระยามังราย พระยาจำเมือง และพระยาร่วง บริเวณหน้าหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). เชียงใหม่ : นพบุรีศรีนครพิงค์. หน้า 39.

ภาคผนวก จ (ต่อ)
ภาพประกอบที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนาในยุคราชวงศ์มังราย
(พ.ศ. 1839-2101)

ภาพประกอบ ข เจดีย์วัดเจ็ดยอด (วัดมหาโพธาราม)

ที่มา: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). เชียงใหม่ : นพบุรีศรีนครพิงค์. หน้า 4.

ภาคผนวก จ (ต่อ)
 ภาพประกอบที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนาในยุคราชวงศ์มังราย
 (พ.ศ. 1839-2101)

ภาพประกอบ ข วัดสวนดอก วัดซึ่งผูกพันกับราชวงศ์เชียงใหม่

ที่มา: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). เชียงใหม่ : นพบุรีศรีนครพิงค์. หน้า 30.

ภาพประกอบ ฉ บริเวณเชิงดอยสุเทพ อดีตดินแดนแห่งนี้เป็นที่อยู่ของชาวพื้นเมืองที่เรียกว่า “ ลัวะ ”

ที่มา: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). เชียงใหม่ : นพบุรีศรีนครพิงค์. หน้า 35.

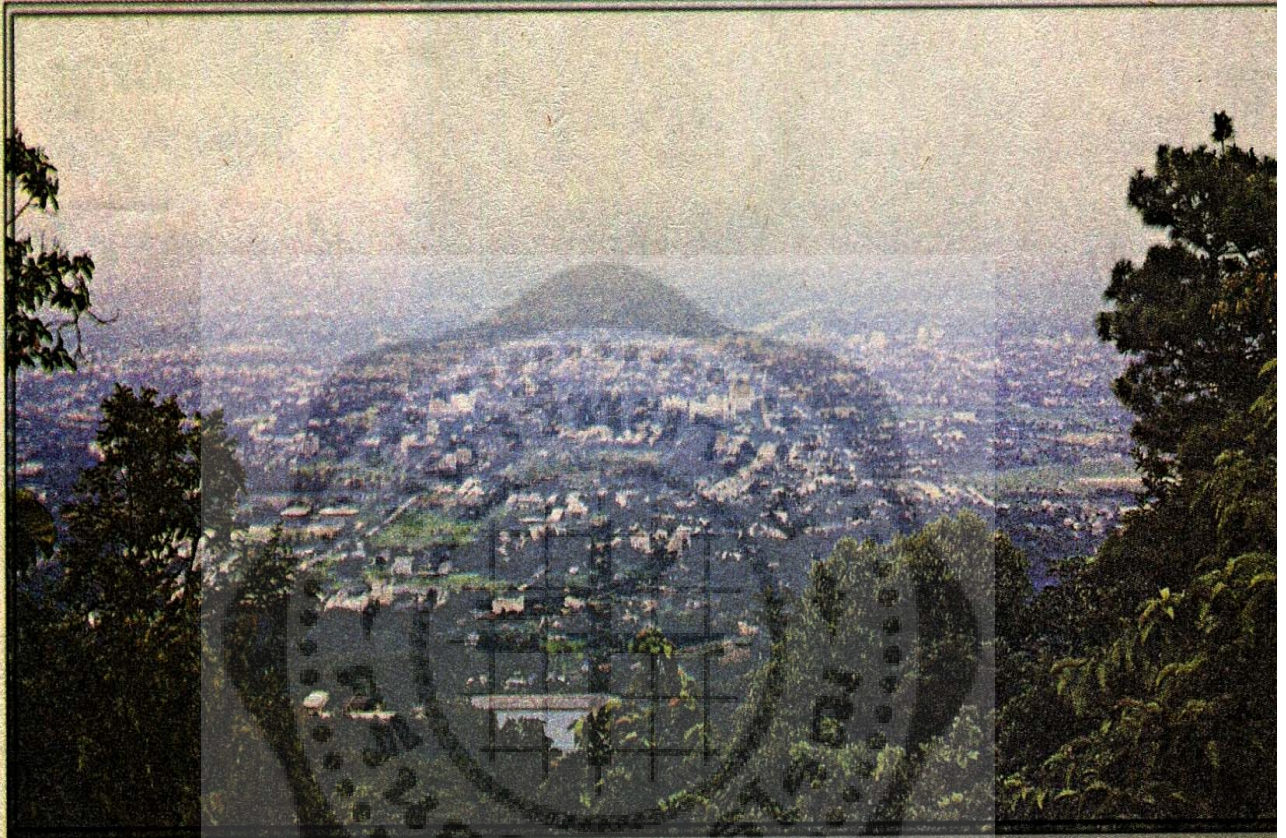
ภาคผนวก ช
แผนที่แสดงดินแดนล้านนาในปัจจุบัน

ภาพประกอบ ฃ แผนที่แสดงดินแดนล้านนาในปัจจุบัน

ที่มา: กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). เชียงใหม่ : นพบุรีศรีนครพิงค์. หน้า 33.

ภาคผนวก ฅ
สภาพเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ภาพประกอบ ฅ เมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บนที่ราบเชียงใหม่ เป็นเมืองสำคัญทางภาคเหนือ
ตอนบน นับตั้งแต่แรกสร้างจนมาถึงปัจจุบัน

ที่มา: ดนัย ไชโยธา. (2546). *ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสันอาณาจักร
สุโขทัย*. หน้า 79.

ภาคผนวก ญ สภาพเมืองเชียงตุงในปัจจุบัน

ภาพประกอบ ฐ ที่ราบลุ่มแม่น้ำชีนที่มีภูเขารายรอบ
แหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของเมืองเชียงตุง

ที่มา: วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ; และคนอื่นๆ . (2552). *ศึกเชียงตุง : การแผ่
แสนยานุภาพของสยามประเทศ ยุคเปลี่ยนผ่านเมืองอุตมทิศ สงครามจารีตครั้งสุดท้ายของสยาม
ประเทศ*. หน้า 112.

ภาพประกอบ ฑ ตลาดในเมืองเชียงตุง ย่านการค้าที่สะท้อนสภาพเศรษฐกิจของเมือง
เชียงตุงจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ที่มา: วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ; และคนอื่นๆ . (2552). *ศึกเชียงตุง : การแผ่
แสนยานุภาพของสยามประเทศ ยุคเปลี่ยนผ่านเมืองอุตมทิศ สงครามจารีตครั้งสุดท้ายของสยาม
ประเทศ*. หน้า 121.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายสหภัศ อินทรีย์
วันเดือนปีเกิด	10 พฤศจิกายน 2526
สถานที่เกิด	อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	194 หมู่ 4 ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 52130
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	-
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	-
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2540	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
พ.ศ. 2551	ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2555	ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร